YARABICAK

BANKA SOYMUŞ BİR DEVRİMCİNİN SAMİMİ İTİRAFLARI

Sunuş: Devlet ve İhlal, Şükrü Argın

Ömer Faruk

ithaki

ÖMER FARUK: Adana doğumlu (d. 1954). Öğrenimi ile ilgili olmayan muhtelif işlerde çalıştı. 1987 yılında *Milliyet Sanat* dergisinin düzenlediği Abdi İpekçi Sanat Yarışması/Öykü-Roman Eleştirisi İkincilik Ödülü'nü Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* adlı romanı için yazdığı eleştiri yazısı ile aldı. Son uğrak noktası Ayrıntı Yayınları oldu. Kurucusu olduğu bu yayınevinin Genel Yayın Yönetmenliği'ni 1987-2008 yılları arasında sürdürdü. Yayıncılıktaki başarıları 2000 yılında Ayrıntı Yayınları'nın *Dünya Kitap* dergisi tarafından "Yılın Yayınevi" seçilmesiyle ödüllendirildi. Yine, 2004 yılında Türkiye Yayıncılar Birliği "Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü" Ayrıntı Yayınları'nın Genel Yayın Yönetmeni olarak kendisine verildi. Yirmi yılda beş yüzden fazla kitabın yayımlanmasına, bir milyon kitabın okurla buluşmasına katkıda bulundu. Bu süreç *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* adlı ansiklopedik çalışmada Erkal Ünal tarafından şu sözlerle değerlendirildi: "Değerlendirmesi nereden bakıldığına göre değişir ama Stalinist sol anlayışa karşı itiraz anlamında Troçkizmin ötesinde başka bir sol anlayışın yeşertilmesinde ve anarşizmle temas kurulmasında Yayınevi'nin azımsanmayacak derecede katkısı olmuştur." Yazıları *Birikim, Evrensel Kültür, Kızılcık, Milliyet Sanat, Red, Varlık, Birgün, Hürriyet, Radikal, Taraf* gibi dergi ve gazetelerde yayımlandı. Bir kızı, *Defne Ağacı ve Orman Kardeşliği* (2012, Yapı Kredi Yayınları) adlı bir çocuk kitabı ve Avrupa Sineması'nın en ayrıksı (= uzlaşmaz, muhalif) yönetmenlerinden Michael Haneke üzerine kolektif bir çalışma olan *Haneke Huzursuz Seyirler Diler*'de, (Ed: Nilgün Tutal, Exslibris, 2014) yayımlanan "Aşk ve Ereksiyon 'Aşk'ı" adlı bir denemesi var.

ÖMER FARUK

yarabıçak

BANKA SOYMUŞ BİR DEVRİMCİNİN
SAMİMİ İTİRAFLARI

Yarabıçak
Banka Soymuş Bir Devrimcinin Samimi İtirafları
Ömer Faruk

İthaki Yayınları – 964

Yayına Hazırlayan: *Mister Fa*
Redaksiyon: *Asaf Taneri*
Son Okuma: *Alev Özgüner*
Kapak İllüstrasyonu: *Murat Celep*
Kapak ve Sayfa Tasarımı: *Şükrü Karakoç*
1. Baskı, Ekim 2014, İstanbul
ISBN: 978-605-375-416-9

Sertifika No: 11407

© Ömer Faruk, 2014
© İthaki, 2014

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy – İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 – Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki. com. tr – www. ithaki. com. tr – www. ilknokta. com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 – Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

Defne ve Asir'e
Hissetme kapasitemi artıran iki güzele...

Hem yarayım hem de bıçak!
Tokat benim, yanak da!
Çark benim, çarka gerilmiş beden de!
Kurban benim, cellat da!

Starobinski, J., *Aynada Melankoli-Kendi Kendinin Celladı/Baudelaire*, çev.: Mehmet Emin Özcan, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s. 35.

Şükrü Argın

Devlet ve ihlal

I am so afraid of people's words.
They say everything so clearly:
And this is called dog, and that is called house,
And here is the beginning and the end is there

İnsanların sözleri beni çok korkutuyor.
Her şeyden öyle güvenle söz ediyorlar ki:
Bu köpek diyorlar, şu ev,
Burası başlangıç, ve şurası da son

Rainer Maria Rilke

Jean-Jacques Rousseau, "bir toprak parçasının etrafını çitleyip, 'Burası benimdir!' diyen ve kendisine inanacak kadar saf insanlar bulan ilk insanın medeni toplumun gerçek kurucusu" olduğunu söylemişti. Rousseau, bu cümlenin hemen ardından, eğer biri çıkıp buna itiraz edebilseydi, bu iddianın ardındaki sahtekârlığı deşifre edip çitleri tek tek söküp atabilseydi ve yeryüzünün hiç kimseye ait olmadığı hakikatini haykırıp, etrafındakilere, "Eğer bunu unutursanız mahvolursunuz!" diyebilseydi, insanlığın bunca cinnet ve cinayetten, bunca savaş ve katliamdan, bunca zulüm ve felaketten, bunca ıstırap ve gözyaşından kurtulabilecek olduğunu söyler.

Açıktır ki Rousseau'nun ilk cümlesi aslında bir *durum*'u bildirir, ikincisi ise dilek kipinde *normatif* bir cümledir. Biz bugün biliyoruz ki *durum* hâlâ budur ve o *normatif dilek* ne bugün ne de tarihin herhangi bir anında tam anlamıyla gerçekleşebilmiştir. İngilizcede (ve diğer bazı Batı dillerinde) "*state*" sözcüğünün aynı anda "devlet", "durum" ("hal"), "belirlemek" ("sınır çizmek") ve "belirtmek" ("ifade etmek") gibi dört farklı ancak yakından ilişkili anlam taşıdığı göz önüne alınırsa, söz konusu *state*'in dün de bugün de ciddi bir ihlal tehdidi ile karşılaşmadan varlığını –görece– huzur içinde sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Şüphesiz söz konusu *state* (devlet/durum/sınır/ifade) tarih boyunca çeşitli *ihtilal*'lere maruz kalmıştır, ancak bunlar *state*'i kökten ihlal etmeyen, onu elden çıkarmaya pek yanaşmayan, sadece ele geçirmeye çalışan müdahaleler olmaktan öteye geçemedi. Başka bir deyişle, "Burası benimdir!" iddiasına karşı, "Hayır, benimdir!" iddiasını dile getirmekten başka bir şey yapmadılar, yapamadılar.

Kısacası, epeyce köklü ve kadim bir *durum*'la karşı karşıya olduğumuz açıktır ve zaten Rousseau da farkındadır bunun. Zira onun yukarıda andığımız sözlerinin asıl derin

anlamının, "özel mülkiyet"i mümkün kılan "çitleme"nin çok daha önce başka bir yerde, *dil*'de gerçekleşmiş olduğu iddiasında, daha doğrusu imasında yattığını söyleyebiliriz. Öyle ya, "Burası benimdir!" diyebilmek için, bunu öncelikle *dil*'de ifade edebilmemiz, *dil* içinde *diyebilmemiz* ve aynı zamanda, bu ifademin meramını tam anlamıyla ifa edebilmesi için, ötekilerin (yani "sallar"ın) *dil*'inde –yani söz ve kalbinde– de yankılanması, ikrar edilmesi gerekir. Gramerdeki "iyelik" hali ile dünyadaki "sahiplik" durumu arasında simetrik bir ilişki vardır çünkü. Daha da önemli olan nokta şu ki, "Çitle çevrdiğim bu toprak parçası benimdir," diyebilmemiz için, çok daha önce *dil*'de, bu cümlede geçen her bir sözcüğün teker teker, itinayla ve ihtirasla "çitlenmiş" olması gerekir. Saussure'ün *diliyle* söylersek, uçsuz bucaksız *langue* toprakları önce parsellenip meskün mahal haline getirilmeli ve sonra da belirli bir *parole* alanı çitlenip ele geçirilmiş olmalıdır ki, bu sayede dünya üzerinde de çitler çekip mülkler edinebilelim; daha doğrusu, etrafımıza bu mülkü bize bahşeden makul sayıda "saf" toplayabilelim.

*

Antik Çin bilgeliği "şeylere ad verme"nin insanın elindeki en büyük güç/iktidar olduğunu söyler. Doğrudur! İnsan parmağını uzatır ve işaret eder: Bu "ağaç", şu "hayvan", bu "insan", şu "Tanrı", bu "akıllı", şu "içgüdüleriyle hareket eder", bu "ölümlü", şu "ebedi"... Böylece bütün kainatı adlarla, sıfatlarla, kavramlarla "çitler", bu sayede kavrar ve/veya ele geçirir. Bir şeyin zihindeki tasavvurunun (idea) hızla elin tasarrufuna (kavram) bırakılması bu bakımdan epeyce manidardır. Bu demektir ki, insan tahayyül ettiğini ele geçirir. Sadece kainatı mı? Hayır, elbette kendini de...

Şu kadim Aristotelesçi insan tanımını ele alalım örneğin: *Animal rational*. Yani insan *akıllı hayvan*'dır. Ya da daha yaygın ifadesiyle, insan *düşünen hayvan*'dır. Bu cümlenin

öznesi –hem gramer açısından hem de performatif olarak– açıktır ki Tanrı makamından konuşur. Zira Ulus Baker'in dikkat çektiği üzere, burada "insan", "tür yaratıcı" (*differentia specifica*) bir terim ("akıllı") marifetiyle bir varlık alanı (cins) olarak "hayvan"dan ayırt edilmiştir. Başka bir deyişle, "cins" parsellenmiş ve bunlardan biri, belirli bir "tür", yani "insan", "akıllı olma" ve dolayısıyla "düşünüyor olma" vasfıyla donatılıp "çitlenmiş"tir. Üstelik Rousseau'nun medeni toplumunun "akıllı"smdan farklı olarak buradaki "akıllı", "çitlediği" alanın civarındaki ağyarın ikrarına ve rızasına da muhtaç değildir. Tanrı makamından söz etmemizin sebebi de bu zaten. Zira burada "çitleme" Rousseau'nun bahsettiği türden bir ideolojik söylem aracılığıyla değil, deyiş yerindeyse teolojik bir ayet marifetiyle gerçekleştirilmiş gibidir. Şüphesiz tuhaf bir ayettir bu: Gönderen ile alan aynıdır çünkü ve dolayısıyla, Rousseau'nun dikkat çekmiş olduğundan çok daha büyük, çok daha karmaşık bir "aldatmaca" söz konusudur: "İnsan akıl sahibi, düşünen bir hayvandır," cümlesinin öznesi, çitlediği mülkün bekası ve oradaki huzuru için bizzat kendi saflığına ihtiyaç duyar çünkü.

Baki midir bu mülk ve huzur? Şüphesiz hayır! İki temel sebeple. Birincisi, yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi, burada *aldatan* ile *aldanan* aynı kişidir: İnsan. Şu nisyanla malul olduğunu bildiğimiz insan... *Kavram*'ların, *ad*'ların bir nesneyi ötekinden ayırmanın *insani, pek insani* bir yolu olduğunu biliyoruz; ama Nietzsche'nin dikkat çektiği üzere, bu bütün bunların tam da söz konusu ayrımın kendisinin unutulmasıyla mümkün olduğunu da biliyoruz. Evet, elinizde (kavradığınız) bir nesne ve karşınızda, diğer elinizle itelediğiniz (öteledığiniz) başka bir nesne vardır; fakat bunu mümkün kılan "ayrım" her halükârda unutulmuştur. Ya da şöyle söyleyelim: Her halükârda sizin elinizde kaldığı için, artık bir "ayrım" olarak görülemez. İki ülkeyi bir bi-

rinden ayıran, ancak sadece bir taraftaki ülkeye ait olan bir "sınır" tahayyül edebilir misiniz? "İnsan akıllı (düşünen) hayvandır," tanımı işte bu imkânsız işi başarır ve tam da bu sebeple, kavrayışını unutuşuna borçludur, ele geçirdiğini elinden kaçırdığına borçlanmıştır, diyebiliriz. Dolayısıyla, kendi mülkünde asla huzur bulamayacaktır. Zira efradı ağyarının tehdidi altındadır. İkincisi ve asıl önemlisi, etrafı çevrilip mülk edinilen söz'ün mana ufku, müphem *dil* bölgesiyle, onun tekinsiz topraklarıyla, uçsuz bucaksız *no man land*'iyle komşudur ve oradan gelen hücumlara, sınır ihlallerine açıktır her daim. Söz yerleşik, dil göçebedir çünkü ve tam da bu sebeple dil asla söze boyun eğmez. Sözünüzü dile getirip herkese dinletebilirsiniz, ama dilin kendisine asla söz geçiremezsiniz, sözünüzü ona asla dinletemezsiniz. Üstelik bu çok da iyi bir şeydir aslında. Zira J.B. Pontalis'in bilgece altını çizmiş olduğu gibi; bizi "kavram"ın, "ad"ın, kısacası "söz"ün zorbalığından, işgalinden koruyan bu göçebe dildir. Kavramı ağyarıyla, dışlayıp unuttuğuyla yüzleştirip sarsan, onunla sonsuzca dalga geçen dil...

İşte o göçebe, alaycı dil; müphem, ıssız ve tekinsiz *dil âlemi*, bazen bize rağmen *sözümüz* üzere başka bir mana, başka bir hakikat fısıldar. Örneğin, biz, "İnsan düşünen hayvandır!" deriz. *Dil*'in ıssız topraklarında bu sözün vurgusu tuhaf bir biçimde yankılanır: "İnsan *düşündüğünü düşünen* hayvandır." Kısacası, *dil* sözümüzü keser ve en azından üç farklı mana fısıldar bize:

(1) İnsan, düşündüğünü ve böylece diğerlerinden farklı olduğunu *sanan* hayvandır. Yani insanın düşünüyor olduğu kanaati ve diğer hayvanlardan bu bakımdan ayrılıyor olduğu inancı bir *vehim*, bir *hüsnü kuruntu*'dur.

(2) İnsan, düşündüğünün *farkında olan* bir hayvandır; tıpkı "ölümlü olma" gibi "düşünüyor olma" vasfını da tüm diğer hayvanlarla (canlılarla) paylaşır; ancak, onu ötekiler-

den farklı kılan bütün bunların farkında olmasıdır: İnsan, *düşündüğünü bilir*.

(3) İnsanın düşüncesi kendisiyle sınırlıdır; başka bir ifadeyle, insanın düşünme faaliyeti onun *düşünme kapasitesi* ile sınırlıdır. Ya da çok daha kışkırtıcı bir ifadeyle, insanın *düşünme faaliyeti* kendi *düşünceler*'i ile sınırlıdır. Kısacası, insanın düşünme kapasitesini aşan, düşünemeyeceği şeyler vardır.

Dil'in fısıldadığı bu üç farklı manayı biz tek bir *söz*'de, tek bir cümlede toplayabiliriz sanırım: İnsan *her an* düşüncelere sahip, ancak *nadiren* düşünen bir hayvandır.

*

Michael Ramsey'in, Platon'un ünlü mağara alegorisini yorumladığı *The Cave* adlı ilginç bir kısa animasyonu vardır. Ramsey burada Platon'un söz konusu alegorisinde küçük fakat manidar bir değişiklik yapar: Filozofumuz mağaranın dışına çıkıp gerçek dünyayı temaşa eder ve geri dönüp duvardaki gölgeleri seyre dalmış insanlara hakikati anlatmaya yeltenir. Ancak insanlar filozofu da duvara yansıyan gölgelerden biri olarak görürler; kendilerine hakikati bildiren ses/söz de duvardaki gölgelerden birine aittir ve hakikatin mağaranın *dışında* olduğunu bildirmektedir, ancak kendisi *içeride*'dir. Dolayısıyla, nihayetinde kendisinin gerçek olmadığını iddia eder durumdadır. Anlayacağınız bir tür görsel Giritli paradoksu vardır ortada: Bütün gölgelerin yalan söylediğini söyleyen bir gölge!

Ramsey'in bu yorumu başka bir açıdan da ilginçtir ve manidardır; çünkü Platon'un mağara alegorisinindeki "duvar"ın aslında *dil*'e işaret ediyor olabileceğini akla getirir. Öyle ya, biz insanlar bu dünyada belki de –tıpkı Platon'un mağarasındaki insanlar gibi– dilimizin duvar-ekranına yansıyan gölgeleri (adları, kavramları, düşünceleri) seyretmekteyizdir umarsızca ve biz –belki de– yukarıda *dil*'in fı-

sıldadığı üçüncü manada, düşüncelerimiz üzerinde düşünmekteyizdir sadece. Başka bir ifadeyle, kavramlarımızı imal ettiğimiz *dil*, dünyayı seyrettiğimiz bir "pencere" değil, bizi dünyamıza ve dünyayı bize kapatan bir "duvar"dır belki de. Varlıkları "kafesleyip" yakalamak için kullandığımız *dil,* belki de, asıl bizim yakalandığımız ve hapsedildiğimiz bir "kafes"tir. Ya da Nietzsche'nin diliyle söylersek, *dil* bizim evimiz, ama "tutukevi"mizdir belki de – kim bilebilir?

Modern felsefe aslında bu *insan durumu*'nun farkındalığıyla başlar, diyebiliriz sanıyorum. Kendisini öncelikle ve sistematik olarak Descartes'ın rasyonalist felsefesinde ifade eden bir farkındalıktır bu. Özellikle de onun *cogito*'sunda... Yine Ulus Baker'in dikkat çektiği üzere, Descartes'ın *cogito*'su aslında yeni bir insan tanımıdır: "*Dubito, ergo cogito, ergo sum, ergo ego res cogitans*... Kuşku duyuyorum, demek ki düşünüyorum, o halde varım, demek ki ben düşünen bir şeyim..." Baker, bunun sadece şu ünlü "insanın akla sahip düşünen bir hayvan olduğu"na dair eski tanıma itiraz olmadığını, aynı zamanda "tanımın tanımı"nda da radikal bir değişiklik önerdiğini ve/veya takdim ettiğini söyler: "İnsan tanımı olarak 'düşünüyorum', eski tanımdaki fikirler zincirlemesinden bambaşka bir 'zaman' sürecine bağlanmaktadır –'hayvan', 'insan' ve 'akıllı' fikirleri eskiden bütünüyle birbirleri dışına konularak zincirlenmekteydiler, 'düşünce zamanı'nın tanımın hiyerarşisi oluşturuyordu. Oysa Descartes'a göre, 'Kuşku duyuyorum, demek ki düşünüyorum, o halde varım, demek ki ben düşünen bir şeyim...' gibi bir fikirler zinciri içindeki unsurlar birbirlerine çok farklı türden bir bağlantıyla bağlanırlar: I*nvolutio*, yani içsel gerektirme."

Bu yeni tanımın iki önemli veçhesi olduğu söylenebilir. *Birincisi*, bu akıl yürütmenin öznesi, aşkın bir makamdan hüküm vermez; sadece, kendi akıl yürütme zincirini kat

eder, baştan sona ama tamamen içeriden. Deyiş yerindeyse, kendini bu akıl yürütmeye sıkıca zincirlemiştir. *İkincisi*, bu özne varlığının dayanağını düşünüyor oluşunda, daha da önemlisi, düşünüyor oluşunun dayanağını da şüphe ediyor oluşunda bulur. Dolayısıyla Descartes'ın *cogito*'su varlık meselesi muvakkaten dışarıda bırakılarak şöyle formüle edilebilir sanıyorum: Şüphe ediyorum, demek ki düşünüyorum, o halde düşünüyor olduğumdan da şüphe etmeliyim, yoksa düşünüyor olduğumu söyleyemem.

Zaten Descartes'm çağdaşı olan birçok filozof ve modern felsefenin daha sonraki evrelerinde yaşayan birçok düşünür, onun bu ünlü akıl yürütmesini aynı titizlikle, tekrar tekrar, baştan sona kat edip onun bu zincirin hangi halkasında "şüphe etmek"ten, demek ki "düşünmek"ten yorulup "düşünceleri"ne, yani "kanaatleri"ne, "inançları"na teslim olduğunu tespit etmeye, sorgulamaya çalıştı. Bu şüphesiz uzun ve karmaşık bir hikâye; ancak kestirmeden şu söylenebilir sanırım: Modernite büyük ölçüde Descartes'ın *cogito*'suyla başladı, onun terennümüyle serpildi ve nihayet onu ezberine aldığı andan itibaren de sınırlarına dayanıp kendi kriziyle karşı karşıya kaldı. Başka bir deyişle, Descartes'ın *cogito*'sunu bir *fiil* olarak değil bir *fikir*, bir *ad* olarak kendi mağarasının duvarlarında seyre daldığı an, kendi sonunu, daha doğrusu sınırlarını gördü.

Başka bir modern filozof, Heidegger, modernliğin bu derin krizini insanın "varlığı unutuşu" ile ilişkilendirdi ki bunun aslında insanın "düşünmekten" vazgeçişiyle ilgili bir "unutuş" olduğu gayet açıktır. Zira Heidegger, kendi zamanına dek gelen kadim felsefe geleneğinin bizi dünyaya kapayan bir "duvar" haline geldiğinin farkındaydı ve bu sebeple, ısrarla, dünyanın mevcut (*present*) halinde zaruri ihtiyacın felsefeden çok, teyakkuz halinde bir tefekkür (*attentiveness of thought*) olduğunu söylüyordu. Şüphesiz He-

idegger bütün bunları modernitenin "akşam"ında dile getiriyordu. Gün ışığının henüz tamamen ufku terk etmemiş olduğu bir alacakaranlıkta...

Başka bir modern filozof, Derrida, modernitenin "gece"si tüm heybetiyle üzerimize çöktüğünde, Heidegger'in de artık duvarda seyrettiğimiz gölgeler arasına karıştığını ilan etti. Heidegger felsefenin kendisinin bir "duvar" haline geldiğini söylemişti; Derrida, onun fikriyatının da nihayetinde taşlaşıp o "duvar"ın bir parçası haline geldiğini; hatta zaten baştan itibaren mecburen öyle olduğunu söyledi. Zira Derrida'ya göre, Heidegger'in felsefeye itirazı –nihayetinde– doğası itibarıyla *felsefi* idi; dahası, onun bu metafizik karşıtı felsefesi dahi mecburen *metafizik* bir karakter arz ediyordu. Dolayısıyla o da karşı çıktığı filozoflarla aynı yazgıyı paylaşmak durumundaydı. Tıpkı Platon'un filozofu gibi Heidegger de Varlık'a, Öte'ye işaret ediyordu, Hakikat'e...

Oysa insanlar çoktan onun kendisini (yani gölgesini) ya da işaretparmağını (yani kavramlarını) seyre dalmıştı. Ve bu durum, başka şeylerle birlikte bizatihi felsefeyi de mümkün kılan *dil*'in, insan için –eğer ister ve çaba gösterirse kurtulabileceği– bir "hapishane"değil –ne yaparsa yapsın asla kurtulamayacağı– bir "hüküm" olduğunu gösteriyordu esasında. İnsana *giydirilen* ve insanın *sürdürdüğü* bir hüküm... Derrida belki de bu sebeple felsefi bir *exodus* yolu/yöntemi olarak "yapı-bozum"u önermişti; bir tür kazı sanatı/zanaatı, fakat her halükârda bir tür enkaz bilimi olarak...

Sonra başka bir modern filozof çıktı, Derrida'nm da aynı şekilde...

Ve ilanihaye...

*

Öyleyse artık sadede gelebiliriz. Descartes'ın *cogito*'su ve onun yazgısı; bir metin, bir kitap için de geçerli midir? Tuhaf gelebilir; ama öyle olduğunu düşünüyorum: Şüphe için-

de düşünüp durmuyor ise, bir metnin, bir kitabın var olduğu söylenemez çünkü. Kendi içinde düşünmeyen, içinde sadece düşünceler barındıran bir kitap ya da metin, okurun karşısına geçip seyre dalabileceği bir "duvar"dır, o kadar. Peki ama, bir kitap nasıl düşünür? Yanıt basit: İçinde bir kurt (şüphe = soru işareti) kıpırdanıyor ve onu, okurunun da içine düşürüyorsa, düşürebiliyorsa; içinde anahtarlar değil kilitler barmdırıyorsa o kitap düşünüyor demektir.

Ömer Faruk'un *Yarabıçak*'ı tam da böyle bir düşünen metindir işte. İçinde hiçbir anahtar yoktur – sol anahtarı bile yoktur. Kilitleri kurcalar sadece – kurulmuş kilitleri yoklar. Düşüncelerin içinden uyuklayarak değil teyakkuz halinde düşünerek geçer ve her halükârda ısrarla "akıntıya karşı" yüzer. "Yara"dan "bıçak"a doğru ilerler. *Sınır*'ların yeryüzünde, *kod*'ların kamusal ve mahrem hayatta, *ad*'ların ve *sıfat*'ların bedenlerde ve ruhlarda açtığı yaraların izini sürer. Yarayı bıçakla yüzleştirmeye çalışır kısacası. Sınır çizmenin, kod "yazma"nın, ad vermenin içerdiği şiddeti ve vahşeti; medeniyetin ruhuna *yerleşmiş* barbarlığı açığa çıkarmaya, görünür kılmaya çalışır.

Bu zorlu takipte elbette birçok yazar ve düşünürle yârenlik, yoldaşlık eder *Yarabıçak*; ancak Deleuze ve Guattari'nin "göçebe düşünce"sini yol boyunca en sıkı yol arkadaşı edinmiştir kendisine. Düşünmeyi kavram *inşa*'sı ve aynı zamanda *imha*'sı olarak gören bu düşünce tarzı; sınırlara, kodlara, adlara, velhasılı her türden düzen ve düzenbazlığa karşı mümkün mertebe etkili ve efsunlu düşünme araçları sağlar çünkü ve kendini yollara vurmuş bir metin için zorlu ama zorunlu bir donanım teşkil eder. Varlıklara, durumlara ve olaylara *işaret eden* kavramlardan müteşekkil bir donanım değildir bu. Daha ziyade, varlıklara, durumlara ve olaylara –bir kamikaze pilotu gibi– dalıp intihar eden; görevini ifa ettiğinde kendini imha edecek biçimde inşa

edilmiş bir kavramsal donanımdır ve bu bakımdan *Yarabıçak* için elzemdir.

Böyle bir donanımla yola çıkan, yersizyurtsuz "göçebe" bir metin olarak *Yarabıçak*, *ihtilalci* değil *ihlalci* bir politik tavır, sınır tanımayan bir etik –hatta estetik– *duruş* sergiler. Okuru birlikte yolculuğa çıkmaya çağırmaz; tam tersine, yoldan çıkmaya kışkırtır. Kolunun altında *Devlet ve İhtilâl* değil, *Devlet ve İhlal* vardır. Henüz yazılmamış, yazılmayı bekleyen bir kitap...

İhlal... ancak yıkıcı değil kurucu bir ihlaldir bu. Gözünü budaktan sakınmaz; ama bir ihtilalcinin cüretkârlığından çok, bir zanaatkârın zarafeti vardır bu cesaretin ardında. Çizilmiş tüm sınırları, örülmüş tüm duvarları böyle bir cesaretle karşısına alır *Yarabıçak* ve elindeki çekici tıpkı bir zanaatkâr gibi itinayla kullanır. Bu sebeple, her türden sınır, düzen, düzenek üzerinden can havliyle seken bir kurgusu vardır *Yarabıçak*'ın.

Düzyazıdan şiire, şiirden öyküye, oradan denemeye göç eyler; sol hareketlerin örgütsel sorunlarından medeniyet tartışmalarına, medeniyetin kıyılarında yaşayan göçebelerin yaşam tarzlarından modern kent insanının iç medeniyet meselelerine, politikanın arzuyla ilişkisinden solculuğun haleti ruhiyesine, edebiyatın edep ve edepsizlikle ilişkisinden erotizmin politikasına uzanan bir yığın meseleye el atar. Ancak bütün bunları ele alır tartışırken dağılmaz; zira aslında tek bir ana tema, daha doğrusu ana soru bütün metni baştan sona kat eder: Göçebe, yersizyurtsuz bir medeniyet mümkün müdür? Başka bir ifadeyle, yerleşik olmayan, insanın içine yerleştiği, kurulduğu değil de, tam tersine insanın içini yer edinmiş, insanın içine kurulmuş başka bir medeniyet mümkün müdür? *Yarabıçak*'ın –eğer varsa– en bariz kahramanının, daha doğrusu anti-kahramanının Çingeneler, şu "okyanusa akan ırmak suyu içmiş" insanlar ol-

ması bu bakımdan oldukça manidardır. Zira onlar, medeniyetlerini içlerinde taşıyan bir toplumun mensubudurlar. Çingeneler –evet, bugün bizim adlandırdığımız ve anladığımız manada– bir "medeni toplum" mensubu değillerdir elbette; ancak bizim gibi, bu "medeni toplum"un "akıllı" kurucusunun oyununa gelecek kadar "saf" da değillerdir işte ve sırf bu yüzden, eğer daha fazla malıvolmak istemiyorsak, onların sınırsız/hudutsuz, devletsiz/bayraksız konargöçer medeniyetinden bir şeyler öğrenmemiz gerekir.

Yarabıçak'ta Ömer Faruk tam da böyle bir öğrenme sürecine kalkışır ve okuru da, yerini yurdunu terk edip bu doğuştan filozof *peripatetic*'lerin; şu gezgin, yurdu yersizleştirmiş, yersizliği yurt edinmiş bilgelerin peşine takılmaya kışkırtır.

*

Yarabıçak'ta sık sık söz alan Abdûlgaffar el Hayatî, "Sınır önce zihinde oluşur," demişti. Ömer Faruk, bu "sınır-ötesi" metninde bize, söz verdiği başka bir düşünürün ağzından, "Düşünce, düşünmeye zorlayan ve düşünceye şiddet uygulayan bir şey olmadan bir hiçtir," diyor ve "düşünmeye iten şey"in "düşünce"nin kendisinden daha önemli olduğunu anımsatıyor. *Düşünce*'nin *düşünme* önüne duvar örebileceğinin; *düşünme*'nin en zayıf anının, tam da insanın düşüncelerini ifade ettiği an olduğunun farkındadır Ömer Faruk ve bu sebeple, *Yarabıçak*'ta okura düşüncelerini –diyebiliriz ki elindeki bıçağı– değil, düşünme faaliyetini –diyebiliriz ki üzerindeki yaraları– takdim ediyor. Böylece, Rousseau'nun karşılıksız kalmış itiraz/ihlal *dileği*'ni ve Descartes'ın *cogito*'sunun unutulmuş "şüphe = düşüncesi"ni sırtlanıp duvarlarda kıpırdayıp duran gölgelere değil, dışarıda akıp giden hayata bakmayı öneriyor.

Jacques Meunier, "gezgin-yazarlar"ı ikiye böldüğümüzde ortaya bir "gezgin" ile bir "yazar" değil, iki yarım "gez-

gin-yazar" çıkar, demişti. Aynısı *Yarabıçak* ve onun yazarı için de söylenebilir sanırım. Ya da şu: *Yarabıçak*'ı böldüğümüzde bir elimizde "yara", diğerinde "bıçak" kalmaz; sadece elimizdeki yaralar çoğalır – yazı bizatihi bıçaktır çünkü.

Nasıl söylemişti Cemal Süreya:

Gülü alıyorum yüzüme sürüyorum
Her nasılsa sokağa düşmüş
Kolumu kanadımı kırıyorum
Bir kan oluyor bir kıyamet bir çalgı
Ve denemenin ucunda yepyeni bir Çingene

Biliyorum, sonu tam böyle değildi bu şiirin, ama bu *sunuş*'un sonuna yakışmadığı söylenemez.

Desen: Alp Tamer Ulukılıç

Ömer Faruk

Yarabıçak

BANKA SOYMUŞ BİR DEVRİMCİNİN
SAMİMİ İTİRAFLARI

'90 öncesi...

Bir grup arkadaşla Kumkapı'da oturmuş rakı içiyoruz. Bilenler bilir, tüm sokaklarına masa kurulmuş büyük bir sofra gibidir Kumkapı. Yemenin, içmenin, hayata dokunmanın, hayatla sarhoş olmanın mekânıdır. Deniz yakındır, lodos sık sık ziyaret eder, etekler ve parfüm kokuları uçuşur. Yerlileri arasında Ermeniler, Rumlar vardır. Keyif ehli turistler bu atmosferden kendilerini mahrum bırakmaz, geceye katılır; Anadolu'dan gelenler uğramadan edemez.

Yurtdışına gidecek bir arkadaşım vardı. Hapisten yeni çıkmıştı, ama soruşturması uzun süren çapraşık başka olaylardan tekrar içeri düşme olasılığı çok güçlüydü. Polisin kendisini takip ettiğinden de şüpheleniyordu. Dış bağlantılarını ayarlamış, eşiyle birlikte Yunanistan'a geçeceklerdi. Bir daha göremeyebilirdim. Ona neşeli bir veda gecesi armağan etmek istedim. Beraber Kumkapı'ya gittik. İki arkadaş daha bize katıldı.

Cuma akşamıydı. Muhtelif ülkelerden gelmiş turistlerin konuşmaları sokaklardan meydana taşıyordu. Günü tarihi mekânları gezerek tamamlamış, şimdi bir İstanbul gecesine hazırlanıyorlardı; neşeli ama kontrollü... Bir ara arkadaşla birlikte sokakları dolaştık; bir kahvede çalgıcılar toplanmış, sıralarını bekliyordu. Uzun bir süre Avrupa'da mülteci olmanın sorunlarını, gidenlerin "aklı burada gövdesi orada" hallerini konuştuk... Biz üçüncü kadehlere geçtiğimiz sıralarda bir keman sesi uzaktan duyulmaya başladı. Çalgıcılar sahaya inmeye başlamış, tek tek masaları, "Bir arzunuz var mı abi?" diyerek dolaşıyorlardı. İçenlerin keyfine göre seçilmiş bir müzik karmaşası sokakları doldurmaya başladı. Artık kakofoni mi dersiniz, şenlik mi!..

Geç saatlere doğru bizim masaya da bir çalgıcı grubu yaklaştı. İlk gelişlerinde istememiş, sohbeti dağıtmamıştık. Yeni gelenler siyah pantolonlu, beyaz gömlekli, bıyıklı, es-

mer tenli delikanlılardı; klarnet, keman, cümbüş, darbuka çalıyorlardı. "Harcı âlem şeyler çalmayın, en iyi, en sevdiğiniz parça hangisi ise onu çalın," dedim, arkadaş için son kez bir şeyler yapma isteğiyle. Birbirlerine baktılar, gülümsediler, cümbüş başladı, klarnet katıldı... Oynak, fingirdek, fıkır fıkır bir parça, ilk kez duyuyordum. İçkiye eşlik eden değil, içkiyi kendisine ortak eden, içkiyi de sarhoş olmaya davet eden bir parça. Tabak, çatal sesleri kesilmeye, komşu masalar da kulak kabartmaya başladı. Kıpır kıpır bir ezgi dinleyenleri kendine katılmaya çağırdı...

Yeterince sindiremeden, tadına varamadan ilk parça bitti. Sonrasında benzer ama daha düşük tonlu şeyler çaldılar. Üç dört parça sonra bahşişlerini verirken, "İlk çaldığınız parçayı bir daha çalın," dedim. Müzik başlar başlamaz, yan masada oturan kadın daracık sokakta oynamaya kalktı, biz biraz "ağır abi" hallerindeyiz. Hele iki arkadaş yerinden bile kıpırdamıyor, onlar "en ağır abi"... Ama benim içim kıpırdıyor, dayanamadım kalktım; karşı masada oturan sarışın, siyah elbiseli, yanık tenli, ölçülü dekoltesine özenmiş kadını oyuna davet ettim, kadın hiç tereddüt etmedi. Sokakta bana bakarak oynamaya çalıştı. Yabancı, İngiliz sanırım. Ulan hadi oldu olacak deyip, kadını boşalmış masalardan birinin üstüne çıkarayım istedim, hemen çıktı, salınmaya başladı. Elli altmış saniye sonra salman kadını gören yan masalardan, karşı meyhanelerden kadınlar da masalara çıktılar, salınmaya başladılar. Diğer çalgıcıların sesi önce azaldı sonra yavaş yavaş bizim parçaya katıldılar. Sokakta tek bir parçanın ezgisi duyulmaya, kadınları masa üstüne davet etmeye başladı. Yaklaşık yirmi civarında kadın masalarda salınıyor, erkekler alkışlıyor... Aralarında çekik gözlü, siyahi, uçuk sarışın kadınlar da var...

Çalgıcılar söylüyor:

yandan yandan kelena, karamela
kara bela
şukar biyav, şukar çay lemange
ek ta isiyan!
nadava da tut el
hayde, hayde aysan kere.[1]

Parça bitti, kısa bir sessizlik oldu, aynı parçaya tekrar başladılar; bütün sokağı dolduran kahkahalı, müthiş bir alkış koptu. Müziğin kışkırttığı coşku kabına sığmıyor, taşıyor, kadınları daha çok işveye davet ediyordu. Allah için kadınlar da hiç naz yapmıyor, göbek atıyor, omuz titretiyordu. İnsanların kontrollü edaları dağılmış, hayata daha neşeli, daha iyimser katılmaya başlamışlardı. Birbirini tanımayan insanlar sarılıp öpüşüyor, müzik bittikten sonra bile kalça attırıyor, gerdan kırıyorlardı. İki "en ağır abi" bile ayaklarıyla tempo tutuyor, alkışlamaktan kendilerini alamıyorlardı.

Yanımıza gelen meyhane sahibi şaşkınlıkla gülümserken, "Yıllardır bu işi yaparım, hiç böyle bir şey görmemiştim," dedi.

İltica edecek arkadaş, "Gitmesem mi acaba?" diye sordu.

Coşkusu, sorusu çok olan bir geceydi. Nasıl bir müzikti bu? Birbirini hiç tanımayan insanları kendine çağırmış, içkinin belirleyeni olmuş, o ana kadar masalarından kalkmayan, eğlence alanını masayla sınırlayan kontrollü kadınlar birden coşmuş, yerlerinde duramaz olmuş, sokağa, masaya çıkmış, coşkuyu bedenlerine dağıtmış, erkekler de onlara alkışlayarak, kahkaha atarak katılmıştı.

Devletlerin, bayrakların, dillerin, dinlerin, milli marşların, üniformaların, kalelerin birbirinden ayırdığı insanlar

1 *haydi yandan karamela / kara bela // isterim güzel düğün, tatlı gelin isterim ben // sen evimin bir tanesisin! // ele vermem seni ben // haydi, eve gel.*

aynı müzikte buluşmuş, aynı parçaya akmış ve masaya çıkmıştı...

Nasıl?

Abdûlgaffar el Hayatî, "Sınır önce zihinde oluşur,"[2] der.

2 Bauman *Akışkan Aşk* adlı kitabında Agamben ve Arendt üzerinden toprak/ulus/devlet üçlemesinin zihniyet dünyasında bir tek yurttaşların insan sayıldıklarına, doğumun devlet yurttaşlığı içinde gerçekleştiğine dikkat çeker: "Katı bir şekilde örgütlenmiş bu topluluklardan herhangi birinden kovulan biri kendini, uluslar ailesinden (ve böylelikle, insan soyu 'uluslar ailesi'yle özdeş olduğundan, insanlık alanında da) tamamen kovulmuş bulur' ve *homini sacri*'nin hiçlik-ülkesine gönderilir. Bauman, s. 184"

Alışıldık kimlik terimleriyle açıklanamayan, hayali cemaatlerle ağzına kadar dolu bu dünyada hayal bile edilemeyenler için Bauman, "Onlar *yer değiştiriyor* değildir, yer yüzündeki *yerlerini* yitiriyorlar. s. 189 (...) Başkalarının göklere çıkardığı, düşünme ve öz-düşünme sanatıyla gurur duyan bizim gibi insanlar arasında onlar yalnızca *dokunulmaz* değil, *düşünülmezdirler* de, (s. 193)" der.

Ekler: "Dünyayı dolaşanların ve mültecilerin ortak sıfatı *yer-dışılıklarıdır*: Gerçekten bir yerde değildirler; fiziksel olarak işgal ettikleri yerin 'içinde' ama o 'yere' ait değildirler (dünya gezginleri birbirini izleyen akıp giden anların içindedir, mülteciler ise sonsuzca uzayan bir an silsilesi içindedir). s. 194"

Küreselleşmenin aldığı yeni boyutla kapitalizm de değişerek pan-kapitalizm dönemine girdi. Sınır ve kural tanımadan, mevcut bütün geleneksel yapıları dağıtarak her yere biçim veriyor, her yerin biçimini alıyor. Dünyada piyasaya açılmayan, alınıp satılmayan, kurallarının egemen olmadığı yer kalmadı, sanki. Bu anlamda kapitalizmin tek bir yurdu, merkezi, kökü yok; ve etkisi/gücü giderek artıyor. Her "yer"i ve "yurt"u dağıtıyor, her "yer"i ve "yurt"u kendisi için yeniden yapılandırıyor. Kendi bedeninin, emeğinin, özel yaşamının tek sahibi olduğunu düşünen kapitalist bireyin *bile* sığınabileceği yer kalmadı...

Tüm bu sürecin farkına varan ve bunun dışına çıkmak isteyenlerin başvurduğu bir kavram var: Yertsizyurtsuzlaşma. Buna göre, pan-kapitalist söylemin nüfuz edemediği bir düşünme tarzı için öncelikle kendini bir yere (= kapana) mutlak anlamda ait hissetmemek, herhangi bir düşünce biçimine (= kapan olma potansiyeli taşıyan düşünce biçimine) vazgeçilmezlik oranında bağlanmamak gerekir. Herhangi bir teorinin "yurt" ve "merkez" olduğu dönem geride kalmıştır. Düşünmek doğası gereği "yersiz" ve "yurtsuz" olmak, tıpkı bir rüzgâr gibi sınırları aşarak esmek, bir şarkı gibi hayatla (= bedenle, çoşkuyla, arzuyla) buluşmak (= deneyimlenmek) zorundadır.

Göçebe düşünce kök salıp, dallanıp budaklanmak yerine, yatay bir biçimde yayılarak, yeni "yer" ve "yurt"lara dokunarak, onları reddetme potansiyelini de içinde barındırarak, karşılıklı etkileşime sürekli açık kalarak, *kod*[3] üretmenin

3 *Kod*'un aşağıda da görüleceği üzere farklı anlamları var. Türkçede yasa vurgusu yapılmamasına rağmen, Fransızcada yapılıyor. Yazı boyunca "yasanın (= duruma göre ideolojinin, düzenin) oluşturduğu kurallar bütünü" anlamında kullandım, Deleuze'ün de benzer bir anlamda kullandığını varsayarak...

Kod: 1. Bir bilgiyi gösteren simgeler dizgesi. 2. Bir simgeler dizgesiyle gösterilen bilgiyi, başka bir kodlamada kullanılan bir ya da birkaç eşan-

açmazlarının farkında olarak iktidar kapanından kurtulur. Karşılaşmalar ve etkileşimlerle oluşur. *Göçebe düşünce*'nin içinden konuşan kişi "Nedir?"in yerine "Kimdir?"in peşine düşer. Zira, "Nedir?" özcü, hiyerarşik ve dogmatik bir *kod*'un sorusudur; bu süreçte temellerini Tanrı ya da tüm dünyayı tanzim etmeyi tasarlayan Büyük Anlatı'lardan alan deneydışı dogmatik imge düşünceyi belirler. "Kimdir?" ise düşünceyi taşıyıcısına indirger, taşıyıcının düşünceyi deneyle test etmesini, dogmatik imgenin kurallarından bağımsız olarak oluşmasını gözetir: "Düşüncenin bir imgesinin olmaması toptan bir düzensizliği ya da kargaşayı ifade etmez. *Nomos* bir yasa olarak işlemeye devam eder, ama aşkın bir yasa değil, içkin bir değerlendirme ilkesi olarak. Bu haliyle, *logos/nomos* karşıtlığı Deleuze'ün felsefesini daha ilk yapıtlarından beri belirleyen bir tercihin, aşkınlığa karşı içkinliği tercih etmesinin ifadesidir."

Göçebe düşünce özünde geleneksel felsefedeki "doğruluk", "aşkınlık" ve "tanrısallık"a karşı çıkmayı, ortak görülerle ters düşmeyi, genel geçer kabulleri çiğnemeyi gözeten bir düşünme imkânıdır: "Düşünce, düşünmeye zorlayan ve düşünceye bir şiddet uygulayan bir şey olmadan bir hiçtir. Düşünceden daha da önemli olan, 'düşünmeye iten' şeydir; filozoftan daha önemli olan, şairdir." Düşünmek yorumlamak, açıklamak, geliştirmek ve itiraz etmektir. Yaratma, düşüncenin kendisinden kendisini doğurmasıdır. Dikte edilene razı olmamak, "deniz dibini" merak etmekten vazgeçme-

---

lam listesini bir arada toplayan belge ya da elkitabı. *Türkçe Sözlük*, Dil Derneği, s. 1173, 2005.

Kod: 1. Harf. 2. Şifre. www.tdk.gov.tr. Erişim tarihi: 21 10 2013.

Code: 1. Yasalar dergisi, yasalar 2. Yasa. 3. Kural. 4. (Trafikte) Taşıtın ışıklarının yakılması, ışık yakma 5. Kod, şifre 6. dilb. Düzgü. *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*, Tahsin Saraç, Adam Yayınları, s. 276, ilk basım 1976, gözden geçirilmiş yeni basım, tarihsiz.

Daha etraflı açıklama için bkz: Notlar bölümü, B maddesi, s. 214.

mektir. Tasarlayabilen bir canlı türü olarak kendi varlığını idrak etmektir!

Düşünmek eylemdir! Karşı saldırıdır! Entelektüel şiddettir! Kopmak, akmak, imha etmek ve yeniden yapmak için tıpkı bir gerilla gibi davranmayı, yaşamayı seçmek ve becermeyi denemektir: "... *Düşünmek, yaşamın yeni imkânlarını keşfetmek, icat etmektir.*"

Çöl, bozkır ya da buzullarda sınır yoktur; sınırsızlık kişiye yeni bir dinamizm katar, bu dinamizmle her düşünce deney üzerinden yeniden ve yeniden kurulur; bu arada kişi bedenine dokunur, kalbini fark eder; kişi *kod*'a dönüşmüş düşünceyi papağan gibi tekrarlamaktan kurtulur: "*Göçebe düşünce,* hakikati kendi deneyimiyle açık, kutupsuz ve ufuksuz bir mekânı doldurur gibi kurar." Çöldeki kumulların sürekli yer değiştirmesi gibi kendini yersizyurtsuzlaştırır; kimlik, hukuk ya da mülk edinme üzerinden kendini var etmez. Dogmatik imge tarafından belirlenen düşüncenin bize hükmetmesine, yaratıcılığımızı köreltmesine izin vermez; bizi düşünceye hükmetmeye, düşünceyi yaratıcılığın tramplen tahtası olarak kullanmaya davet eder. (*Nedir?* değil *Kimdir?*) Şimdi yapmaya çalıştığımız gibi akışkan, (gerekirse) bölük pörçük ve parçalı düşünmeyi eyler: "Deleuze ve Guattari bilinçdışını arzunun gömüldüğü karanlık ve yasak bir mekân olarak görmek yerine arzunun bir gerilla savaşçısı gibi dolaştığı ve hiç beklemediğimiz bir anda fırlayarak ortaya çıktığı, yeraltı pasajlarından veya köksap tünellerinden müteşekkil bir yer olarak düşünürler."

Sınır, hiyerarşi, tahakküm, acı ve *kod* üzerinden kurulmuş olan devletle ilişkisi bir tür yaratma savaşıdır. Çölün sınırsızlığından ve kayganlığından beslenen, devletin düzenli ordusuna, yüksek burçlu kalelerine karşı gerillanın sınır tanımayan, kuralsız yaratıcılığını rehber edinen, keşif ya da fetihten çok, *icat* eden, *yaratan* bir savaştır bu: "Bu yüzden

göçebe düşünce'nin devletle savaşı her zaman bir yaratma savaşıdır. Bilimsel, sanatsal ve felsefi yaratımı kanırtan, *dil*'i parçalayarak bozan ve yeniden kuran, bedenini keşfeden ve başka bedenleri çoğaltan, kitaplardan dışarı atlayarak pürüzsüz[4] *söz*'e de başvuran, çerçevenin dışındaki hayata dokunan, deniz dibi akıntılarını merak eden, köprü altında barbut oynayan, *dışarı*'yla karşılaşmanın yeni yollarını yaratmayı hedefleyen... Bu yollar, bu bağlantılar kavramlarla, teorilerle, çeşitli mücadele ve direnişlerle keşişse bile onlara indirgenemez."

Göçebe düşünce genel olarak kabul gören, "Yolculuk yoldan önemlidir!" yaklaşımıyla *da* yetinmez; *sahih* yolculukların bilinmezlikle yüzleşmesi, riske girmesi, *dışarı*'yla kavga etmeye hazır olması, bu yüzden kendini yeniden ve yeniden yaratması gerektiğini bilir; bu anlamda son derece akışkan bir tür savaş makinesidir.

Gilles Deleuze ve Felix Guattari'ye selam yollayarak "arzu politikası", "göçebe düşünce", "köksap" ve "çokluk" gibi düşünce dünyamızda pek başvurulmayan kavramlar üzerinden bir yolculuğu düşünmenin/denemenin vaktidir şimdi...

Adorno'nun, "Kendi evimizi ev olarak görmemek, orada kendimizi 'evimizde' hissetmemek, ahlakın bir parçasıdır," sözlerini not ederek yolculuğun (= göçebeliğin) kendine ait bir zihin dünyası olduğundan söz edebiliriz sanırım...

Aileye, *dil*'e, okula, dine, devlete, şirkete sınırları katı kurallarla belirlenmiş topluluklara biat etmeye yönelik her çağrının, her temsil talebinin tahakküm potansiyeli biriktirdiğini; düşünme yetisini yok ederek köleleştirdiğini; bedenleri parçaladığını, parçalanmış bedenlerin birbirlerini eyle(ye)meyerek hayatla ilişkisini eksilttiği ve bu durumun "üzüntü"yü ürettiğini hatırda tutarak...

4 Bkz. *Bir Su Gibi Süzül Ak*, Emre Sünter. Terim tercihi için 3 no'lu dipnot. *Varlık* dergisi, Aralık/2013.

Ve kişinin kendine, biricik yurduna, bedenine kavuşmasının yolunu arayarak...

Söylemek lazım: Bu tip bir düşünme ve eyleme pratiği şu tip bir kaygıyı/tedirginliği de bünyesinde barındırır: "Belki de paranoyak bir köle olmak şizofren bir göçebe olmaktan daha iyidir."

Bu tam bir seçim noktasıdır: Paranoyak köle mi, şizofren göçebe mi?

Ya da, "Eğer bu tür bir imge kendi koşullarıyla yeniden üretilirse, göçebelik kendini göreceleştirir, kendinden uzaklaşır ve *başka bir şeyin* üretilmesine yol açar. Düşüncenin böyle yeni bir imgesi, *pratikte* kurulur. (abç)"

Abdûlgaffar el Hayatî, "Kişi bazen (kendi) 'hayatın(ın) anlamı'nın altında kalır, ezilir. Bu noktada suç ne 'hayat'ın ne de 'anlam'ındır. Tümüyle kişinindir. Zira kişi kendini kendi yarattığı 'şey'e, 'hayatın anlamı'na kurban etmiştir," der.

Geçtiğimiz yıllarda Michel Maffesoli'nin *Göçebelik Üzerine-İnisiyatik Başıboşluk* adlı çarpıcı bir kitabı yayımlandı. Kitap eklerinde tanıtım yazıları görülmedi, siyasi dergiler itibar etmedi, kültür/sanat simsarları görmezden geldi.

Yazar *Canlı Hayat* adını verdiği ikinci basıma önsöze Nietzsche'nin şu sözlerini almış: "Ölümlülerin sahip olduğu ortak melekeden çok daha gelişkin bir kavrama melekesine sahip, ulus-ötesi ve göçebe yeni bir insan ırkının ortaya çıktığını ilan ediyorum."

Nietzsche, ulus-devletlerin sonuna geldiğine işaret ederek algısı ve yetisi gelişmiş yeni (= göçebe) bir insanlık halinden söz ediyor.

Maffesoli ise zamanımızın yabanileşmeye gebe olduğunu belirterek kurumların, entelektüellerin ve politikacıların (henüz) göremedikleri şeyi görmek için yolculuğa çıkmak gerektiğini söylüyor. Entelektüel alışkanlıklarımızdan sıyrılmaya, paralize edici kesinliklerden kurtulmaya, analitik yöntemlerimizi dogmatizmden ve engizisyonu çağrıştıran *a-priori*'lerden temizlemeye çağırıyor. Çünkü çağdaş göçebe kimliği zayıflatır, doğayla kaynaşır ve daha yoğun bir toplumsal bağın kurulmasına öncülük eder. Zihni *kod*'lanmışlara çok iddialı gelebilecek şu saptamayı yapıyor: İnsanın "evcilleştirilmesi sadece geçicidir. Toplumsalın, toplumsal sözleşme fikrinin dayandığı profesyonel, ideolojik, kimliksel *meskene bağlılık* zamanını doldurmuştur. (...) *Yegâne bireyin yerine çoğul kişi geçmektedir.*"

Modernitenin her şeyi sıraya, düzene sokarak sayıp fiyatlandırdığını ve tanımladığını, böylece kontrol edip gözetleyebildiğini belirtiyor. Kontrol dışında yaşamaya çalışan aylağın ise yeni bir toplumsallığın kurucusu olma özelliğinin yanı sıra düzene karşı gizli bir isyanı biriktirme kapasitesinden söz ediyor. Ona göre dolaşım (= akışkanlık), "zincirleri ve oluşturulmuş sınırları yerle bir ediyor ve bunu hiçbir

alanı ayırmaksızın yapıyor: Siyasi, ideolojik, profesyonel, duygusal, kültürel ya da kültsel engeller yıkılıyor. Hiçbir şey bu akışı durduramaz. Hareket ya da kaynaşma tüm kafaları istila ediyor." Çünkü yerleşik için başıboşluk risktir, bilinmezdir: Kurulu düzeni tehdit, bürokratı tedirgin, sınırları ihlal eder; yeninin taşıyıcısıdır. Kendine kapanma ya da egoizm değildir bu, varlığı deneyimleyerek arayan kişinin özgürlüğüdür; ulusalcı, medeniyetçi, ideolojik ve dinsel *kod*'lara sığmama halidir.

Moderniteyi karakterize eden bir diğer özellik ise statik ile dinamik hayat arasındaki gerilimdir. Statükonun konforu ve bilinmeyenin tahrik eden çekiciliği modern insanın örtük ama temel dertlerindendir; kontrollü (= bildik) hayat tesadüfe (= bilinmeze) imkân vermez, sürekli yaşanan rutin hayatı sıkıcılaştırır, umutsuzluğu çoğaltır. Yerleşik mekân hem yurttur hem de kişiyi kendisine kapatan hapishanedir; aile bu mekânda kurulur ve ahlakı tahkim eden bir güvenlik duvarı edinir, bu da dünya ile ilişkisini kısıtlar. Yerleşik mekân Öteki ile ilişkiyi hedeflemez.

Oysa aylak yolunu kaybetme sanatının ustasıdır. – Yolunu bulma değil! Öteki temel hedefidir. Belirsizlik kendini inşa etme aracıdır. Bir özne olarak kendini seçme halidir. Kendini kendine kapatma değil de kendini hayata açma ve bu doğrultuda kendini tanzim etme becerisidir. Benjamin'e göre, "Bir şehirde yolunu bulamamak çok da bir şey anlatmaz. Fakat bir şehirde yolunu kaybetmek, tıpkı bir ormanda yolunu kaybetmek gibi eksiksiz bir eğitim (= ve düşlere inanç – ben ekledim. Ö.F.) ister." Bir tek, "yaşamı belirsiz kabul edip öyle yaşamayı bilecek bir Kendilik" bu iradeyi gösterebilir ancak.

Başka terimlerle söylersek bedenin hapsolması ile duyguların maceracı karakteri arasındaki gerilimdir bu. Yerleşiğin içine "hareket"i, kendine sonsuz güvenin içine

"kaygı"yı yerleştiren bu ikili hayat başka bir karakter potansiyelini biriktirir. Venedik taş (= duran/yerleşik) ve suyun (= akan) beraber yaşamasına güçlü bir örnek teşkil eder ve hem "aşk"ı hem de "yasak aşk"ı çağrıştırır. (Sahih aşk doğası gereği yasaktır zaten, ama konuyu dağıtmayalım.) Bu yüzden, "Venedik sadece, yaşamla köksüz bir şekilde dalgalanan maceranın belirsiz güzelliğine sahiptir." Sürekli akan, dolaşan su; adalar, kanallar ve köprülerle, sıkça yapılmış iskeleleriyle kaybolmayı (= yeniden başlamayı) özendirir, mümkün kılar; taş mekânlarda yaşayan ev sahibini de suya, maceraya, kaçak aşka katar. Kaçak aşk Venedik'te kural tanımadan sörf yapar; köprü altında ters perende, köprü üstünde takla atar. – *İç Çekişler Köprüsü* başka nerede vardır?

İstanbul ve Boğaz'da da taş ve su ilişkisi yaşanır...

Söylemek lazım: Venedik'te (kaçak) âşıklar suda (= gondola, hareket edene, belirsizliğe biner, tesadüfü arar) yaşar; İstanbul'da âşıklar Boğaz kıyısında oturur, hareket etmez, belirlenmişe razı olur, suyu seyreder. Ama her ikisi de yerleşiklik ve başıboşluk arasındaki gerilimi değişik oranlarda bünyesinde besler.

Her ikisinde de köprü vardır; köprülerin üstünde başka, altında başka hayatlar yaşanır.

Boğaz'ın köprü altı hayatları yoktur, dip akıntıları vardır.

"Göçebelik", "başıboşluk", "macera", "yaşama zevki", "düş", "asilik" ve "aşk" akraba sözcüklerdir, birbirlerinin derdini anlarlar. Yeni bir toplumsallığın güvenilir yapıştırıcılarıdır.

Bu sözcükler "Dış" özgürlüğün "İç" özgürlük olmadan yaşanamayacağını bilenlerin kullandıkları avadanlıklardır.

C.G. Jung'a göre, "Şeytan, Tanrı'nın, yolunu kaybetmiş aylak oğludur."

Yerleşiklerin, Tanrısı vardır!

Tanrı düzen, disiplin ve itaat ister. Nasıl yaşanacağını anlatır, uyulmasını zorunlu kıldığı kural ve yasaklar koyar. İtaat edenlerin yanlış anlamasını önlemek için emirlerini yazılı hale getirir; kutsallaştırır.

Yazı'dan yanadır.

Kendini özne[5] olarak konumlamak için yola çıkamayanlar, yalnız kalmaya cesaret edemeyenler, karanlıkta yürüyemeyenler, uçuruma atlayamayanlar Tanrı'ya itaat eder; korkularını bastırmak için sık sık bir araya gelip birbirlerinden güç alır, secde eder, mabet yaparlar.

İtaatleri mabetlerinin çokluğu ve büyüklüğü ile ölçülür.

Tapındıkları oranda kendilerinden vazgeçerler.

Vazgeçtikleri oranda kapitalizme teslim olurlar.

(...)

Başıboşların, Tanrısı yoktur!

---

5 Bedeninin, zihninin ve duygularının kapatıldığını fark ve kabul eden kişinin, bu kapatılmadan kurtulmak için öncelikle, "Ben bir özneyim, bir nesne değilim ve ben öznelliği salt bir içedönüşten ibaret olan kartezyen özne de değilim, ifade eden, dönüştüren bir özneyim; bu nedenle varlığımı dünyaya yansıtmaya ve dünyayı kendi varlığımın bir ifadesi olarak dönüştürmeye ihtiyaç duyan bir özneyim ve son olarak kendi varlığımı başkasının ellerine teslim etmek yerine ona sahip çıkacağım, Kovel, s. 169-170" demesi beklenir. – Memleket münevver ve muhaliflerinin görmezden geldiği bu son derece uyarıcı kitaba dikkat çekmek isterim: *Tarih ve Tin-Özgürleşme Felsefesi Üzerine Bir* İnceleme.

Theodor W. Adorno, "Yerleşik adam imrenmeyle bakar göçebe varoluşa, yeni otlaklar peşinde koşanlara; boyalı yük arabası da yıldızların yolunu izleyen tekerlekli evdir onun gözünde," der.

Bir ara gazetelerde haberleri sık sık çıkardı, kadın muhabir kimliğini gizleyerek geneleve girmiş yaşadıklarını anlatıyor, diye, ya da erkek muhabir mahkûm kılığına girerek idam mahkûmu katillerin bulunduğu hapishanede altı ay geçirmiş, yaşadıklarını anlatarak Pulitzer Ödülü'nü aldı falan, diye... Günter Wallraff adlı bir Alman da işçi Türklerin arasında bir süre yaşadıktan sonra *En Alttakiler*[6] adlı bir kitap yayımlamış, klişe bir tabirle "olay olmuştu". Bir süreliğine de olsa ötekinin hayatına yakın olmak, onun yanından bakmak, kendi kibrinden sıyrılmaya niyet etmek, değerli bir haslet olsa gerek. (*En Alttakiler*'e yakından bakma halinin, daha sonra gelmesi muhtemel başarı için kurgulanmış bir yakınlık olduğunu da hatırda tutalım.)

Nerede okuduğumu ya da kimin anlattığını hatırlamıyorum: Kendisini "düzen dışı"nda yaşayanları anlatmaya adamış bir yazar da onları anlamak, onlara seyyar bir yerden bakabilmek için otellerde yaşarmış. Hayatını tek bir bavulla geçirir, telefon ve adres defteri kullanmazmış. Böylece istediği an mekân değiştirebilir, tereddüt etmeden reddedebilir, konforun tavlayıcı rehavetine kapılmaz, yazdıklarından taviz vermezmiş. Evsizlerden söz ettiği bir yazısında, açık havada, sokakta, parkta uyuyan, hayata aşağıdan bakan ile evde, yatakta uyuyan, hayata pencereden, arabadan bakan arasında bir fark vardır, her iki bakışın hayatla temas noktaları farklıdır, diyordu. Uyurken üzerine mukavva örten ile yorgan örten arasındaki farkları anlatıyordu...

Paris'te yaşayan bir mülteci arkadaşım anlatmıştı, soğuk kış gecelerinde ölümleri önlemek isteyen belediye evsizleri sokaktan toplar; ardından, sıcak bir yatakta, kapalı bir sosyal mekânda yatabilmeleri için duş almalarını "zorunlu koşul" olarak dayatırmış. Birçok evsiz duş almayı reddeder,

6 *En Alttakiler*, Günter Wallraff, çev.: Osman Okkan, Milliyet Yayınları, 1986.

geceyi soğukta, dışarıda geçirmeye razı olurmuş. Duyduğumda anlamamıştım, açıkladı: Kir, bedenlerinde ikinci bir tabakaya dönüşüyor, koruyor, yıkandıkları zaman koruyucu zırhlarından kurtulacaklar, sıcağa, yatağa, her zaman bulamadıkları suya/sabuna, eve/belediyeye mahkûm olacaklar, demişti.

Sokağın, düzen dışında yaşayanların "kendi gerekçeleri" olduğunu bu sözlerden sonra bir kez daha düşünmüştüm...

Biliniyor: Eşya, onu muhafaza eden mekânlar ve mekânların inşa edildiği gayrimenkul ya da kısaca mülk yerleşik kültürün taşıyıcılarıdır. Düzen, iktidar, bağımlılık, otorite, yalan, tereddüt ve konfor yaratmaya elverişlidir. "Düzen" sözcüğüne yaşam tarzı anlamında içerik kazandıranlar yerleşiklerdir. Düzenli bir işi, ailesi, evliliği, çocukları, evi, arabası, yazlığı, sigortası olanlar, okula, askere gidenler, emir alan ve emir verenler, emeklilik planı yapanlar üzerinden düzen aksamadan işler. Düzen dışını seçen fahişeler, katiller, hırsızlar, dolandırıcılar, evsizler, Çingeneler, kaçakçılar, eşkıyalar, düzenli bir işte çalışmayı reddedenler, müzmin bekârlar, dervişler, banka soyguncuları, vicdani retciler, göçmenler, veganlar, asiler, anarşistler, farklı cinsel tercihleri olanlar, şehrin ortasında bostan yetiştirmeye kalkanlar, boş evleri işgal edenler düzenin bütün yerleşik planlarını berhava ederler...

(...)

'80'lerin ortalarında bir Orta Avrupa şehrine gitmiştim. Kendisiyle ve Avrupa'yla başa çıkamayan arkadaşım "gel!" demişti. Büyücek bir hücre kadar olan odasında şarap içiyor, memleketi kurtarıyor, birbirimizin yarasını sarıyor, hayatımıza nasıl tutunabileceğimizi konuşuyorduk. Onunla dolaşırken dünyayı gündemine hapseden bu medeniyetin iç dinamiklerini, gücünü, ikna etme yeteneğini, kendisine dönüştürme becerisini anlamaya çalışıyor; caddelerdeki te-

mizlik, düzen ve hijyenin nasıl aksamadan sürekli kılındığını çözmeye çabalıyordum.

İlk kez yurtdışına çıkmış, ilk kez uçağa binmiştim...

İlk kez geldiğim bu şehrin arka sokaklarını tek başıma dolaşırken ilk kez grafiti görmüş, sabah saatlerinde metro girişlerinde pejmürde kıyafetlerle kahkaha atarak şarap/bira içenlere rastlamış, kendi kendime, "Ne lan bu!" demiştim. Arkadaşım üniversiteye giderken ben de grafiti peşine düşmeye; duvarları şenlendiren isimsiz duvar sanatçılarını resim yaparken yakalamaya, onlarla selamlaşmaya çalışıyordum. Şehrin izbe köşelerine, metro içlerine, antrepo benzeri binaların karanlık duvarlarına çizilen bu renk ve anlam cümbüşünün bendeki karşılıklarını çözmeye uğraşıyor; duvarlara yazı yazan, resim yapan kişi ile tuvallere resim yapan kişi arasındaki "hayatı algılama, yorumlama ve protesto" farkını düşünüyordum.

Kimi duvar diplerine uzanmış siyah saçlı, siyah makyajlı, siyah mini etekli, siyah file çoraplı, siyah çizmeli sarhoş genç ve güzel kadınlara rastlıyor, nasıl yorumlayacağımı bilemiyordum.

Bir akşamüstü arkadaşımı karşılamaya üniversiteye gittim. Büyük bir avlu meydanı olan, duvarlarına sarmaşıkların yürüdüğü binaların çevrelediği bir yerleşkeydi. Büyük avlu meydanda herkes çimenlere uzanmış kitap okuyor, yarı çıplak güneşleniyor, flört ediyordu.

İmrenmiştim...

İlk kez bir Avrupa üniversitesi görüyordum...

Çıkışta, üniversitenin girişinde orta yaşlı, sakallı, uyuklayan bir adamın oturduğunu gördüm. Yanında şarap şişesi, önünde ters dönmüş şapka, şapkanın içinde paralar vardı. Dileniyordu...

Avrupa'da ilk kez, dilenen birini görüyordum...

Biraz dikkatlice bakınca yırtık pantolonunun örtemediği

sünnetsiz cinsel organını ve önündeki eğri büğrü harflerin karalandığı beyaz karton parçasını fark ettim.

Arkadaşa sordum: "Ne yazıyor?"

Arkadaşım, "Üniversitede felsefe profesörüydü, bir gün her şeyi bıraktı, sokakta yaşamaya başladı. Dilenmek yasak, ama polis bir şey yap(a)mıyor. Adam dilenmiyor, bekliyor, 'Bana para verin!' demiyor, bir şey istemeden oturuyor," dedi.

Tekrar sordum: "Ne yazıyor?" diye.

" 'Sizin gibi nesnelere bağımlı yalan bir hayata razı olup kendimi kandırarak yaşasam daha mı iyi?' yazıyor," dedi.

FISILTI 1: Bazı insanlar aşağı doğru tırmanmayı seçer...
FISILTI 2: Bazı insanlar aşağı doğru tırmanmayı seçer...
FISILTI 3: Bazı insanlar aşağı doğru tırmanmayı seçer...

Köprü Üstü Âşıkları adlı bir Fransız filmi vardı. Filmde sokakta yaşayan Alex adlı bir erkekle Michèle adlı bir kadının ilişkisi düzen (= yerleşiklik) üzerinden anlatılıyordu. Alex gündüzleri alev püskürterek, akrobasi hareketleri ya da hırsızlık yaparak, geceleri ise restorasyon için trafiğe kapatılmış Paris'in en eski köprüsünde uyumaya çalışarak hayatını sürdürmektedir. Görme yeteneğini giderek yitiren bir ressam olan Michèle ise paniğe kapılıp sokaklara "düşmüş" biridir...

İlk buluşma gece gerçekleşir. Tenha. Muhtemelen saat üç beş arası. Alex bir caddenin tam ortasından yalpalayarak yürür. Sarhoştur ya da uyuşturucu almıştır. Michèle de elinde resim çantası ve kedisiyle kaldırımda yürümektedir. Bir araba hız yapar. Hızı giderek artar. Hızla giden araba yere düşmüş Alex'in ayağını çiğner. Araba sürücüsü aldırış etmez, dönüp bakmaz bile. Olaya tesadüfen tanık olan Michèle baygın, kasvetli, yaralı, sarhoş erkek çehresinden etkilenir. Ona ressam gözüyle bakar...

İkilinin hayatları köprüde kesişir. Paris'in göbeğindeki köprü hem her şeye (= düzene, yerleşik olana) çok yakın hem her şeyden (= düzenden, yerleşik olandan) çok uzaktır. İkili geceleri köprüde plastik şişelerde şarap içerek, gündüzleri ise dolandırıcılık yaparak yaşamaya başlarlar. Alex Michèle'i sever, gözleri kapanırsa yanında kalacağını bilir, gözlerinin açılmasını istemez. Onun "gözleri gören köpeği" olmaya razı olur.

Bir ara dolandırıcılıktan epey para toplarlar. Sabahleyin Michèle köprü kenarında jimnastik yaparken bir yandan da paraları sayar:

Michèle, "Ne yapacağımızı düşünmeliyiz! Köprü yazın iyi ama ya kışın?"

Alex, "Altına gireriz," diye karşılık verir.

Michèle, "Aşağısı leş gibi kokuyor," der.

Alex topladıkları paranın hayat tarzlarını bozacağını, aralarındaki ilişkiyi zedeleyeceğini, köprüyü terk etmek zorunda kalacaklarını, Michèle'in mekân arayışını, yerleşikliğe dönme özlemini fark eder. Para kutusunu Michèle'in elinin çarpacağı bir yere kaydırır. Michèle jimnastik hareketleri yaparken para kutusuna çarpar, kutu nehire düşer.

Michèle, "Para? Hayır! Siktiğimin beceriksiz amcığı! Kör!" diye bağırır, çok öfkelenir...

Alex aldırış etmez, umursamaz...

Abdûlgaffar El Hayatî, "Boşluktan daha derin (= yoğun) başka ne var?" der.

Yola çıkacak kişinin aşması gereken
ilk ve en önemli engel,
kendi yerleşikliğidir:
kendi yeri
– kendisidir...
(...)
Salt arayan kişi, ne yönü, ne yolu, ne yeri
bulabilir: Ancak bir yerden ayrılabilendir,
yolu bulabilen – ne aradığını 'bilen' değil,
nereden ayrılacağına karar verebilen...
(...)
Yol, kendine bir yer bulamamış
kişinin özlemidir.

Kendi yerini yerleşiklikte
bulamayan kişi,
onu yolculukta arar.

Nasıl, bir yer, bir yolun başı ya da sonu;
bir yol da, bir yerden önceki ya da sonraki
bir durumsa – kişinin durumu da,
hep, öyle ya da böyledir...

Oruç Aruoba

"Etik *ethos*'tan geliyor ve Heidegger bu Yunanca sözcüğü 'kişiye ait karakter' anlamıyla değil de, 'kişinin yaşadığı yer', 'insan yerleşimine açık yer' olarak tercüme ediyor." Böylece, hayatımıza sahip çıkarken en çok başvurduğumuz kavramlardan biri olan *etik*'i *yaşadığımız* (= *yolculuk yaptığımız)* yeri tanımlarken anlamını çoğaltarak hayata dair hassasiyet önerisine *de* dönüştürüyor.

"Yol sözcüğünün 3. anlamı şöyle: Genellikle yerleşim alanlarını bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi." Asfalt, taş, toprak, zift, çit... vb. malzemeler tarafından *tanımlanmış* (= düzenlenmiş) bir güzergâh olarak söz edilir yoldan. (Deleuze'cü terimlerle söylersek *çizgili mekân*'dır.[7]) Harita ise günümüzde bir tür modern metropole dönüşmüş olan şehrin ana ve (hatta) kılcal damarlarını gösteren yol göstericidir. Referans ve göstergelerle doludur. Siyasal, ekonomik ve kültürel gücü tarih boyunca elinde bulunduranların tanzim ve disiplin cetvelidir. Merkez, çevre, banliyöler, müzeler, hastaneler, tarihi mekânlar, meydanlar, parklar, sanayi bölgesi, metro, iskân alanları, demiryolu istasyonları, otoyol çıkışları, karakollar, kışlalar, hapishaneler, havalimanları... haritanın ana malzemelerini oluşturur. En çok belirtilen yerin "yol" olduğuna da dikkat etmek lazım...

Harita ve krokiyle yola çıkmak, yolu takip etmek, yola bağlı kalmak, yoldan ayrılmamak, entelektüel erkek öznenin tasavvur dünyasıyla kendini sınırlamak demektir. Entelektüel, kendinden emin, istikrarlı, denenmiş ve başarısız olmuş modern (= kapitalist) erkek özne tarafından tanımlanan ve tasnif edilen bir harita ve krokinin yol göstericiliği oldukça sorunludur. Zira mimari, ticaret, şehir planlaması, hukuk, estetik ve devlet yönetimi gibi yerleşik (= sabit, kalıcı, uzun süreli) bir tasarımın ve tahakkümün uzantısıdır.

---

7 Bkz. *Bir Su Gibi Süzül Ak*, Emre Sünter. Terim tercihi için 3 no'lu dipnot. *Varlık* dergisi, Aralık/2013.

Oysa haritanın, yolun tanımlanmış sınırlarını aştığımızda gündelik hayatın yerel karşılıklarına ve karmaşanın huzursuzluğuna gireriz. Şehir, içine patlayan, bazen özgürleştiren ama çoğu zaman sersemleten bir düzensizlik *de* içerir. Ve esas olan harita ve yolun sınırlayıcı düzeni değil bu düzensizliktir; kontrol edilemez olanın, *kaos*'un, yasadışının, rıza göstermeyenlerin yaşadığı, öfke ve haysiyetin biriktiği boyuttur. Düzenin, kontrol edenin kendini yeniden üretemediği yer tam da burasıdır. Hapisten kaçanlar, serseriler, asker kaçakları, dolandırıcılar, yankesiciler, üçkâğıtçılar, şairler, kumarbazlar, sürmeyi gözden çalanlar, hamallar, mağdurlar, çöp toplayıcılar, yazarlar, dilenciler, madunlar, sokak çalgıcıları, pezevenkler, asiler, orospular, çapulcular, Çingeneler... tarih boyunca bu boyutun aktörleri olmuştur.

Benjamin, "Bir şehirde yolunu bulamamak çok da bir şey anlatmaz. Fakat bir şehirde yolunu kaybetmek, tıpkı bir ormanda yolunu kaybetmek gibi, eksiksiz bir eğitim ister," demişti. Bu eğitimi ise bir tek "kurdun ve kuşun özgürlüğüne sahip olanlar" edinebilirler. Bu da yabanıllıkla, orman kararlılığıyla; evcilleştirmenin kaybettirdiklerini dert edinmekle gerçekleşebilir. Bir tek tarım yapıl(a)mayan topraklarda, ormanlarda, dağlarda yol ve yolun sınırlılıkları yoktur. Zihnini ve bedenini haritaya ve *yol*"a göre kurmamış, secde etmemiş, boyun eğmemiş çok kalpli asi, büyük düşlerin ve yolculukların eşkıyası, "evcil köpeklerle dalga geçen bir kurt olarak, bir birey olmaktan çok bir kişi, kopya olmaktan çok bir 'tip', taklit olmaktan çok bir figür" olarak bu eğitimi edinir.

Kendini salt harita, kroki ve haritada yer alan yollar üzerinden kurgulamış bir yolculuk kokunun, tadın, dokunmanın, müziğin ve arzunun çoğul karakterini içermez, bedeni parçalar, merakı beslemez, yaratıcılığı kışkırtmaz.

Yol sınırdır, sınırlılıktır.

Zihni ve bedeni tesviyeden geçenlerin teslimiyet çizelgesidir.

Riske girmeden, bilinmezi göze almadan, yoldan çıkmaya, kaybolmaya cesaret etmeden yapılan her yolculuk *kod*'un organize ettiği faaliyettir; paketlenmiş gösteridir, hayatını seyirci olarak sürdürenlere dairdir...

(...)

Yeraltı ve köprü altları haritalarda yer almaz!

Yerleşiklik, her bir yandan bağlandığımız,
hepsi de gergin zincirlerin verdiği bir
dinginliktir ancak – yani, bir sıkı
kölelik...
(...)
Köleliğe tek çare, herhalde,
zincirlerini koparmak ve zincirsiz kalmak
değil,
kendi zincirlerini kendisi yapmış,
kendisini kendi ayaklarına takmış, bağlamış
olmaktır – özgürlük de budur... (Hani,
"kendi kendisinin efendisi olmak"tan
söz edilir ya...)

Oruç Aruoba

DERKENAR 1: "Söz etmemiz gereken dört yabancı türü var: Bunlardan birincisi çoğunlukla her yaz hiç şaşmadan, göçmen kuşlar gibi dolaşıp duranlardır –ve bunların birçoğu yaz aylarında ticaret amacıyla dolaşarak deniz üzerinde kanat çırpa çırpa başka ülkelere uçar giderler–, bu işlere bakmakla yükümlü görevliler onları pazaryerlerinde, limanlarda, kente yakın ama kent dışındaki resmi yerlerde tutacaklar, içlerinden birinin bir *yenilik getirmemesine* dikkat edecekler, adalet dağıtırken tarafsız davranacaklar ve *onlarla zorunlu ilişkilerini en alt sırada* tutacaklardır. (abç)"

DERKENAR 2: "Geçinme araçları gibi kökenleri de belirsiz, perişan *Roues*[8] yanında, burjuvazinin yoldan çıkmış, macera peşindeki atıkları yanında serseriler, ordudan atılmış askerler, salıverilmiş hükümlüler, kaçak kürek mahkûmları, dolandırıcılar, şarlatanlar, *Lazzaroni,*[9] yankesiciler, üçkâğıtçılar, kumarbazlar, *Maqueraux,*[10] kerhaneciler, hamallar, yazar-edebiyatçı takımı, laternacılar, paçavracılar, bileyiciler, kalaycılar, dilenciler, kısacası Fransızların *la bohème* dediği, ne yapacağı belirsiz, kopuk, oradan oraya savrulan kitle..."

8 Sefihler, ahlaksızlar. Marx, s. 103.

9 Napoli'de mutlakiyetçi hükümetin çok zaman muhaliflere karşı kullandığı dilenciler. Marx, s. 103.

10 Fr. Pezevenkler. Marx, s. 103.

Boğaz kıyısında oturmuş, *"Nedir?"* ve *"Kimdir?"*in imgedeki ağırlık oranları üzerine düşünürken esmer tenli, topluca, uzun etekli, yaklaşık kırk yaşlarında, ayaklarında terlik, kucağında küçük bir çocuk olan bir kadın yaklaştı, "A be cancağzım, nedir derdin, manitanı balıklar mı yedi, söyle bana merhem olayım, ver elini derdini bulayım, olmadı, Göbekçibaba'ya gidip göbek atayım," dedi.

Yayımlanmadan önce yazılarımı okuyan, eleştiren, önerileriyle katkıda bulunan bir arkadaşım var. Kontrbas çalar, içki sever, buğulu sohbetlerin adamıdır. Müzisyen arkadaşları ona *Mister Fa* der. Sahneye çıkmadığı kış akşamlarında birbirimizin yaralarını sararken rakının dibini buluruz. Uzun yol arkadaşıdır; heybesinde dostluk/yoldaşlık bilgisi, görgüsü vardır. Konuşurken göze bakar, cep telefonu kullanmaz. Cep telefonunu rakı sofrasına meze yapanlarla aynı masaya oturmaz. El sıkışırken, sıkar, geçiştirmez. Gerektiğinde yara, gerektiğinde bıçak olur. Yapacak ve yapmayacaklarını tasnif etmiştir, kıvırmaz. Su gibi şeffaftır, akar da. Çayı demli sever, şeker kullanmaz. Kravat takmaz, kareli gömlek giyer, Ron Carter gibi kontrbas çalmayı ister, lakerda ve közlenmiş patlıcanı rakı sofrasından eksik etmez, başucundan *Seni İçime Gömdüm*[11] adlı kitabı ayırmaz, Boğaz kıyısında efkârlanınca "Boğaziçi Şen Gönüller Yatağı"[12] adlı şarkıyı söyler. Ağlamaktan sakınmaz... küfretmekten de.

Aşağıdaki anlatıyı o getirdi. Yaptığımız sohbetlerden esinlenmiş, dayanamamış yazmış. Yazdıklarımdan daha çarpıcı buldum. Adının geçmesini istemedi, "Sohbetlerimiz olmasa bu yazı da çıkmazdı, adımı boş ver," dedi.

Yazının kurgusunu biraz değiştirdim. Aralara girdim, dipnotlarla besledim, kaynakça belirtilen alıntıları ekledim. *Mister Fa* son halini okudu, beğendi, kabul etti...

---

11 *Seni İçime Gömdüm*, Andrew Jolly, çev.: Tomris Uyar, Ayrıntı Yayınları, 1996.

12 Makam: Hicaz. Usul: Düyek. Güfte ve beste: Alâeddin Yavaşça. Boğaz kıyısında, gece, ince belli çay bardağına konulmuş rakı eşliğinde üstadın sesinden dinlenecek. Ya da küçük harflerle söylenecek, mümkünse... – Mister Fa notu.

Mister Fa anlatısı

Kimi yazarlar, olası spekülasyonları önlemek için kitaplarının ilk sayfasına bir not düşer. Örneğin, memleketin nevi şahsına münhasır yazarlarından Attilâ İlhan romanlarının ilk sayfasına, "Bu kitapta anlatılanların gerçek kişilerle ve olaylarla hiçbir ilgisi yoktur. Onları ben büyük bir aynanın içinde gördüm. Üstelik ayna dumanlıydı ve olmayan bir şehirde geziniyordu," notunu mutlaka koyar.

Ben de, "Anlattıklarımın her kelimesi gerçektir. İnanıp inanmamak sizin meşrebinize kalmıştır," diyor ve konuyu kapatıyorum.

Peki, anlatmak için neden otuz yıl bekledim?

"Anlatırken kullanacağım sözcükleri şimdi seçebildim, şimdi nasıl anlatacağımı biliyorum, içimdeki tereddüt şimdi dağıldı, şimdi dinleyecek biri var," diyorum.

Yaşadıklarımı otuz yıl boyunca düşündüm, anlatacak cesareti şimdi buldum. Yazarken yaşadıklarımı zihnimin temize çektiğinin, kimi bölümlerin altını çizerken, kimilerine hiç yer vermediğinin farkındayım. Bütün dikkatime rağmen bazı eklemeler bile olabilir; kimi sözcüklerin, değerlendirmelerin yürüdüğünü, öncesinde küçük derelerde akarken zamanla nehirle buluşarak coştuğunu söyleyebilirim.

Yaşamakla hayal kurmak arasında çok ince bir duvar vardır; duvarı yıkmaya karar verdiğiniz an, hayalden gerçeğe giden en önemli adımı atmış olursunuz!

Otuz yıl önce yaşadıklarım ne kadar küflenmiş, bakalım?

(...)

Aranıyordum!

Politik hayatım '80 öncesinde Ankara'da başladı; Örgüt'e orada girdim, sokağa orada çıktım, ilk sopalı kavgaya orada katıldım, barutu orada kokladım, ilk silahlı nöbetimi orada

tuttum, geceleri orada afişe çıktım, cezaevinde orada yattım. Kendi hayatıma sahip çıkmaya, mevcut düzenin sunduklarıyla yetinmemeye, istediğim gibi yaşamak için risk almaya orada başladım. "Sen aslında ne istiyorsun?" sorusunu kendime ilk orada sordum. Bir kızın ellerini ilk orada tuttum. Düzen güçlerinin statülerini korumak için işkence yapabileceğini, adam öldürebileceğini ilk orada öğrendim. Düzenle çatışırsam hayatın yükünün ağırlaşacağını ilk orada idrak ettim...

Her gün sokakta arkadaşlarımın öldürüldüğü günlerde önce sıkıyönetim ilan edildi, ardından askeri darbe geldi. Komşumun bana biraz fazla dikkatli bakmasından kurtlandım, anamı çay içmeye yolladım, biri beni sormuş!

Asker/polis baskısını hissetmeye başlar başlamaz evi terk ettim. Nereye gideceğimi bilmeden küçük bir çantayla evden çıktım. Cebimde bugünün parasıyla sekiz yüz lira. Çıkış o çıkış, bir daha eve dön(e)medim. O telaşla anama sarılamadım. Sarılamadığım için daha sonra çok üzüldüm, burnumda kokusu sürekli tüttü, hatırladıkça içim burkuldu. Babama, "Gidiyorum, merak etme, başımın çaresine bakarım," dedim. Babam, "Bir ihtiyacın var mı?" diye sormadı, benim "devrim hayali"mden, Mamak Askeri Cezaevi'ni kışın soğuğunda, sabahın köründe, askerlerin itip kakmalarına, aşağılamalarına maruz kalarak ikide bir ziyaret etmekten, üç dakika görüşebilmek için hakarete razı olmaktan bıkmıştı sanırım. Neden arandığını evdekilere söylemedim, hâlâ bilmezler. Kardeşlerimin bile haberi yoktu, ben giderken uyuyorlardı...

Politik metinlerin yanı sıra polisiye kitaplar da okurdum. Edebiyatı sever, şiiri gözetir, sinemaya sık gider, gitar tıngırdatırdım. Okuduğum bir polisiye kitapta, "Polisin seni bulmasını istemiyorsan bütün ilişkilerini kes, mutlaka!" gibi bir cümle aklımda kalmış.

O kadar bilgi, ilişki, hapis, işkence!?[13] Yakalanırsam halim haraptı.

Bütün ilişkilerimi kestim!

Örgüt'e gitmedim! Oysa gitmem gerekirdi; dağda gerilla hareketinin başladığından, şehirde direniş birliklerinin oluşup bazı yerlerde harekete geçtiğinden, basının direnişi gizlediğinden söz ediliyordu. Örgüt'e gitmedim! O dönemin ruh halı, politik atmosferi, devrime olan inancımız, darbenin geleceğini bilip ona göre hazırlıklı olmamız... vb. gerekçeler göz önünde bulundurulursa Örgüt'e gitmem gerekirdi, gitmedim! İki yıl önce sıkıyönetim ilan edilmiş, ama yine de bizi püskürtememişlerdi, Örgüt'e inancım vardı, ama gitmedim! Dergimiz yasaklanmıştı, ama el altından basıp dağıtıyor, yasağa aldırış etmiyorduk. Buna rağmen Örgüt'e gitmedim!

İçimde küçük bir kurt vardı! Sorumlu olduğum kişilerin adlarının, yeteneklerinin ve güvenilebilirlik özelliklerinin belirtildiği yazılı bir liste istemişlerdi benden, vermedim! Örgüt sorumlusuna, "Bu ne biçim illegal Örgüt?" diye çemkirdim.

Bir de kendimi biraz yetersiz buluyordum. Koskoca "devrim"in benimle gerçekleşebileceğine bir türlü inanamıyordum; o kadar marifetli değildim, en azından bunu biliyordum; hiç yemek pişirmemiş, çiçek yetiştirmemiş, beste yapmamıştım; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ni[14] anlamadan okumuştum. Her ne kadar Örgüt

---

13 12 Eylül Askeri Diktatörlüğü döneminde yapılan işkencelerden, Diyarbakır Cezaevi'nde yapılanlardan çok söz edildi. Neredeyse bir külliyat (= ve sözlü tanıklık) mevcut. Lakin Mahmut Memduh Uyan'ın aktardıklarında işkenceci polislerin marazi yanlarına dair (bildiğim kadarıyla) biricik örnekler mevcut.

Bkz. Notlar bölümü, C maddesi, s. 217.

14 *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Friedrich Engels, çev.: Kenan Somer, Sol Yayınları, 2010.

içerisinde "profesyonel devrimci" konumuna yükselmiş, zorunlu giderlerim için maddi yardım almaya, alet taşımaya başlamış olsam da...

Geceleri kendimle baş başa kaldığım saatlerde bu sorulara kayıyordu zihnim... Peki, "devrim" kiminle gerçekleşecekti?

Bu sorunun cevabını bilmiyordum!

(...)

Örgüt'e gitmedim!

İstanbul'a gittim!

DERKENAR 3: "Çokluk denizinde yunmak herkese vergi değildir: Bir sanattır kalabalığın tadını çıkarmak; beşiğinde bir periden kılık değiştirme, maske zevkini, ev kinini, yolculuk tutkusunu almış kişi, yalnız o kişi, canlılıkta kana kana sarhoş olur, hem de insan türünün sırtından sağlar içkisini. (...)

Yalnız ve düşünceli gezgin, bu evrensel kaynaşmada eşsiz bir sarhoşluğa erer. Kalabalıkla kolayca kaynaşan kişi, ateşli hazlar tadar, kutu gibi kapalı bencil ile istiridyeler gibi evine çekilmiş tembel, bu hazlardan yoksun kalacaktır. Yalnız ve düşünceli gezgin, karşısına çıkan bütün uğraşları, bütün sevinçleri, bütün yoksunlukları kendininmiş gibi benimser."

DERKENAR 4: "Durağanlık beni büyüler. Bu şişe, bu bardak, terk edilmiş sahildeki büyük bir taş – tüm bunlar hareketsiz şeylerdir ancak benim aklımda büyük bir hareketi serbest bırakırlar. Sürekli olarak aptalca yer değiştiren bir insan için aynı şeyleri hissetmem. Denize girmek için sahile giden ve etrafta amaçsızca dolaşan insanlar beni bir çakıl taşı durağanlığından daha az etkiler. *Joan Miró*"[15]

15 MSGSÜ Tophane-i Amire KSM'de düzenlenen *Miró İstanbul'da* adlı sergide yer alan duvar yazısı, 2013.

Ankara'dan, Ev'den, Örgüt'ten ayrıldım!

Ankara'yla, Ev'le, Örgüt'le bütün bağlarımı kopardım! Yakalanmak istemiyordum!

İlk kez geldiğim İstanbul'a, hiç tanımadığım insanlara, Ev'siz, Örgüt'süz gittim!

Gözümü kararttım, hayatımı sürdürebilmek için sıfır noktasına yürüdüm!

Kalacak yerim yoktu, çok az param vardı, ne yapacağımı bilmiyordum!

Gazetelerden gecekondu semtleri hakkında bilgim vardı, biri *1 Mayıs Mahallesi* adını bile almıştı. Diğerini faşistler kontrol ediyordu, birkaç ay önce bir arkadaşımızı öldürmüşlerdi. Teorik olarak ilkinde çok polis olması gerekirdi, ikincisinde daha az. İkincisine gittim. Avrupa yakasının şimdi Manhattan diye adlandırılan bölgesinin çeperlerinde küçük bir mahalle. Minibüs çalışıyor, otobüs arada bir uğruyor. Her yerden yoksulluk ve boş vermişlik akıyor. Tam aradığım yer. İşçi otelleri var. Ucuz, bakımsız, gecelik yaşanan yerler. Birinin kapısını çaldım. Rakam uygun, dolap kadar küçük bir oda. "İş aramaya geldim," dedim, aldırış etmediler bile. Küçük çantamı odaya bıraktıktan sonra mahalleyi dolaşmaya çıktım; karakolun yerini öğrendim, MHP ilçe merkezinin indirilmesi unutulmuş tabelasını gördüm, trafiğin akış durumuna baktım, ara sokakları dolaştım, telefon kulübelerinin yerini saptadım. Beynime kazımak için bir daha dolandım, baskın yersem nasıl kaçacağıma karar verdim. Aleti kaçış güzergâhındaki bir duvarın oynak tuğlalarının arkasına dikkatlice sakladım. Daha sonraki otel çıkışlarında önce çevreyi kolaçan ediyor, yedek kaçış planları yapıyor, alete uzaktan göz atıyor, sonra İstanbul'a iniyordum. Marighella ne diyordu: *Düşmanı asla aptal yerine koyma!* Yürürken kendi kendime tekrar ediyordum: *Düşmanı asla küçümseme! Düşmanı asla küçümseme!* Ankara planlı,

kontrollü bir şehirdi; Ulus'tan, Kızılay'dan her yere yarım saatte gidilirdi. İstanbul plansız, kontrol etmesi zor, hatta dağınık... – Daha sonra bir yerlerde okudum, kişi başına düşen polis sayısının en çok olduğu şehir Ankara'ymış.

Sabahları erken çıkıp İstanbul'u dolaşmaya başladım. Param az, her yere yürüyerek gidiyorum. Taksim'e, Beyoğlu'na, Galata Köprüsü'ne, Kapalıçarşı'ya, Sultanahmet'e, Boğaz'a... Bir süre sonra Taksim'in, Beyoğlu'nun polis kaynadığını fark ettim. Dikkatli davrandığım için kimlik yoklamalarından sıyrılmayı becerdim. Sonra Boğaz'ı keşfettim...

Kitaplardan, filmlerden okumuş, izlemiştim, dokunma vakti gelmişti... Hem daha güvenli, ferah, hem de polis daha az. Takip ediliyorsam fark edebilirdim, görüş mesafesi genişti. Yürüyerek Beşiktaş'a iniyor, sonra Boğaz kıyısını adımlamaya başlıyordum. Boğaz'ı kesen sokaklara sırayla giriyor, saklanabileceğim bahçeleri, kömürlükleri, merdiven altlarını saptıyor, olası bir takipten kurtulma planları yapıyordum. Sonra Boğaz'a devam: Deniz, balık tutanlar, yanık tenli, mevzun bacaklı havalı kadınlar, tekneler, geçen gemiye göre tonu değişen dalga sesi, tuttuğu balığı satanlar, martı çığlığı... Adının manolya, erguvan olduğunu sonradan öğrendiğim ağaçlar, çok özenilmiş bahçeler, parklar, güzel konaklar, gösterişli yalılar... Arada kulağıma çalınan rembetiko müziği... Kömürle ısınan bir semaverden çay içenlere bile rastladım.

Günlerim bu rutin üzerinden geçmeye başladı. Rumelihisarı ilk durağımdı. Aşiyan Mezarlığı'nın önünde denize giriliyordu. İşportadan mayo alıp ben de denize girmeye başladım. Yüzme bilmiyordum, akıntı vardı, yüzenlere bakıp öğrenmeye çalışıyor, güneşleniyordum. Balık ekmekçiden, pilavcıdan karnımı doyuruyor, ne yapacağıma karar vermeye çalışıyordum. Yurtdışına gitmek istiyordum, ama Örgüt'ü aramam gerek, olmaz! Yurtdışına gitme mekaniz-

malarını nasıl bulacağım? Bir süre sonra param bitecek, gecekondudaki işçi otelinin parası? Marighella ne diyordu: *Şaşırma, sakin ol, yılgınlığa kapılmadan sorunu çöz!* Sonra yine yürümeye devam, Tarabya ikinci durak. Yoruluyor, akşamüstü aynı yolu dönüyor, otele farklı bir yoldan geçiyordum. Gece kesintisiz bir yorgunluk uykusu. Arada bir, "geldiler!" diye uyandığım, pencereye koştuğum oluyor, sakinleşmem uzun sürüyordu. Otelin savrukluğunu, kalanların kayıtlarını polise iletmede özensiz davrandığını bu arada öğrendim. Hareketli, insan sirkülasyonu çok olan bir oteldi. Her gün evrak doldurmak bıktırıcı olmalıydı. Zaten bir tek sabah giderken, akşam yatarken otel sahibini görüyordum. Ücreti ilk günler günlük peşin aldı, sonra iki üç günlük ödemeye, adamı daha az görmeye başladım...

İki hafta sonra mahalleyi, komşu mahalleleri etraflıca gezdim. Gidebileceğim otelleri, fiyatları, kaçış güzergâhlarını saptadım. Arka penceresi olan otelleri tercih ediyordum. Kapıyı içeriden kilitliyor, kapı koluna sandalye dayıyor, sandalye ayaklarının zeminde kaymaması için küçük çukurlar açıyordum. Kapıyı kırmadan açmaya çalışırlarsa kaç saniyede kaçabileceğimi hesaplıyor, hızlı hareket etme antrenmanları yapıyordum. Çok tedirgin olduğum geceler ayakkabıyla yatıyor, pencereyi aralık bırakıyor, kaçmaya hazır bekliyordum. Üç dört hafta aralıklarla otel değiştirmeye başladım. Otele, "Geçici iş buldum, yakınına taşınıyorum," diyordum. Alışmışlar, aldırış etmediler. Bir otelde temizlik görevlisi kadın odamı temiz tutmak için özel bir çaba gösteriyordu, anlamadım! Haftada bir odanın tozunu alıyor, siliyor, çarşafı değiştiriyor, kurutmak için ipe astığım gömleği ütülüyordu. "Sağ ol, ellerinden öperim teyze," diye not yazıp çıkıyordum. Arada bir Kılıç Ali Paşa Hamamı'na gidiyor, hem yıkanıyor, hem de üstümü başımı sabunla yıkayıp otel odasına gerdiğim ipte kurutuyordum. Bir gece otele döner-

ken yol üstündeki pencereden birinin bana dikkatle baktığını hissettim, kurtlandım, yavaşlayıp, göz ucuyla baktım.

Penceredeki yaşlıca kadın, "Otelde, gömleğini ipe asan delikanlı sen misin?" diye sordu.

"Evet," dedim.

"Oğlum kayıp, senin yaşında, boyunda. O da kareli gömlek severdi," dedi.

Ne diyeceğini bilemedim, "Allah kavuştursun," dedim.

"Bir ihtiyacın var mı?" diye beklemediğim bir soru geldi.

"Sağ ol, yok!" dedim.

Dikkatli gözlerle bakarak, "Dün birileri seni sordu," dedi.

Paniğe kapılmamaya çalışarak, "Sağ ol, sağ ol teyze, Allah evladına kavuştursun," deyip, otele gitmekten vazgeçtim.

Yine savuşturmuştum, içimdeki kurda teşekkür ettim.

Sonra yıllarca kareli gömlek giydim.

Başka bir mahalleye, otele geçtim.

Stanislaw J. Lec, "Başkentte köpekler bile daha merkezi havlar!" der.

Gecesini merak ettiğim bir gün Boğaz'da kaldım. Gece çevirmelerine takılmamak için otele erken gidiyordum. Bir gün gece çağırdı, erken gitmedim. Denizin değişen ışıklarına, karşının siluetine, ışıklı vapurlara kendimi kaptırdım. Geceyi Boğaz'da yaşamanın tadını almaya başladım. Yürürken portatif, küçük bir masaya kurulmuş rakı sofrasına rastladım, üç kişi rakıyı açmış, oltayı denize atmış, mangalda balık pişiriyor, sohbet ediyorlar. İçim gitti, günlerdir bir insan evladıyla konuşmamış, korkmadan yüzüne bakmamıştım. Biraz uzaktaki banka oturup sohbetlerine kulak kabartmaya başladım. Futbol, kadın, askerlik konuşuyorlar; klasik erkek muhabbeti... İçkiyi sever, ama az içerdim, Örgüt pek hoş görmezdi...

Sonra, Boğaz'da geceleri daha sık kalmaya başladım. Gidecek yer yok, otel odasına kapanmak kâbus kuyusuna düşmek gibi. Kurulan rakı sofralarına katılmanın yolunu da buldum, biraz uzaklarına oturup denize doğru bir şarkı patlatıyordum: *Elveda meyhaneci artık kalamıyorum / Bir başkayım bu akşam sarhoş olamıyorum / Aynı kadeh aynı mey bir tat alamıyorum / Allahım bu nasıl şey, sarhoş olamıyorum...* Ardından, *Ayrılık yaman kelime / Benzetmek azdır ölüme / Kim uğrarsa bu zulüme aman.../ Gündüzü olurmuş gece...* Üçüncü şarkıda davet geliyordu. Rakı sofrasından biri ya ince belli çay bardağına konmuş bir kadeh rakı getiriyor ya da sofraya davet ediyordu. "Rahatsız etmeyeyim, keyfinizi kaçırmayayım," diye biraz ayak sürüyor, ısrarı pekiştiriyordum. Sonra kara düzen fasıla girişiyorduk... Korkuyu, kâbusu unutmaya başladım, geceler iyi geldi, rakı balığı, sarhoşluğu sevdim.

Ahaliyle ilk uzun, yüz yüze, politik mevzulara girmeden yakın temasım Boğaz'da başladı. Onları ve kendimi kurtarmaya çalışan ben ile kurtarılmaya çalışıldıklarından haberleri olmayan onlarla rakıda, denizde, gecede, Boğaz'da

buluşmaya başladık. Ayrılırken salya sümük öpüşüyor, kırk yıllık alıbaplar gibi birbirimize sarılıyorduk. Arka yollardan otele giderek sızıyordum.

Bir gün yine Boğaz'da yürüyüş yaparken Ankara'dan az tanıdığım bir arkadaşa rastladım, belli, o da aranıyor. Yüzlerimizde önce bir sevinç, ardından bir gölge oluştu. O da ben de, "takip ediliyor mu?" diye birbirimizin ardına baktık. Öyle ya, ya ediliyorsa? Ya polisin "yem" diye saldıklarından biriyse? Ayrıca Victor Serge ne diyordu: *Her örgütte ajan vardır!* Yakalanmadıysa neden olmasın? Ya ajansa! Tereddüdümüzü o da, ben de yenemeden kısaca hal hatır sorup ayrıldık, ardımıza baka baka birbirimizden uzaklaştık. Sonrasında bu durumu epey düşündüm, dikkatli olduktan sonra yoldaşla sohbet etmenin girilebilecek bir risk olduğuna karar verdim. (Neden bilmem, belki de yalnızlığa dayanamadım!) Yirmi otuz gün sonra benzer bir çakışma oldu yine. Bu sefer hiç tereddüt etmeden, "Gel," dedim, "şuraya oturup çay içelim." Biraz yürüyüp, daha önceden gözüme kestirdiğim bir kahveye girdik. İki kapısı vardı. Sırtımı duvara verip, kapıları görebileceğim bir masaya çöktük. Benim kararlı tavrım onun tereddüdünü de yenmişti. Örgüt'ten, politik durumdan, yakalananlardan söz ettik. Operasyon büyümüş, merkez komiteye kadar uzanmıştı. Şehir örgütlenmesi çökmüştü. O da yurtdışına çıkmanın yollarını arıyordu. Benden yazılı liste isteyen Örgüt sorumlusu da yakalanmış, işkencede konuşmuş, adımı vermişti. Listedeki yoldaşlara ulaşılması için benim yakalanmam gerekiyordu, tek bağlantı bendim. O gece delikli bir uyku uyudum; hem tedirginliğim biraz daha arttı, hem de içimdeki kurdu okşadım.

Sonraki günlerde de tanıdıklara rastladım. Kimileri rakip fraksiyonlardandı. Birisi, " 'Tek Yol Devrim!', 'Yaşasın Halk Savaşı!' diyordunuz, iç savaş tespiti yapıyordunuz,

neden başlamadınız, bizimkiler kuzeyde hazır bekliyordu, müdahale edeceklerdi," dedi. – Bu cümleyi hâlâ şaşırarak hatırlarım! İstanbul doğumlu, Ankara'da çalışan bir diğeri, geçen gemilere bakarak, "SSCB gemileri Boğaz'dan geçerken kıyıda esas duruşa geçerdik," dedi. – Bir süre kendime gelememiştim!

Anladım ki Ankara'dan gelen devrimcilerin bir kısmı Boğaz'da saklanıyor; bu durum salt bana özgü değil. Zamanla öğrendim, salt Ankaralılar değil, başka şehirlerden gelen herkes Boğaz'a tapıyor, hayatın ışıltısını yakalıyor, ona dokunuyor, denizi seviyor...

DERKENAR 5: "Hiç kimse teknik hazırlık aşamasından geçmeden şehir gerillası olamaz.

Şehir gerillasının teknik hazırlığı, fizik eğitimden, bütün alanlarda bilgilenmeye, eğitimden geçmeye, her konuda yeteneğe, özellikle el ustalığına kadar uzanır.

Şehir gerillası ancak düzenli talim yaparak sağlam bir fizik dayanıklılık kazanabilir. Eğer savaşma sanatını öğrenmezse, iyi bir savaşçı olamaz. Bu yüzden şehir gerillası, kavganın, saldırının ve savunmanın çeşitli biçimlerini öğrenmeli ve talim etmelidir.

Uzun yürüyüş yapma, kamp kurma, ormanda yaşamaya alışma, dağa tırmanma, kürek çekme, yüzme, dalış yapma, kurbağa adam eğitimi, balık tutma, zıpkıncılık, kuş avlama, her tür küçük ve büyük sporlarda fiziksel olarak hazırlanma da diğer faydalı biçimlerdir.

Araba kullanmasını, uçak pilotluğunu, motorlu ya da yelkenli deniz aracı idare etmeyi, makinelerden, radyodan, telefondan, elektrikten anlamayı öğrenmek, elektronik teknikleri hakkında az da olsa bilgi edinmek çok önemlidir.

Topografik bilgi sahibi olmak, bulunulan yeri aletlerle ya da başka imkânlardan yararlanarak tayin edebilmek, mesafeleri hesaplayabilmek, harita ve planlar yapabilmek, çizelgeler çıkarabilmek, kronometre tutabilmek, pusuladan ve ölçek aletlerinden anlamak da önemli özelliklerdir.

Kimyadan, renk karışımlarından, mühür kazımaktan anlamak, kaligrafi tekniğine ve yazı kopya etmek gibi hünerlere sahip olmak, şehir gerillasının teknik hazırlığının gereklerindendir. Bir gerilla, daha sonra cezalandıracağı düşmanın içinde bir süre bulunabilmek için sahte belgeler de taşımalıdır.

Tıbbi yardıma ihtiyaç duyulan yerlerde bir gerilla, doktorluk edebilecek, hiç değilse ilaçtan, hemşirelikten, farmakolojiden, reçeteden, temel cerrahiden ve ilkyardımdan anlayacak kadar tıp bilgisine sahip olmalıdır.

Şehir gerillasının teknik hazırlığında temel mesele hiç şüphesiz, makineli tüfek, revolver, otomatik, FAL,[16] çeşitli tabancalar, karabina, top, bazuka gibi silahların nasıl kullanılacağını öğrenmektir. Çeşitli cephane ve patlayıcı maddeler hakkında bilgi sahibi olmak da asla ihmal edilmemelidir. Patlayıcı maddeler arasında özellikle dinamit çok iyi öğrenilmelidir. Yangın bombaları, sis bombaları ve diğer bombaların kullanılması da ilk ağızda öğrenilmesi gereken teknik konulardır.

Silah yapımı ve onarımı, molotofkokteylleri, el bombaları, mayınlar, çeşitli tahrip aletleri nasıl imal edilir ve onarılır, köprüler nasıl uçurulur, tren yolları nasıl tahrip edilir ve yolcu trenleri seferden nasıl alıkonulur, bütün bunlar bir gerillanın teknik hazırlık safhasında öğrenmesi zorunlu olan hususlardır.

Şehir gerillası için hazırlığın en üst seviyesi ise, teknik eğitim merkezidir. Buraya ancak ilk denemeleri başarıyla geçmiş olan bir gerilla gidebilir. O da, ateşle imtihanını devrimci eylemde, yani düşmanla çarpışmada vermiş kişidir."

16 FAL (G1) adını *Fusil Automatique Léger* (Hafif Otomatik Tüfek) kelimelerinin baş harflerinden alan saldırı piyade tüfeği.

Kışa doğru bir grupla daha sık karşılaşmaya başladım. Onlar organize oluyor, denk düşerse ben de katılıyordum. Yanlarına gitmeden önce etrafı kolluyor, araziyi gözden geçiriyor, kaçış güzergâhına karar veriyordum. Marighella ne diyordu: *Düşmanı asla küçümseme!*

Repertuvarı bile oturttuk. Finali, *Rüzgâr söylüyor şimdi o yerlerde bizim eski şarkımızı / Vazgeç söyleme artık hatırlatma mazideki aşkımızı / Bir kış günüydü başladı bu hazîn macerası ömrümüzün / Vazgeç söyleme artık hatırlatma mazideki aşkımızı* adlı şarkıyla yapıyorduk. Arada bir keman çalan genç irisi bir çocuk da gruba katılıyordu. Siyah saçlı, siyah pantolonlu, beyaz gömlekli, esmer tenli bir çocuk. O katıldığı zaman daha ahenkli, daha kıvrak söylüyor, araya Trakya türküleri sıkıştırıyorduk. Müzikal kalitemiz artıyordu...

Gruptan birinin ağzı laf yapıyor, Osmanlıca, Fransızca biliyor, düşünülmüş cümleler kuruyordu. Kırk-kırk beş yaşlarında olsa gerekti... Bir akşam, *"Örneğin rakı içiyoruz, içimize bir karanfil düşüyor..."* diye bir şiir okudu. "Abi, nedir bu?" diye günlerce düşündüm; rakı, karanfil, gece, Boğaz'da şiir okuyan adam...

"Sana bir iş buldum," dedi bir gün, şiir okuyan adam.

İlk karşılaştığımızda bir ara iş aradığını söylemiş, sonra üzerinde durmamıştım. Polisin ulaşabileceği "sabit" bir iş korkusuyla, "Ne işi?" dedim.

"Kütüphanelerde makale tarayacaksın, geçici bir iş," dedi. Yayınevleriyle ilişkileri varmış, onlar bazı yazarların eski gazetelerde, dergilerde yayımlanmış, tefrika edilmiş, makale, röportaj ve romanlarını basmak istiyormuş. Tanımlanmış herhangi bir kural yok, yer ve zaman bana bağlı, üstelik önümüz kış, işsizim.

"Olur!" dedim. Rakıyı Karanfille İçen Adam, "Abdülhak Şinasi Hisar'ın yazıları taranacak," dedi. Ben de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yayımlanmış *Akşam*, *Ulus*,

Vatan, *Vakit*, *Cumhuriyet*, *Resimli Ay* gazete ve dergilerini taramaya başladım. Böylece, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ni, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nı, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ni, Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ni, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'ni, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'ni öğrendim. Devletin içinde, en küflü, en izbe ve en az değer verilen yerinde yaşamaya başladım. Polisiye kitaplarda okuduğum bir diğer cümleyi hatırladım: *Göz önünde olmak en iyi saklanma yöntemidir!*

Emniyette çay ocağı mı işletsem acaba?

Aylarca süren taramalardan sonra Abdülhak Şinasi Hisar'ın basılmış bütün yazılarının fotokopisini çektim, yayımlanma tarih ve yerlerini not edip, dosyalıyordum. Rakıyı Karanfille İçen Adam çok memnun kaldı, paramı ödedi. Rahatladım.

O akşam Boğaz'da baş başa içmeye, meyhaneye gittik, küçük, salaş bir yer. Masaya hiç bilmediğim bir ot salatası geldi: Roka. Kavun, beyazpeynir, fava, az balık o kadar. "Rakı içiyoruz, yemek yemiyoruz, tadını bastırmayacak, tadını ortaya çıkaracak mezeler seçmek lazım," dedi bizimki. "Mideni doldurmakla, yemek yemek farklı hayat üsluplarına işaret eder," diye anlamını pek de idrak edemediğim bir şeyler ekledi. Ve Boğaz'ı bir cennet ülkesi gibi işleyen yazarları, şairleri anlatmaya başladı. Anlattıklarını bilmiyordum, duymadım bile. *Huzur* adlı bir romandan, ondaki Boğaz tutkusundan söz etti. Bir kenara not ettim... Devrim ve darbe hakkındaki düşündüklerini dehşetli merak ediyor, soramıyordum. Aklımda *Militana Öğütler*'den kalan bölük pörçük cümleler: *Az konuş*, çok *dinle, hakkında ne bildiğini öğren, bildiği şeyleri anlatarak güvenini kazan!* Bir ara Keman Çalan Esmer Genç de geldi, masalara keman çalıp, bahşiş topladı, bizim masada bira içti. Bizimki cebine bir şeyler sıkıştırdı...

Rakıyı Karanfille İçen Adam ayrılırken, "Hoşça bak zatına," benzeri bir şeyler söyledi, içkiden dili peltekleşti, sarhoş oldu diye üstünde durmadım...

Kış küflü, izbe ve tenha kütüphanelerde Abdülhak Şinasi Hisar'la geçti.

DERKENAR 6: "... hayat dar, fakat tabiat geniş ve munisti."

DERKENAR 7: "Şark oturup beklemenin yeridir. Biraz sabırla her şey ayağınıza gelir."

DERKENAR 8: "... bizim romanımız şarkılarımızdır..."

DERKENAR 9: "... insanlara yeni hayat şekilleri hazırlamadan evvel, onlara hayata tahammül etmek kudretini veren eskileri bozmak neye yarar? Büyük ihtilaller bunu çok tecrübe etti. Netice olarak insanı çıplak bırakmaktan başka bir işe yaramadı."

DERKENAR 10: "Bir medeniyetin hayat felsefesi... (...) Her cins hadise bir başka türlüsünü, davet eder. Demek ki sade ıstıraplarımız, üzüntülerimiz değil, tesellileri, mukavemet çareleri de miraslarımız arasında... (...) ... bir iç âlem medeniyetinin özü..."

DERKENAR 11: "Bir medeniyet bir bütündür. Müesseseleri ve kıymet hükümleriyle beraber inkişaf eder. Onları lüzumsuz bulmaz, şüphe de etmez. Nasıl elimiz, ayağımız, kulağımız bulunduğunu düşünmeden bu uzuvlarla yaşarsak onlarla (da) öyle yaşarız. Hakiki taazzuv da budur."

Bahar!

Artık bankların yerini, güneşin, gölgenin durumunu biliyordum. Bazı ağaçlara, konaklara daha dikkatli bakmaya, kimi mimari incelikleri keşfetmeye çalışıyordum. Denize girmediğim günler bir şeyler okumaya, eski ev eşyalarını toplayan eskicilerden kitap bakınmaya da başladım. Osmanlı tarihi, İstanbul anıları, artık ne denk düşerse. Tek ölçüt, kitap benim politik kimliğim hakkında veri olmamalı. Sokakta siyahlar giyinmiş, uzun etekli bir rahibe rastladıktan sonra İstanbul'da Rum, Ermeni, Yahudi vb. azınlıkların yaşadığını da öğrendim, şaşırdım. Bir kilisede soluklanıp, mum alevinin çekim gücünü düşündüm. Roka, Rahip, Kilise, Rakıyı Karanfille İçen Adamlar... Ankara cahilliği işte.

Küçük bir cep radyosu edindim, sıkıyönetim bildirilerini dinliyordum.

Raziye'ye eskicide rastladım. Yazarın dönemin muteber gazetelerinden birinde köşe yazdığını, şiirleri olduğunu biliyordum, roman yazdığından haberim yoktu. Bir Osmanlı tarihinin yanına eşantiyon olarak verdi eskici; kalın kaşlı bir kadının çizilmiş olduğu beyaz kapağında sigara söndürülmüştü... Birkaç yerinde.

Rutinim oturdu! Gündüzleri yürüyüş yapıyor, kitap okuyor, Boğaz'ı tanımaya, sindirmeye çalışıyordum. Rakıyı Karanfille İçen Adam iş verirse kütüphanelere koşturuyor, harçlığımı çıkarıyordum. Bazen küçük işler oluyor, bir röportaj ya da makale istiyor, yayımlanmış olabileceği yerleri de belirtiyordu. Üç dört haftada hallediyordum. Eski gazete ve dergilerin yapısını, hükümetle aralarındaki siyasi mesafeyi de öğrendim. Cumhuriyet'in kuruluşu sırasında çıkan tartışmalardan haberdar olmaya; kütüphane görevlileriyle ahbaplık etmeye, onlara, onların tanıdıklarına da aradıklarımı sormaya başladım. Aradıklarım dışında başka yazı ve makalelere de göz atıyor, istenirse yerini bileyim diye bir

deftere not alıyordum. Vakit kaybetmeden arama konusunda becerilerim epey gelişti.

Bu arada küçük yaşamanın sırlarını da öğrendim, öğrendiklerimi geliştirdim. Ucuz, doyurucu nevalesi olan mahalle bakkallarını, büfeleri, esnaf lokantalarını, kokoreççileri, midye tavacıları/dolmacıları öğrendim; az parayla kendime ziyafet çekiyordum. Aldığım meyveleri, kitapları yol kenarındaki çalı içlerine, mezarlığa, büyük bahçelerin bir köşesine poşete sıkıca sararak saklıyor, gerekince alıyordum. Otelde iki donum, iki atletim/fanilam, birkaç çorabım, iki kareli gömleğim vardı. Çantamı açık tutuyor, karıştıracak olanlara güven vermeye dikkat ediyordum. İki günde bir mutlaka tıraş oluyor, "temiz çocuk" suratı taşımaya çalışıyordum; posbıyığımı hemen kesmiştim zaten. Çantama anamın ağzından yazdığım üç dört mektup bırakmış, mektupta "iş bulup bulamadığımı" sormuş, zarfın üzerine otelin adresini yazmıştım. Pul yapıştırmayı, patatesten yaptığım mühürle de damgalamayı unutmuyordum. Her değiştirdiğim otelde adresi de değiştiriyordum...

Profesyonel suikastçı olarak başrolde oynadığı bir polisiye filmde Charles Bronson eğittiği genç yardımcısına, "Aynı silahı iki kez kullanma. Sürekli aynı yerde kalma. Birden fazla kimliğin, pasaportun olsun. Değişik yerlerde para bulundur. Hemen kaçacak biçimde hazır ol! Her zaman bir B planın olsun! Ama B planına çok güvenme. Polisi küçümseme. Arayan zeki biriyse B planın olduğunu biliyor, seni orada bekliyordur. İlk şüpheli durumda C planına geç," diyordu. "Vazgeçemeyeceğin hiçbir şey olmasın!" diye eklemişti. Son söylediklerini filmi seyrederken anlamamıştım, şimdi biliyorum: Aile, arkadaş, sevgili üzerinden polis sana ulaşamasın demek istemiş...

Aynı filmde unutamadığım şöyle bir sahne de vardı: Bronson ayakta kravatını bağlıyor, arkada dağınık bir ya-

tak, yatakta çıplak, sarışın, güzel bir kadın yatıyor. Beyaz çarşaf dolgun kalçalarının ve biçimli bacaklarının bir kısmını açıkta bırakmış. Belli ki sevişmişler... Kadın uyanıp, "Gidiyor musun? Seni bir daha ne zaman görebileceğim?" diye soruyor. Bronson cevap vermiyor, kravatına düğüm atıyor. Kadın, "Özlüyorum seni, bazı geceler geçmek bilmiyor..." benzeri şeyler ekliyor. Kamera yakın çekime geçip Bronson'un dudaklarındaki küçük gülümsemeye odaklanıyor. Bronson, "Ararım seni!" diyor. Kadın çekmeceye bırakılmış paraları sayarken, "Bu yetmez! Mektup da yazdım sana, burada, adresini bilmediğim için yollayamadım, ama çok uğraştım. Ekstraya girer," diyor. Bronson bir an duraksıyor, dönüp mektubu alıyor, çekmeceye biraz daha para bırakıyor...

Banklarda güneşe karşı uyuklarken bu sahneyi sık sık hatırlamaya, sarışın güzelin mektubunu okumaya başladım...

... *Ne zaman geleceğini bilememek beni hem sinirlendiriyor, hem de heyecanlandırıyor*... diyordu.

Kadın!

(...)

Hiçbir kadından mektup almamıştım!

Varlığıyla içimi ısıtan, tedirgin gecelere dayanmamı kolaylaştıran bir kadın yüzü hayalimde *bile* yoktu!

Boğaz'da bir gün yine yürüyüş yaparken Ankara'dan başka bir yoldaşa rastladım. Bir banka oturduk; dertleşip, politik durumu değerlendirdik. Yurtdışına çıkmanın yollarını konuştuk. Ayrılırken ısrarlı bir tonla, "*New York'tan Kaçış* diye bir film oynuyor, fırsat bulursan gitsene," dedi. Boğaz'da sinema yok, sinemalar Harbiye ve Beyoğlu'nda. Film Beyoğlu'nda oynuyor: Tehlikeli bölge.

Riske girmemem gerekiyor, ama girdim.

Tıraş oldum, Beyoğlu'nu keşfetmeye niyetli bir genç edası takınmaya çalıştım: Meraklı, havalı, hazlara açık. Taksim'e otobüsle gittim, filmin oynadığı sinema ile otobüs duraklarının arasındaki mesafe iki-üç yüz metre. İnsan sirkülasyonunun en yoğun olduğu bölgelerden biri. Daha yol trafiğe kapanmamış. Filmin başlama saatinde sinema gişesinin önüne geldim, ilgi yoğun. Büyük salonun son biletlerinden birini alıp karanlıkta yerime oturdum. Az sonra yanımdaki boş koltuğa iriyarı biri oturdu.

Film helikopter sesiyle başlıyor. Denizde salla ilerlemeye çalışan iki kişi helikopterden atılan kurşunlarla öldürülüyor. ABD'de 1988'de suç oranları yüzde dört yüz artmış. New York'taki Manhattan Adası'nı on beş metre yüksekliğinde bir duvarla çevirmiş, bütün suçluları oraya tıkmışlar. Duvarın üstünde devriyeler geziyor. Adanın etrafı mayın döşeli. İçeri giren çıkamıyor. İçeride asker, polis yok. Suçlular kendi aralarında, birbirlerini de öldürebildikleri düzensiz bir düzen kurmuşlar.

Film 1997'de geçiyor. Emperyalizme ve faşizme karşı olan Amerikan Ulusal Özgürlük Savaşçıları ABD Başkanı'nı kaçırıp Manhattan Adası'na, kendi yaptığı hapishaneye kapatırlar. Başkanın 24 saat sonra yapılacak olan bir zirveye mutlaka katılması gerekmektedir; zirveye SSCB ve Çin de katılacak, nükleer sorunlar görüşülecektir. Adaya özel birlik mensubu, Leningrad ve Sibirya'da görev gereği bulun-

muş, Başkan tarafından onurlandırılan en genç kahraman unvanını almış, Merkez Bankası'nı soyan ve ömür boyu hapis cezasına çarptırılan bir tutukluyu yollarlar. Kendine Yılan denilmesini isteyen tutuklunun damarlarına 24 saat sonra patlayacak bir minik patlayıcı yerleştirilir. Yılan 24 saat içinde Başkan'la dönerse özgürlüğüne kavuşacaktır. Yılan planörle Dünya Ticaret Merkezi'ne iner. Aralarında Türkler, Zenciler ve Kızılderililerin de olduğu suçlular arasından Başkan'ı kurtarmaya çalışır. Yılan'ı bütün tutuklular duymuş ya da tanımaktadır. Suçlular ise Başkan karşılığında bütün tutukluların affedilmesini isterler...

Film enteresan, Yılan'ın banka soyduğunu öğrenince arkadaşın neden görmemi istediğini de gülümseyerek fark ettim. Ama adlandıramadığım bir huzursuzluk içimi yoklamaya, içimdeki kurt kıpırdamaya başladı. Filmi izlerken bir yandan da ne oluyor, nerede hata yaptım diye düşündüm. Karanlık bir sinema salonu, herkes film izliyor, ayakta kimse yok, çıkış kapısı uzakta. Ben arka sıralarda, koltukların ortasındayım, oraya ulaşmam biraz zor olabilir, yer değiştirsem iyi olur, ama boş yer yok. Girişe bakmak için hafifçe döndüm, yanımdaki kişi tanıdık geldi. Kim acaba diye daha dikkatli bakarken çelik gibi sert bir el kolumu sıktı, "Hareket etme, sakin ol!" dedi. Ürperdim. "Boku yedim. Buraya kadarmış!" dedim kendi kendime. "Sakin ol, sorun yok," diye tekrarladı. Film bitene kadar el kolumu bırakmadı, biraz gevşetti. Paniğe kapılmamaya çalışarak göz ucuyla bakmaya çalıştım, ama çıkaramadım. Burun, saç, kaş tanıdık ama O olması imkânsız, biçime gelmeyen siyah sert kırçıllı bir saçı vardı, andırıyor. Yakalanırsa mahvederler. Beyoğlu'da dolaşması akıl kârı değil. Peki kim?

Film karanlık bir atmosferde hareketli sahnelerle sürer... Yılan Başkan'ı kurtarır. Bedenindeki patlayıcılar etkisiz hale getirilirken göğsüne yılan dövmesi yaptırdığını

görürüz. Artık, "Bana Plissken deyin," demektedir.

Film bitti, ışıklar yandı. Kulağıma eğilerek, "Yavaşça önden yürü, arkandayım, paniğe kapılma," dedi.

Çıkış Beyoğlu'nun arka sokaklarına çıkıyor. Kalabalığa karışıp yürümeye başladık. Daha dikkatli baktım, O!

Medyayı günlerce meşgul eden bir suikastın faili olarak aranıyordu.

İstanbul'da yaşar, arada bir Ankara'ya gelirdi. Geldiğinde bir keresinde bizde kalmıştı, Örgüt öyle uygun görmüş. O akşam havadan sudan konuşmuş, birbirimizi tartmıştık. İşini ciddiye alan, dikkatli, kararlı birine benziyordu. Gereği kadar konuşmuş, davranmıştı. Banyoya girdikten sonra çıkan sesten alete mermi sürdüğünü fark etmiştim; donunu ve çoraplarını yıkamış, sıcak sobanın üstüne asarak gece kurumasını sağlamıştı. Hazırladığımız havalandırmaya bakan küçük odada değil, penceresi olan salonda yatmak istemişti. Pijama istememiş, pantolonunu çıkarmamıştı. Geliş nedenlerinin kimi operasyonları gerçekleştirmek için olduğunu çok sonra anlamıştım; polis takibini zorlaştırmak için başka şehirlerden yardım alındığını duymuştum. Gelir, işini görür ve giderdi. Kod adı kullanır, kimliği hakkında en ufak ipucu vermezdi. Konuşmasından, seçtiği sözcüklerden okumuş, düşünmüş, eğitimli biri olduğunu sonraları düşünmüştüm. Cebinde bir sürü telefon jetonu vardı. Başka da bir şey bilmiyordum. Marighella'nın, *buluşmalara tam vaktinde gelen, her yüzü hatırlayan, yazılı evrak kullanmadan haberleşen, konuşulanları unutmayan, hızlı karar veren, namluya sürülmüş mermiyle yaşayan, sürekli gözü kapıda, pencerede olan...* diye tarif ettiklerine benziyordu. Yıllar sonra tesadüfen sinemada yanıma oturmuştu.

Şişhane'ye doğru Tarlabaşı'nın izbe sokaklarından yürümeye başladık. İkimiz de etrafa dikkatli bir gözle bakıyor, olası kaçma noktalarını tartıyorduk. Köprüye yaklaştığı-

mızda, "Takip eden yok, gel şuraya oturalım," dedi. Salaş bir esnaf lokantasına girdik.

"Yahu çok şaşırdım, korktum," dedim söze başlamak için.

Gülerek, "Sinemaya girdiğini gördüm. Beni görmeyesin diye film başladıktan sonra bilet alıp girdim. Yer gösterici senin yanma oturttu. Olacak şey değil," dedi.

Gülüştük. Aylar sonra ilk kez. Şaşkınlıkla, korkuyla harmanlanmış bir gülüş.

"Başlangıçta tanıyamadım, ama bir şeyler sezdim," dedim.

"Her şeyimi değiştirebiliyorum, ama şu kırçıl saçlarım laf dinlemiyor. Bir de yürüyüş kalıyor, değiştiremiyorsun."

"Ne âlemdesin?" diye O'nu zora sokmamaya dikkat ederek sordum.

"Sen ne âlemdesin?" diye sorarak cevap verdi.

Birbirimize dikkatlice baktık. Aramızda uzun süreli bir sessizlik oluştu. O da, ben de neden arandığımızı biliyorduk, en azından duymuştuk, bu yeterliydi, konuşmaya gerek yoktu. O'nun Örgüt içindeki konumu benden daha yukarıda ve başka bir bölgedeydi. Konuşabilir, açıkça sorabilirdim:

"Buralarda yapamıyorum, yurtdışına çıkmak istiyorum. Ama kimseyi tanımıyorum," dedim.

Şaşırarak, "Ben de sana aynı soruyu soracaktım," dedi.

Şaşırdım, ne diyeceğimi bilemedim, karar alıcı, uygulayıcı bir konumda olduğunu varsayıyordum. Örgüt'ün bütün imkânlarına sahip olmalıydı.

Sorarak baktığını görünce, "Darbe'den önce Örgüt'ten attılar beni, hiçbir bağlantım yok," dedi.

Nasıl olur, O'nun gibi kapasiteli, en tehlikeli işleri bile göğüsleyen biri nasıl atılırdı, duymamış, anlamamıştım. Soramadım da.

Filmden konuştuk, tutuklunun önce "Plissken"ken sonra "Yılan"a, daha sonra tekrar "Plissken"e geçişini yorumladık. Siyasi durumu gözden geçirdik, kimlerin yakalanıp, kimlerin kaçabildiğini birbirimize aktardık. Birbirimizin şimdiki konumuna ilişkin bir şey sormamaya çok dikkat ettik. O da, ben de. Birbirimizin başını yakacak bilgi istemiyorduk.

İçimdeki kurt kımıldamayı bırakmıştı. O'ndan bir tehlike gelebileceğini hissetmiyordum artık. Yemeklerimizi yavaş yavaş yedik. Üstüne birer sütlaç istedik, ardından da kahve. Bulduğumuz az sayıdaki mutlu anlardan biri olsa gerek. İkimiz de "bu an" biraz daha sürsün istiyorduk. Ama birazdan biteceğini biliyorduk. Kahve zaten son noktaydı.

Biraz sakinleşmenin etkisi, biraz da politika dışı bir şeyleri konuşma isteğiyle, "Boğaz'da denize değil, yola bakarak oturan insanlar gördüm, bir anlam veremedim," dedim tecrübeli bir İstanbullunun verecek bir cevabı olabileceği umuduyla.

Şaşırdı; sorunun boşluğuna mı, ilgisizliğine mi, yoğunluğuna mı, cevabının olmamasına mı, kestiremedim.

Kahvelerimiz bitmiş, O sigarasını içiyordu. Suskunlaştı.

Sigarasını kül tablasına bastırdı, yeni bir sigara yaktı, "Bir gece sabaha karşı afişe çıkılacaktı. Ben ve bir kişi daha koruma sağlayacaktık. Uzakta oturuyorduk. Bölgedeki derneklerden birinde gecelemeye, afişe sabaha doğru katılmaya karar verdik. Hoşlandığım bir kız vardı, sempatizandı. Politik atmosfer yüzünden az görüşüyor, birbirimizi tanımaya fırsat bulamıyorduk. O da o bölgede oturuyordu. Ona, 'Gel, akşam ahbaplık ederiz, sabaha doğru gitmem lazım,' dedim. Gelirken bira, çerez de getirmiş. Akşam üçümüz bira içip sohbet ettik. Bir süre sonra diğer arkadaş, 'Ben uyuyacağım, sen uyandırırsın,' dedi. Ben de baş başa kalınca biraz cesaretlendim, kızın kollarını tutup, dudaklarına uzandım. İlk

kez yapıyordum bunu, o da karşılık verdi, öpüşmeye başladık. İlk kez öpüşüyorduk, ilk kez birbirimize dokunuyorduk, ilk kez birbirimize sarılıyorduk. Dokunmanın sarhoşluğu biraz uzun sürdü, sandalyelerin gıcırtısından uyanan arkadaş, 'Bize yakışmıyor,' diye sert bir ses tonuyla ikaz etti. Ayrıldık. Kız gitti. Sabaha doğru da afiş yapanları korumaya gittik. Arkadaş dernekteki sevişmemizi sorumlulara anlatmış. Onlar da, 'Böyle şey olmaz, devrimciliğe sığmaz, üstelik devrimci bir dernekte,' diye beni Örgüt'ten attılar," dedi.

Sigara dumanını üflerken gözlerinde daha önce göremediğim bir boşluğu fark ettim.

"Attılar," diye tekrar etti, "attılar."

Boşluk büyüdü, büyüdü, büyüdü, gözlerini ele geçirdi. Artık bana boş boş bakıyordu...

Kendi boşluğundan mı bana bakıyordu, beni mi boş buluyordu, yoksa sorduğum sorunun boşluğunu mu düşünüyordu, kestiremedim.

Hâlâ o boşluğun anlamını düşünürüm.

"Bir daha öpüşemedim. Bir daha sevişemedim," diye ekledi.

Abdûlgaffar el Hayatî, "Kalp kırılmadan kale yapılmaz!" der.

Mister Fa'nın hikâyesinin bu bölümünden çok etkilendiğimi belirtmeliyim. "Sevişmeyen devrimciler"e[17] dair duyduğum epey başka "bacı" hikâyesi de vardı. Bu durumun bu topraklara mı özgü, yoksa dönemin bütün dünya devrimcilerine mi özgü bir sorun olduğu sorusu kafamı uzun süre meşgul etti.

O yıllar ABD'nin hemen yanı başındaki Nikaragua'da devrim ateşinin yandığı, bütün dünyayı heyecana boğduğu yıllardı. Bütün dünya Nikaragua'yla ilgili haberleri takip ediyor, yayımlanan kitapları okuyordu. Carlos Fonseca Amador, Silvio Mayorga ve Tomás Borge'nin kurduğu FSLN (Ulusal Sandinist Kurtuluş Cephesi) ABD destekli Somoza diktatörlüğüne karşı gerilla savaşı başlatmış, 1978'de komutan Eden Postora öncülüğünde bir grup gerilla Ulusal Saray'ı basıp rejimin önde gelen beş yüz şahsiyetini rehin almış, 5 milyon dolar ile TV ve radyodan bir bildirinin okun-

17 Taner Akçam dünyayı sarsan '68'in özgürlük hareketinden namus bekçiliğine nasıl savrulduğunu, bu topraklarda neden farklı bir seyir izlediğini yakınlarda kaleme aldığı bir makalesinde anlatıyor. "Halkımızın değerlerine ters düşmemek" adına devrimciler arasında el ele tutuşmanın, öpüşmenin yasaklandığı bir dönemin arka plan bilgilerini aktarıyor. Kurulan ahlak zabıtası ekiplerinin çamların arasında uygunsuz davranışlarda bulunan gençleri "devrim adına" yakaladığını belirtiyor. ODTÜ Öğrenci Temsilciliği'nin dağıttığı bir bildiriden örnekler veriyor: "Faşizmin katlettiği arkadaşlarımız için, faşizmi lanetlemek ve mücadele bilinç ve kararlılığımızı yükseltmek için forum yaparken, aynı zamanda çimenlerde, şurada burada erkek ve kız arkadaşların kayıtsız ve saygısızca diye nitelendirebileceğimiz ilişki ve davranışlarına tanık olmak *utanç vericidir*. (abç)" Yazının tamamı için bkz. *Namus Bekçileri,* Taner Akçam, 21 11 2013, *Taraf*. – Evet, ODTÜ'de bile! (Taner Akçam THKP-C'nin ardılı olan dönemin etkili hareketlerinden Devrimci Yol'un önde gelen sorumlularındandır. Hapisten kaçtıktan sonra sözü edilen hareketin bir süre yurtdışı sorumluluğunu üstlenmiş, daha sonra akademik hayata geçmiş, çalışmalarını "Ermeni soykırımı" üzerine yoğunlaştırmıştır.)
Daha etraflı açıklama için bkz. Notlar bölümü, D maddesi, s. 219.

ması karşılığında, Tomás Borge ve FSLN üyesi seksen iki tutuklunun serbest kalmasını sağlamışlardı. Bu eylem onlara müthiş bir prestij ve kitlesel katılım sağlamış, devrim umudunu çoğaltmıştı. Sınırlı gerilla örgütlenmesini halk hareketine çevirmeyi beceren FSLN 19 Temmuz 1979'da başkent Managua'ya girmişti. Gerillaların yüzde 25'i kadındı.

Etkili gerilla önderlerinden Omar Cabezas'ın kaleme aldığı *Dağdan Kopan Ateş* adlı kitaba çok sonra rastladım. Önsöz yazarı Carlos Fuentes'in çarpıcı saptamaları vardı. İspanyolcanın uluslararası siyaset diline armağan ettiği şiddet içeren sözcüklerinden biri olan *gerilla*'nın şiddet değil *tepki* anlamına geldiğine dikkat çekiyor, ilk silah olarak *dil*'e işaret ediyordu: "Kurtulmuş dil, kişisel ve toplumsal kurtuluşun, tarihsel kurtuluşun da aracıdır." Mizahın umutsuzluk dilinden kurtulmakla mümkün olacağına, yeni başlayanları anlamak için sağır olma gerekliliğine, dağa çıkmak ile dağ olmak arasındaki farka dikkat çekiyor, aşağıda aktardığım satırları –bırakın sorun olarak görmeyi– "mizah" olarak adlandırıyordu.

Dağda ve şehirde geçen mücadele yıllarını anlattığı kitabın bir bölümünde Cabezas'm ameliyat olması, bunun için dağdan şehire inmesi, donanımlı bir hastanede müdahale edilmesi gerekir. Cabezas'ı başka bir isimle hastaneye yatırırlar; Doktor (Toño Jarquin) ve hemşire Sandinistlere sempati duymaktadır... Cabezas el bombasını üstündeki iki küçük klipsi açarak yastığın altına, tabancasının yanına koyar. Ameliyatı beklemeye başlar:

"Böylece hemşire geldi, elbiselerini çıkar dedi, seni temizlememiz lazım. Çoraplarımı çıkardım, ayakkabılarımı, pantolonumu, gömleğimi, öylece kaldım. Donunu çıkar, seni tıraş edeceğiz dedi. Bunu doktor yapmayacak mı diye sordum, şaşırarak. Hayır, hayır dedi, ben yapacağım, çabuk ol. Orospu çocuğu, mahvoldum. Kadın dokununca ereksi-

yon olacağım, benim kaba, pis bir herif olduğumu düşünecek. Bir kadına dokunmayalı bir yıl olduğunu nereden bilsin, bana bir kadın eli değeli bir yılı geçmişti. Üstelik göz kamaştırıcı bir esmerdi. Ona bakmak bile kaldırır diye düşündüm, ne küçüklük. Ama ne yapabilirdim? Donumu çıkardım, olabileceği kadar ciddiydi. Araçlarıyla meşgul. Alet kutuları, tepsiler, renkli kavanozlar, Merthiolate, alkol, tentürdiyot, kim bilir neler, makaslar, gazlı bez, pamuk. Ellerim başımın altında, karyolada tamamıyla çıplaktım. Gözlerimi kapatacağım diye düşündüm. Ama hemen daha iyisi aklıma geldi. Gözlerimi kaparsam bu kadın, renkli şeyler hayal ettiğimi düşünecek. Ama belki gene de kapasam daha iyi olur, onu görmesem ereksiyon riski azalır. Karar veremiyorum.

Kadın geldi, jileti aldı, başladı, *ra ra ra ra.* Hayalarımı tuttu. Yukarı kaldırdı, dipten bana dokundu. Sonra, davayı aldı, yana çekti. Aman Allahım! Sertleşme hissettim. Hemen dağlardaki çamuru aklıma getirmeye çalıştım, çamurda yürümenin nasıl olduğunu, düşüp durmayı, odun bulmaya gitmeyi, yorulmayı, dik bir tepeyi tırmanmak zorunda kalmayı, ilk adımımı hayal ettim. Çamurda ilk adım, sonra öteki, sonra öteki... Ama kadın narin, dişi eliyle beni tutuyor, hareket ettiriyordu. Elini ıslak pamuk tamponuyla hayalarımın altına sokuyordu. Her tarafımı Merthiolate ile silmeye başladı. Tatlı bir soğukluk hissettim ve artık dayanamadım. Dayanamadım. Saymayı bıraktım ve yaptığı her şeyi hissetmeye çalıştım. Ellerini ve boyalı parmaklarını tahayyül ettim. Elini tenimde, oramda hissettim. Yoğuruyor, ovalıyor, öne arkaya hareket ettiriyordu. Sonra zihnim dağlara uçtu. Başımı tutup saçımı çektim. Gözlerimi sımsıkı yumdum, sonra açtım. Bu olanaksızı istemekti. İşte sertleşiyordu. Beni yıkamayı bitirdiğini görüyordum. Pamuğu attı fakat çekiştirmeye başlamıştı.

Sonunda kendi kendime şöyle demek zorunda kaldım: Hey, ben aptalın biriyim. Kalkıyor ve ne yapabilirim? Eğer daha fazla dayanamıyorsam bu sadece normal olduğumu gösterir, kanlı canlı bir Hıristiyansam, o zaman sertleşecek tabii, yani sert diyorum, *sert*. Fakat ne küçültücü durum: Karyolanın üstünde dönecek yer yoktu, çıplak ve tamamıyla dikleşmiş, sinirli, utangacım. Kadın gülmeye başladı, üzülme delikanlı dedi, bunlara alışığız. Ne it oğlu itsin diye düşündüm, bu orospu çocuğu kadın beni bilerek heyecanlandırdı. Çünkü beni yıkadığında, her şeyi hissetmiştim ama başka bir şey daha var diye kuşkulanmıştım. Beni sabunlarken okşuyordu, sabun sürüp ovalıyordu. Uzun zamandır sevişmeyince nasıl olur bilemezsiniz. Bir de bu kadın güzel elleriyle, bakımlı tırnaklarıyla, yumuşak parmaklarıyla dokunmaya başladı mı, tenasül organların, tüm kasık bölgen seni öldürmeye yeter.

Çok geçmeden Toño Jarquin göründü. Sırtlan gibi gülerek odaya girdi. Ha ha ha, kalktı ha sıska, orospu çocuğu?

'Doğru kardeş,' dedim. 'Mahvoldum... utandırıcı... *compañera* sana ne dedi?'

'Aldırma kardeş, bu boku unut,' dedi, 'bana 50 peso kaybettirdin.'

'Ne?' dedim. 'Nedir bu bok?'

'Hemşireyle seninkinin kalkmayacağına bahse girdim. O da kaldıracağından emin olduğunu söyledi.'

İnanabiliyor musunuz? Şu orospu çocuğu Toño Jarquin benimki kalkmaz diye bahse girmiş. Doğal olarak kadın kazandı. Bahsi kazanmak için beni heyecanlandırdı. Bana gerekli olandan fazla dokunduğunu düşünürken haklıydım."

SORU 1: Ölmeyi, öldürmeyi beceren ama sevişmeyi beceremeyen devrimlerin geleceği var mıdır?

SORU 2: Mimarisi, musikisi, masalı, ninnisi, bilmecesi, yemek kültürü, erotik edebiyatı/sineması olmayan devrim yaşar mı?

SORU 3: Var mı?

Bir gece diğerleri gelmediler. İşleri çıkmış. Rakıyı Karanfille İçen Adam ve ben küçük soframızda baş başa kaldık. Şarkı söylemek içimizden gelmedi. Banka oturup sessizce denizi seyretmeye başladık.

Söze başlamak için,"Geçenlerde gördüm, kadınla erkek Boğaz'ın kenarına yaygı sermiş oturuyorlardı. Ama denize değil, yola bakıyorlardı," diye zihnimi meşgul eden soruyu ona da tekrarladım.

O şaşkın gözlerle bana dönüp bakarken haber saatini kaçırmak üzere olduğumu fark edip, küçük radyomu kulağıma dayayarak haberleri dinlemeye başladım, sıkıyönetim bildirilerini dinledikten sonra kapattım.

Epey sonra, "Çok mu kötü?" dedi.

Şaşırarak, "Anlamadım, ne kötü?" dedim.

"Bırak numarayı, sürekli sıkıyönetim bildirilerine kulak kabartıyorsun. Gençsin, zekisin, iş bulamama gibi bir sorunun olamaz. Ortalık eblehten geçilmiyor. Sen mi iş bulamayacaksın? Başka bir derdin var!?"

Özenle sakladığı sırrı aniden ortaya çıkmışlara özgü bir çaresizlikle ses çıkarmadan kaldım. Sessizliğimi düşündüklerinin doğrulanmasına vererek, "Kalacak yerin, paran var mı?" diye sordu.

"İdare ediyorum."

"Bu sefer işi sıkı tutuyorlar. Halkı da yanlarına aldılar. Ne yaptığınızı biliyorsunuzdur umarım."

Kuyruğu dik tutmaya çalışanlara özgü bir ses tonuyla, "Evet!" dedim.

Rakı içenlerin sohbete ara verdiklerinde, sohbetin tadı kaçtığında yaptıklarını yaptık; ince belli çay bardaklarımızdan birer yudum rakı içtik, midye dolmalarına limon sıkıp atıştırdık.

Derin bir nefes alarak, "İşiniz zor?" dedi. "Çıktığınız yokuşun sonunda zafer değil uçurum var, düşeceksiniz, kesin, hiç şüphem yok!"

Bu denli iddialı sözler etmesine sinirlenerek, "Nereden biliyorsun?" dedim, ama bunu, "Sen ne anlarsın?" tonlamasıyla söyledim.

Sinirlenmedi; sakin, sesini yükseltmeye gerek duymayan bir ses tonuyla, "Çok öfkelisiniz. Belli ki acınız ağır. İnsanlığın acı çekmeyi sevmediği, haysiyetten vazgeçtiği günümüzde sizin insanlık adına acı çekmeniz güzel. Ama acıyla karılmış öfke, şiddete başvuran siyaset yeni bir hayat vaadini gerçekleştiremez. Olsa olsa sizin sabırsız gençliğinizi, intikam duygunuzu geçici bir süre tatmin eder. Baksana, ahali peşinizden gelmiyor. 'Yaşasın halk savaşı!' diye bildiri dağıtıp, halkı savaşa davet ediyordunuz, ama halk sizi takip etmiyor; bilakis halkın uzağına düşüyorsunuz. Yaptığınız hatalar müesses nizamın kendisini tamir edip, varlığını tahkim etmesine yol açıyor. Daha güçlü bir müesses nizamın oluşmasına neden oluyorsunuz."

Ben "müesses nizam"la ne kastediyor acaba diye düşünürken devam etti: "Sırf 'karşı olmak' üzerinden bir güzel dünya özlemi olmaz, olamaz! Savunduğunuz hayat tarzının neden ve nasıl daha güzel olacağını göstermek zorundasınız. Herkes kitap okumuyor, okusa da mektepli münevverlere aldırış etmiyor. Zira onlar, akıl öğretir gibi, kürsüden, mikrofonla konuşuyorlar; kendilerini lütfediyorlar sanki. İnsanlar dokunduklarına, gördüklerine inanır; yüzünüze yerleşmiş samimiyete bakar. Düşündüklerinizi gündelik hayatta herkesin dokunabileceği, koklayabileceği, görebileceği bir biçime dönüştürmeli, savunduklarınızı kendiniz üzerinden inandırıcı kılmalısınız. Sınıf geçmek için de bir şeyler öğrenir ama sınavdan sonra unuturuz. Öğrendiklerimizi iliklerimizde taşımayız. Savunduklarınızın boş laf olmaktan çıkıp, inandırıcı olması için anlatanla dinleyen arasındaki mesafenin kalkması gerek, bir tür dertleşme olmalı; bu da başlı başına bir üslup sorunu. Sizin böylesi bir üslubunuz yok!

Müesses nizam bunu yapabiliyor, bütün sorunlarına rağmen kendisini ikna edici kılabiliyor, siz henüz o noktalara gelemediniz." Biraz ara verdi, nefeslendi, sesini yükselterek, "Bırak o noktalara gelmeyi, o noktaları düşünmüyorsunuz bile!" dedi.

Sesimi ben de yükseltip ve biraz öfkelenerek, "Neymiş o gelemediğimiz mühim noktalar?" diye sordum.

"Sizin şarkılarınız var mı? Sevindiğiniz, üzüldüğünüz, efkârlandığınız zaman söylediğiniz şarkılar var mı? Bu şarkıları ahalinin her kesimi her mekânda dinliyor mu? Hiç taksi şoförünün, bakkalın, berberin, ev kadınının dinlediği şarkılara dikkat ettin mi? Ahali bu şarkılar aracılığıyla müesses nizama katılıyor, onun parçası oluyor. Cumhurbaşkanı da, general de, işkenceci de, meyhaneci de, işçi de, ev kadını da aynı şarkılarda buluşuyor." Biraz ara verdi, gülerek, "Sen de aynı şarkıları söylüyorsun!" dedi.

Benim şaşkınlıkla bakan gözlerime gözlerini dikerek devam etti: "Müesses nizam suiistimal, kan ve acıyla kurulmuştur, doğru! Adaletsizdir, doğru! Vahşidir, doğru! Yanlış anlama diye tekrarlıyorum, öldürmekten çekinmez, doğru! Ama kan ve acının gerekli olduğu konusunda ahaliyi ikna etmeyi becermiştir. Ahali bunu kabul etmiş, bu suça ortak olmuştur. Ya da sineye çekmiş, yasını tutmaktadır. Kabul etmese, sineye çekmese şarkılara katılmaz. Müesses nizam tek başına kan ve acıyla varlığını sürdüremez, ikna etmesi, onu süslemesi de gerekir. Varlığını uzun süreli kılmak için, ahaliyi bir arada tutması, beraber şarkı söylenmesini sağlaması lazım. Şarkı bunun araçlarından biri. Mimari öyle. Beslenme öyle..."

"Bunları müesses nizam dediğin kişi ya da kurumlar mı yapıyor? Ne kadar becerikliymiş böyle!"

"Anlatamadım, müesses nizam kendinin de bir parçası olduğu, kendi içinde bir ahengi, ritmi, ortaklığı olan bir

hayat tarzı sunuyor. Şarkı mimariye, mimari dile, dil beslenmeye, beslenme giyim kuşama değiyor. Hepsine birden medeniyet diyoruz..."

"Biz medeniyete mi isyan ediyoruz?"

"Hayır, siz medeniyetin yönetim biçimine isyan ediyorsunuz. Haklı bile olsanız yönetim biçimi medeniyetin araçlarından biri. Medeniyet aracın arıza yaptığını gördüğü an onu düzeltebilir. Ama medeniyete bir şey olmaz. Medeniyet her halükârda varlığını sürdürür."

"Nasıl sürdürür?"

"Medeniyetin parçası kalarak, medeniyetin bir parçasını hedefleyerek medeniyet yıkılmaz, o medeniyetin hayat tarzı değişmez. Ufkunuz bile yetmiyor, yüzlerce yıldan bu yana süzülerek ve eleyerek varlığını sürdüren bir medeniyeti benzer bir büyük ufukla değiştirebilirsiniz. Medeniyeti aşmayı hedefleyen bir medeniyet kaygısı güderek müesses nizamı değiştirebilirsiniz. Şu basit, sıradan gerçeğin bile farkında değilsiniz: Burjuvazi kadar bile olamayan, burjuvaziden fazla olamaz! Aksi nafile çaba. Yediğiniz dayakla kalacaksınız."

Çok öfkelenmiştim. Ağzımdan ağır bir söz çıkmasın diye, kalkıp biraz dolaştım. Denizden akıp giden ışıklı gemileri seyrettim. İçimde büyüyen sözcükleri çiğnedim. Dönüp banka, biraz uzağına oturdum. Kadehinden bir yudum alıp tekrar söze başladı: "Bir Rus medeniyeti vardı. Bütün dünyaya, 'Ben farklı bir hayat yaşıyorum,' diyordu. Mimarisi, beslenme biçimi, müziği, edebiyatı, dili, dansı, alfabesi, giyim kuşamı farklıydı. 1917'de devrim oldu. Devrim, yeni bir medeniyet kaygısıyla kendini inşa etmedi. Var olan medeniyeti bile sürdüremedi.

Kızıyorsun farkındayım, ama yazarlarına bak: Puşkin, Shakespeare ve Goethe'yle birlikte modern Batı edebiyatının kurucuları arasında sayılıyor. Dostoyevski, Tolstoy, Na-

bokov bütün bir insanlık tarihini etkileyen, benzeri olmayan edebiyatçılar. Dikkatini çekerim, etkileri yüz yıl sonra bile hissediliyor. Rus medeniyeti Turgenyev'i, Lermontov'u, Gogol'u, Goncarov'u, Çehov'u yetiştirdi. Devrimin yetiştirdikleri ise Ostrovskiy, Solohov, Çernişevski ve Gladkov gibi yazarlar; *Ve Çeliğe Su Verildi*, *Ve Durgun Akardı Don*, *Nasıl Yapmalı?* ve *Çimento* gibi kitaplarla diğerlerinin eline su bile dökemezler. Göreceksin, devrimi sürdüremeyecekler, yeni bir medeniyet kurmayı tahayyül bile etmedikleri için yıkılacaklar. Dostoyevski gibi yazarların nasıl yetiştiği üzerine düşünmedikleri, bunu bir kaygı olarak edinmedikleri için bozguna uğrayacaklar: Dostoyevski kadar olamayanlar Dostoyevski'den fazla olamaz! Ölmezsek, kısmet olursa seninle otuz kırk yıl sonra tekrar buluşalım. Zamana medeniyet topraklarında yetişen yazarların mı, yoksa devrim topraklarında yetişen yazarların mı direnebildiğini tekrar konuşalım."

Bu sefer o öfkelenmişti, ses tonunu yükselterek, "Rus medeniyetinde Borodin, Rimski-Korsakov, Çaykovski gibi müzisyenler vardı. Sinemada Ayzenştayn vardı. Dilbilimde dünyaya tavsiyelerde bulunan Jakobson vardı. Karşı-ütopyanın en önemli isimlerinden olan Zamyatin vardı. Edebiyat teorisinde Bahtin gibi biri vardı, adam 'diyalojizm', 'karnavalesk' gibi yeni kavramlar öneriyordu. Devrimle birlikte o gürül gürül akan nehir kesildi. Büyük umutlarla gerçekleşen devrimden bir tek Tarkovski çıktı. O da devrimden uzak duruyor, zar zor film çekiyor, yasaklarla boğuşuyor. Devrim diye savunduğun bu mu? Tarkovski neden devrimi öven filmler çekmedi?"

Bu isim ve iddia bombardımanından irkilmiş, efelenmektense sessiz kalmanın daha iyi olacağına kanaat getirmiştim. Devam etti: "Modernizmin, Avrupa medeniyetinin çocuklarısınız. Onun rahle-i tedrisinden geçtiniz. Sizin bu

topraklardaki esas atağınızı Mustafa Kemal yaptı. Avrupa medeniyetini zorla inşa etmeye kalktı. Bu topraklardaki çatışmanın, huzursuzluğun asıl nedeni bu. O da uzun sürmeyecek, göreceksiniz. Zira mimariniz, dansınız, şarkılarınız yok! Itrî ve Dede Efendi'nin zarafet derinliklerinde yüzen sanatçılarınız yok! Yeni bir medeniyet yaratmayı düşünüp, hayal edecek kadar ufku geniş, bu toprakları koklayan münevveriniz yok! Boğaz'da dinlediğin şarkıların geçmişinde beş yüzden fazla makamın olduğunu, her nağmenin bu makamların içinden süzülüp geldiğini biliyor muydun?

Uzun süredir Boğaz'da dolaşıyorsun. Bir gün olsun opera söyleyene rastladın mı? Zorla yapılan aşı tutmadı, imkânı yok! Bizim gönlümüzü okşamıyor, konser salonu müziği, ahaliye değmiyor. Çünkü karşı çıktıklarınızdan daha nitelikli, daha incelikli değilsiniz.

Üstelik olanları da hor görüyorsunuz. Örneğin *Makber*, taa geçen yüzyıldan gelip hepimizi kucaklıyor, teslim alıyor; solcusu, sağcısı, askeri, Müslümanı vecd içinde dinliyor, tereddüt etmeden teslim oluyor."

Benim bir şey söylememe fırsat vermeden ayağa kalktı, "Bu topraklarda Itrî'yi, Dede Efendi'yi yok sayan bir musiki dünyası olamaz. Olamaaaz!.." diye bağırdı.

Ne diyeceğimi şaşırmış bir biçimde kalakalmıştım. Biraz toparlandıktan sonra Rus Devrimi'ni kastederek, "Ama bir sömürü ve soygun düzeni yıkıldı. İnsanların okul, barınma, beslenme, ulaşım, sağlık sorunları çözüldü, bu konuda büyük adımlar atıldı," dedim.

"Doğru! Ama sanat-edebiyat müesses nizamın dışında kalır hep. İnsanın bilinmeyen kuytularına, dile gelmeyen yanlarına, karanlıklarına yönelir hep. Satın alınamaz, ikna edilemez bir karakteri vardır. Doğası gereği böyledir. Müesses nizamın hatalarını görmesine, kendini tamir etmesine imkân sağlar. Sanatçıyı yok edersen, eleştiriyi de yok eder-

sin. Tiranlar gibi her yaptığının doğru olduğunu düşünmeye başlarsın. Mutlak iktidar gözünü kör eder. Devrim geleceği düşünmüyor, görmüyor, yaklaşan felaketi duymuyor. Sanatçı diye ortalıkta dolaştırdıkları, dalkavuk..."

Benim için bu kadarı çok fazlaydı. Ölümü göze almış, yıllarımı devrim hayaliyle geçirmiştim. Söyledikleri beni hayalsiz bırakabilecek şeylerdi. Tutunabileceğim tek dal kırılmamalıydı. Cevap vermedim. Rakımızı içtik, vakitlice kalktık.

DERKENAR 12: "... bir insanın hayatı bazen bir sanat eseri kadar güzel olabiliyor."

DERKENAR 13: "Bana çarpıcı gelen nokta, toplumumuzda sanatın, bireylerle ya da yaşamla değil; sadece nesnelerle ilintili bir şey haline gelmiş olmasıdır. Ayrıca, sanatın özelleşmiş olması ya da artistlerden oluşan uzmanlar tarafından yapılması! Peki ama, herkesin yaşamı bir sanat eserine dönüştürülemez mi? Niçin bir tablo ya da ev sanat eseridir de, kendi yaşamımız değil?"

O gece söylediklerini anlamadım. "Devrim"i "medeniyet" üzerinden ilk defa düşünüyor, tartışıyordum. Okuduğum hiçbir Marksist klasikte ya da yakın tarihlerde kaleme alınmış kitaplarda bu durumdan söz edilmiyordu. Örgüt sorumlularıyla sohbetlerimizde, seminerlerimizde, yayımladığımız dergi ve kitaplarda bu bahis hiç geçmemişti. Devrim bir medeniyet hedefi değil miydi?

Bir süre görüşmedik. Ben gündelik rutinimi sürdürdüm. Onun ne yaptığını bilmiyordum. Yaklaşık kırk-kırk beş gün sonra yine bir uzun yürüyüşün ortasında, bir Boğaz kahvesinde rastladım. Kitap okuyordu. Beni görünce gözleri ışıldadı, "Neredesin vefasız, merakta bıraktın beni. Başına bir şey geldi diye çok korktum," dedi.

Masasına oturdum. Diğerlerini sordum. Havadan sudan, yayın piyasasından, politik durumdan söz ettik. O geceki tartışmanın tansiyonu düşmüştü. İkimiz de daha munis kelimelerle konuşuyor, birbirimizin hassasiyetlerini gözetiyorduk.

Bir süre sonra, "Yahu şu medeniyet mevzusu zihnimi çok kurcalıyor, neresinden tutacağımı, nasıl bir anahtar olarak kullanacağımı bilemiyorum," dedim.

Gülerek, "Kim biliyor ki, ben de yıllardır düşünürüm, hale yola koyamadım. Yıllar önce bir dergi benden makale istedi, yazamadım. Dergi battı, makale yazılmadı. Arada derginin sahibiyle laflarız, dalga geçer, senin gibi münevverler oldukça münevverleri kim neden dinlesin, der. Doğru da söyler, biz söylemeyi değil söylenmeyi severiz. Boğaz'a karşı rakı içmek dururken masa başına oturup yazmayız. O gece söylediklerimi bile bölük pörçük hatırlıyorum, şimdi tekrarla desen anlatamam. Muhtemelen senin aklmda daha çok kalmıştır."

"Aklımda kaldı, epey düşündüm. Ama bir yere oturtamıyorum. Bizi 'medeniyet düşmanı' gibi görüyorsun! Yahu biz

devrimi daha medeni olmak için istiyoruz zaten. Çelişen bir şey yok. Sen karıştırıyorsun bence."

Gülümsedi, "Hayır!" dedi. "Siz Avrupa medeniyetine yaslanarak konuşuyorsunuz. Dayandığınız gerekçelerin tümü oradan alınma. Oysa insanlık tarihinde bir medeniyet diğer medeniyeti zora başvurarak değiştiremedi, yok öyle bir şey! Boşa kürek çekiyorsunuz. Boşu boşuna ölüyor, öldürüyorsunuz. Üstelik daha medeni olduğunuzu zannediyor, ahaliyi de çocuk yerine koyuyorsunuz. Onun yolunu bulamayacağından endişe edip zorla ona yol göstermeye kalkıyorsunuz." Çayından bir yudum aldı, ilave etti: "Sizin medeniyet anlayışınızda kendini beğenmişlik, kibir var. Bilme derdindesiniz, olma haline geçmeyi düşünmüyorsunuz bile. Ahaliyi de karanlıkta yaşayan, geri, ilkel, aydınlatılmaya muhtaç bir güruh olarak görüyorsunuz."

Yine öfkelenerek, "Nereden çıkarıyorsun bunu? Hiçbir yazılı kaynakta bu söylediğini doğrulayan iddiaya, saptamaya, bağlama rastlayamazsın,"dedim.

"Peki şimdi neden arkanızda kimse yok, miting alanlarını dolduran yüz binler nerede?"

Buna verecek cevaplarım vardı, ama biraz önce söylediklerini pek düşünmediğimi fark ettim, sustum.

Masaların arasında kahkahalı bir coşkuyla koşturan çocukları izlemeye başladık...

"Aslında boş laf üretiyoruz. Dışarıdaki hayatı çok abartıp her şeyi ona bağlıyoruz. O sanki düzelse mutlu ve huzurlu insanlar olacağız. Oysa asıl bahis içimizde, bir 'iç medeniyet'imizin olmamasında," dedi.

Dayanamayıp, bir "Haydaaa!" çektim. Dış medeniyet mevzusunda henüz anlaşamamışken başımıza bir de "iç medeniyet" çıktı diye düşündüm.

"İnsan tasarlayabilen bir varlıktır. Diğer bütün canlılardan bu özelliğiyle ayrılır. İcat edebilir, şiir yazabilir, ameli-

yat yapabilir, şarkı söyleyebilir. Kendini, hayatını, çevresini bir sanat eseri gibi tanzim edebilir. Tabiatı tahrip etmekten, tahakkümden vazgeçebilir. Ama sahip olma gibi şifasız bir hastalığa tutulmuş, bir türlü iyileşemiyor. Oysa sahip olmak için harcadığı çaba yerine zanaatkârlığı ve zarafeti tercih edebilir, iyileşebilir...

Ama yapmıyor!

Sizin de ufkunuz yoksullukla, paylaşmakla sınırlı; esas sorunun yoksunluk olduğu aklınıza bile gelmiyor, yoksun insan ne kendini, ne kullandığı aracı, ne de ilişkilerini yaratabilir. Bir araç olarak hayatını sürdürür."

Elindeki kitabı karıştırdı, kaynakçasına göz attı, devam etti: "Bir zamanlar insanlar zanaatkâr olmak için çok çaba gösterirdi. Zanaatkâr olmak çok itibarlı bir işti. İşini iyi yaparken kendini de yapardı. Kötü, çürük, bozuk bir iş zanaatkâr için utanç vesilesiydi. Şimdi ise kötü, çürük ve bozuk bir işi çaktırmadan satmak maharet sayılıyor. Zanaatkârlık kayboldu, zarafet de..."

Koşan çocuklardan biri masadaki boş sandalyeye çarptı, düştü. Yardım etmemize gerek kalmadan ayağa kalkıp, koşmaya devam etti.

Çocuğun koşma telaşına gülümseyerek bakarken, "İki yüz yıldır bocalıyoruz. Araştırmadan, incelemeden bir hevesin peşine düştük. Medeniyet değiştirme hastalığına tutulmuşuz. Ne karşı çıkabiliyor, ne de teslim olabiliyoruz. Kendimizi kendi ellerimizle ruhsal açıdan sakatladık. Ne Itrî'nin ne de Bach'ın zarafet denizinde kulaç atabiliyoruz. Babasını tasarlayarak öldüren ama bunu kendine bile itiraf edemeyen biçare insanlarız. Parçalanmış bir zamanda yaşayan, deli gömleği giymiş avareler gibiyiz," dedi.

"Belki de geçen sefer sorduğun soruya cevap veremediğimiz için yaşıyoruz bütün bu kâbusları," diye ekledi.

Artık bana bakmaktan vazgeçmişti, gözlerini martılara,

denize dikerek, "Zarafet ve zanaatkârlık olmadan iç medeniyet de olmaz. Artık ikisi de yok!

Bir tek Boğaz kaldı! Boğaz'ın tesellisi kaldı."

Boğaz!

(...)

Uzunca bir süre konuşmadan oturduk; çocukları, denizi seyrederken kendi içimize çekildik.

Ayrılırken, "Belki de yeni bir medeniyet tahayyülüne ihtiyacımız var!" dedi.

SORU 1: Hayatımızda zanaatkârlık ve zarafet yoksa ne vardır?

SORU 2: Hayatımızda zanaatkârlık ve zarafet yoksa ne vardır?

SORU 3: Hayatımızda zanaatkârlık ve zarafet yoksa ne vardır?

Gündüz *Raziye*'yi okumaya başlamıştım.

Aranan bir devrimci saklanmak için dayısının yanına gider. Dayısı küçük bir köyde kızıyla yaşamaktadır. Köyün dışında iki katlı ahşap bir evde otururlar. Evin adı "Uyanış Konağı"dır. Köylülere polisten kaçan devrimci için, "Hasta, zafiyet geçiriyor, dinlenmeye, kilo almaya geldi," derler.

Dayı dünyayı gezmiş, yetmiş üç-yetmiş dört yaşlarında, yapılı, Beethoven, Mozart dinleyen, köylüleri eğitmek için çırpınan biridir. Vedia adını verdiği kızı küçük yaşta evlatlık olarak yanına almış, kültürlü biri olarak yetişmesini istemektedir. Kızının Fransızca çalışmasını, görgü kurallarını ve briç oynamayı öğrenmesini istemektedir. Vedia kara saçlı, yeşille kurşuni arası diyebileceğim az rastlanan renkte gözleri olan, buğday tenli, etine dolgun, uzun bacaklı, güzel bir genç kızdır.

Köy denizin ve ormanın yakınlarında, limon, portakal, nar bahçelerinin içindedir. Şebboyların, begonvillerin, sardunyaların, yörük güzellerinin kokusuyla yıkanmış taşkın bir doğal güzelliğe sahiptir.

Devrimci Genç doğa resimleri yapmaya, Vedia'yla arkadaşlığa başlar. Vedia konuşmalarında neden-sonuç ilişkisi kurmayan, "Nasılsınız?" sorusuna "Ben mi?" diye soruyla cevap veren biridir. Bu özelliğiyle Devrimci Genç'i şaşırtmaktadır.

Evde hayat bayrak töreniyle başlamaktadır. Dayı pikaba Beethoven'in Türk Marşı'nı koyup, göndere siyahlı kırmızılı bayrağı çektikten ve lobutla jimnastik yaptıktan sonra bahçede kahvaltıya beraberce oturmaktadırlar.

Dayı domuz yetiştirmek ve seracılığın faydaları konusunda köylüleri eğitmekle yoğun bir biçimde uğraşır. Kül yediğine, uçacağına inanılan Ermiş Yusuf'la, kör inançlarla dayısının saplantı derecesinde uğraşmasına sinirlenen Devrimci Genç bir gün sessizliğini bozar, ona, "Siz, heveslerini

toplumun gereksinmesi sayan kişilerdensiniz. (...) Siz kendinizi halktan ayrı görmenin tipik örneğisiniz. Neredeyse gelip halkın üstüne oturuyorsunuz, okumuşsunuz, yabancı dil biliyorsunuz, yabancı ülkeler görmüşsünüz, halkınızdan kopuk olarak uygarlığı tanımışsınız, ama onun da nasıl bir uygarlık olduğunu düşünmek gereğini duymadan dönüp halka baktığınız zaman, bilisiz, kaba, geri, kör inançlara gömülü, tembel, aptal bir yığın görüyorsunuz. Memnun oluyorsunuz. Çünkü size geri, kaba, tembel, akılsız, bilisiz bir halk gerek. O olmasa 'ben'inizi nasıl doyurabilirdiniz?" der.

Dayısı gülümseyerek, "Sen yüz yıl gecikmiş bir Bazarov'sun oğlum. Benim romantikliğim yanında seninkisi gülünç kalır. (...) Sen bir yerden kalkıp bir yere gelmedin yeğen, iyi dinle beni, sen çevrenden çıkıp bir boşluğa düştün. Çevrenin içindeyken her şey yolunda gidiyordu; amaçlar, eylemler, sonuçlar, kaçmalar, saklanmalar... ve bunlar belli kuramlara göre yürüyordu ve siz o kuramları özümsemiş kahramanlardınız. Ama buraya düşünce ne oldu? Ne eylem kaldı, ne kuram. Burada artık bir toplum içinde değilsin sen. Toplum, içine girilir ve çıkılır bir şey senin için. Burada seni hiçbir şey ilgilendirmez, çünkü burası toplumdan sayılmaz. Sen 'çevre' ile 'toplum'u birbirine karıştırmışsın," diye cevap verir.

Devrimci Genç ile Dayı'nın arasındaki bu tartışma gizliden gizliye sürer, bazen söze dökülür...

Devrimci Genç ile Vedia beraber denize gitmeye, ormanda yürüyüş yapmaya, yakınlaşmaya başlarlar. Bir süre sonra sevişirler. Cinsel organ adlarına ve romantik süslemelere yer verilmeden iki genç bedenin birbirini etkilemesi, birbirinden etkilenmeleri anlatılır. Devrimci Genç sevişmelerini, "Etin canlılığı ne demektir, o zaman anladım. Değdiğim, öptüğüm her yeri sanki onun bilincinden bağımsız olarak ses veriyordu. (...) Karnının altının ıslak ıslak bacakları-

ma değip ayrıldığını duyuyordum. Göğüslerini göğsümde ezmek istediğini anlayınca ona yardım ettim. Ellerimi de kattım araya, öylesine sıktım ki, bağıracak sandım, başımı ayırıp yüzüne baktım. 'Acıma, hiç acıma,' dedi yavaşça. (...) Bayram sevinci gibi bir şeydi bu, savaş narası gibi bir şey. En şaşırtıcı olanı da, bitip tükenmemesi idi," diye anlatır.

Bir gün Devrimci Genç Vedia'nın Çingene, asıl adının da Raziye olduğunu öğrenir.

Raziye, Dayı'yı da, Devrimci Genç'i de terk eder, Çingenelerle gider...

(...)

Kadın bilgim genelevden ibaretti. Kadınlarla sevişmemiştim. Hiçbir kadından mektup almamıştım.

Hiç böyle bir sevişme okumamıştım. Böyle de sevişilebileceğini bilmiyordum.

E.M. Cioran, "Yabancı benim tanrımdır," der.

Neden mi aranıyorum?

Anlatayım!

Bir banka kamulaştırmasını organize etmiştim. Devir, kamulaştırma devriydi. Örgüt'ün parasal sorunlarını çözmek için başvurduğu en kolay, en sonuç alıcı yöntemdi. Profesyonel devrimcilerin giderlerine, silah alımlarına para yetişmiyordu. Ahaliden, sempatizanlardan toplanan para yeterli değildi.

Küçük bir banka şubesinde çalışan, devrime sempati duyan bir arkadaşım vardı. Bankanın sendikalaşma çalışmalarını nasıl engellediğini yana yakıla anlatıyordu. Örgüt'e kazanmak için işyerine ziyarete gittiğimde, kamulaştırma yöntemi kafamda şekillenmeye başladı. Çalışan sayısını saptamıştım. İki anacaddenin ortasında kalan, iki kapılı bir bankaydı. Kaçış çok kolaydı. Yakınlarında karakol vardı, ama trafik ters aktığı için onlar gelene kadar iş biterdi. Keşif yapıp polislerin müdahale güzergâhını saptamış, kaçışı ona göre planlamıştım. Bir ziyaretimde zırhlı araçtan indirilen çuvalları gördüm; arkadaşım, "Müşterinin büyük bir talebi var. Merkezden onun için geldi," dedi. Kamulaştırma tehlikesine karşı bankalar şubelerde az para bulundurmaya çalışıyorlardı. Planımı bağlı olduğum sorumluya anlattım, takdir eden bakışlarla dinledi. Dört beş gün sonra, "Senden haber bekliyorum," dedi.

Arkadaş ziyaretini bankaya gitmeden sıklaştırmaya, daha çok akşamları görüşmeye başladım. Yaklaşık iki ay sonra bir konuşma sırasında, "Yarın kurye geliyor," dedi. Bilerek mi ağzından kaçırdı, yoksa bilmeden mi, hâlâ bilmiyorum.

Hemen sorumlumu aradım.

Ertesi gün bizimkiler bankayı gözetlemeye başlamışlar. Zırhlı araç çuvalları teslim edip ayrılınca bankaya girip çuvalları kamulaştırmışlar. Polis tahmin ettiğim güzergâhtan gelmiş, ama geç kalmış, bizimkiler rahatça kaçmış.

Her şey tereyağından kıl çeker gibi olmuş. Yalnız soruşturma derinleşince çuvalların geldiği saatle silahlı kamulaştırma eylemcilerinin geldiği saatin aynı olması dikkati çekmiş. Personeli sorguya almışlar. Arkadaş sıkışınca benden söz etmiş. Ama sahte bir ad kullanıyordum ve bana ulaşabilmeleri için gerekli bilgilere sahip değildi. Çok sonra silahlı kamulaştırma eylemcileri yakalanıp işkencede konuşunca, sorumluyu yakalayıp onun üzerinden beni aramaya başladılar. Sorumlu gerçek adımı da biliyordu, söylemiş.

Oysa bankadaki arkadaşı düşünüp, "İçeri girilince doğru kasaya gidilsin, 'Açın kasayı! İçindekileri bir çuvala doldurun,' denilsin, paraların içinde olduğu çuvalları da tesadüfen görmüş gibi yapıp, 'Ooo şansa bak!' gibi tepki gösterilsin" diye bir senaryo hazırlamıştım. Böylece çuvallardaki para ile arkadaş arasındaki bağlantı kurulamayacak, arkadaştan şüphelenilmeyecekti. Bizim kamulaştırma eylemcileri mi heyecandan unuttu, yoksa sorumlu mu aktarmayı ihmal etti, hâlâ bilmem.

Banka kamulaştırma eylemini planlamaktan aranıyordum! – Organize suç!

Mahallede operasyon başlamıştı. Gece gittiğimde yüzlerce askerin nöbet beklediğini gördüm. Bir hücre evi saptamışlar; bir kişiyi öldürmüş, ikisini yakalamışlar, diğerleri kaçmış; kaçanları yakalamak, bağlantılarını ortaya çıkarmak için mahalleyi ablukaya almışlar. Ertesi gün basında etraflıca yer aldı. "Ölü ele geçirilen"in ve yakalananların fotoğraflarını birinci sayfaya koymuşlardı.

O gece Boğaz'da oyalanmış, Rakıyı Karanfille İçen Adam'ın söylediklerini düşünmüş, mahalleye geç gitmiştim, huzursuzdum. Askerleri görünce tekrar Boğaz'a döndüm. Daha önce gözüme kestirdiğim mezarlığın bir köşesine kıvrılıp yattım.

Ertesi gün de mahalleye gitmedim. Mahalle girişlerine karakol kurulmuştu, gireni çıkanı kontrol ediyor, kaçanları yakalamaya çalışıyorlardı. Mezarlığa döndüm.

Mezarlığın az ilerisinde kiremit renginde, gerek rengiyle gerek mimarisiyle diğerlerine benzemeyen altı yedi katlı büyük bir bina vardı. Sol köşesinde, boyu binayı aşan yuvarlak bir kule yükseliyor. Çatısı yok, teras ya da balkon olduğunu varsaydığım bir düzlük var tepesinde, kulenin biraz altında. Boğaz'a tepeden bakmak nasıl olur diye bir ara binanın sağındaki ince merdivenlerden yukarıya çıkmıştım. Terasa giriş kapısı iğretiydi, aldırmayıp girmiş, Boğaz'ı seyretmiştim. Yaşama sevincini artıran müthiş bir manzara. Binaya giriş kapısı da kırık döküktü, merak edip onu da zorlamış, içeriye bakmıştım. Sıvasız, boyasız terk edilmiş bir oda, pencerelerinde yırtılmış naylonlar, ortalık toz toprak içinde. Daha sonra binanın önünden geçerken daha dikkatli bakmaya başladım. Alt katlarında camdan dışarı bakan kadınlara rastlıyordum arada bir. Ama üst katlarda hiçbir hareket yoktu. Bir akşam Rakıyı Karanfille İçen Adam'a sormuştum. O da şunları anlatmıştı: "Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın başyaveri Hilmi Ziya Paşa yapımına başlamış. Birinci Dün-

ya Savaşı sırasında inşaatta çalışan ustalar askere alınınca inşaat yarım kalmış. Ailesi oturuyor şimdi. Bir kısmını kiraya verdiler sanırım. Üst katlar tamamlanamadı, yazık oldu. Camlar takılı olmadığı için rüzgârlı günlerde bir uğultu sesi çıkıyormuş. Ahali de Perili Köşk demeye başladı. Bir rivayet de Paşa'nın kızlarından biri peri kadar güzelmiş, mahalleden bir genç bu kıza abayı yakmış, falan filan..."

Bu bilgi benim için yeterliydi. Bir gece mezarlığa gitmedim, Perili Köşk'e gittim. Kapıları yavaşça açıp, odanın rüzgâr almayan bir köşesine kıvrıldım. Yakınlardaki çalıların arasına mukavva saklamıştım, altıma serdim, deliksiz bir uyku çektim. Uykuya dalmadan dolgun kalçaları ve biçimli bacakları olan çıplak sarışının yazdığı mektubu bir daha okudum.

... *Isırmalarını, saçımı çekiştirmelerini, yatakta hayvanlaşmanı özledim*... diyordu.

Operasyondan kurtulmak için kendime sığınabileceğim, güvenli yollar bulmuştum: Geceleri ya mezarlıkta ya da Perili Köşk'te geçiriyordum. Artık duruma göre... Perili Köşk'te uyuyabilmem için terasın önünden geçen sokaktaki yaya trafiğinin kesilmesini, binadaki bütün ışıkların sönmesini beklemem gerekiyordu. Bazı geceler hava çok güzel oluyor, beklemektense mezarlıkta yatıyordum. Mukavva ve battaniyem her iki seçenek için hazırdı.

Bir süre sonra komşu mahallelerden birindeki işçi oteline geçtim. Gündüz Boğaz'da kitap okuyor, yürüyüş yapıyor; akşamları da yine Boğaz'da oyalanıyordum. Yazla birlikte rakı sofraları kurulmaya, şarkı sesleri daha sık duyulmaya başlamıştı. Bizim gruba tereddütsüz katılıyordum. Rakıyı Karanfille İçen Adam'ın bana gösterdiği yakınlığa bakarak grubun diğer üyeleri de beni "asli üye" olarak kabul etmişti. Keman Çalan Esmer Genç de sahilde uzun bir tur atıyor, bahşişi doğrulttuktan sonra finali bizim grupta yapıyor,

sırtını Boğaz'a verip Trakya türküleri söylemeye başlıyordu. Herkes Boğaz'a yüzünü dönmek isterken o sırtını dönüyordu, gruba olan saygısından diye düşünmüştüm. Pek göz göze de gelmiyorduk, onun gözü bizi aşıp başka yerlere kayıyordu, sanki.

Marcel Proust, "Her sanatçı bilinmeyen bir ülkenin yurttaşı gibidir," der.

Bir gece çok içtik; şarkılı, türkülü bir geceydi. Rakıyı Karanfille İçen Adam şiirler okudu, "Bu da kapanış şiiri olsun," diyerek bana döndü:

Sen o karanfile eğilimlisin, alıp sana veriyorum işte
Sen de başkasına veriyorsun daha güzel
O başkası yok mu bir yanındakine veriyor
Derken karanfil elden ele

Kelimenin tam anlamıyla sarhoştum: Boğaz'dan, içkiden, karanfilden, Raziye'den...

Karanfili sen de başkasına veriyorsun daha güzel!..

Güzel değil! *Daha* güzel!..

Otele gidemedim, mezarlığı canım istemedi, Perili Köşk'e gittim. Bir yaz yağmuru sökün etmişti ayrıca... Gürültü etmemeye dikkat ederek içeri girip, köşeme kıvrıldım. Sızmıştım. Kadınsızlıkla, okuduğum *Raziye*'nin etkisiyle, erotik rüyalar görüyordum. Bir ara iğreti kapının açılıp kapanma sesini duydum, rüzgâr uğultusu diye aldırış etmedim. Odada hayalete benzer bir küçük siluet dolaşıyor, yanındaki büyük çuvalı kapının arkasına dayamaya çalışıyordu. Bir ara üstüme eğilip baktı, uyuyup uyumadığımı kontrol etti. Gördüğüm rüyaların etkisiyle kasıklarım kabarmış durumda. Dalmışım! Bir süre sonra bir elin önümü okşamaya, pantolonumu sıyırmaya başladığını hissettim. Ben, "Ne oluyor?" diye anlamaya, sarhoşluktan çıkmaya çalışırken O kabarmış erkekliğimin üstüne oturdu. Elini ağzıma kapatarak, "Ses çıkarma, sakin ol, korkma," dedi. Biraz bekledi, kasıklarıma yerleşti. Sessiz kalacağımdan emin olunca yavaş yavaş hareketlenmeye başladı.

Bedenimi kendi bedenine çağırdı. Bu ıslak, kaygan, kuşatan çağrıya katılıp, O'na geçtim. Kendi bedenimden çıkıp O'nun bedeninde kayboldum. Bedenine aldı, eritti, yok etti beni. Kanatırcasına parmaklarımı geçirdiğim kalçası, bacakları çatlamaya, kabarmaya, ses vermeye; kanayarak avuçla-

rımla konuşmaya başladı. Küçük çığlıklar atarken ellerimi tutup yere bastırdı, inip kalkmaya ara verip başını göğsüme yasladı. Uzun, kıvırcık saçlarına sinmiş limon kokusu burnuma çalındı. Bedeninin titremesini, kalçalarından dalga dalga gelen coşkuyu erkekliğimde duydum, kasıklarındaki coşkuyu inleyerek dinlediğini hissettim.

Biraz ayılmıştım, ne olduğunu anlamaya çalışır, ilk kez yaşadığım bu coşkuyu algılamaya uğraşırken tekrar hareket etmeye başladı... Daha yumuşak, daha sakin, yüzüme ter taneleri düşüyor. Ellerimle belini tutup ritmik hareketlerine ben de katılmaya, sert darbelerle karşılık vermeye başladım.

Patladım!

Kısık bir sesle güldü!

Ben yumuşamadan bir kez daha coştu, titreyerek üzerime yıkıldı...

Bu kez çığlığını kontrol etmedi!

(...)

Uyumuşum.

Uyandığımda odada kimse yoktu.

Çıplak ve yorgun olmasam, odaya sinmiş yağmur kokusu olmasa rüya diyecektim.

Aştık çalısını yolların,
dikenini, böğürtlenini,
Saç topuzu bir çukur açıp
altında yaş toprağa girdi.
Ben çıkardım kıravatımı.
O çıkardı elbisesini.
Tabancamın kemerini ben,
o dört katlı etekliğini.
Ne sümbülde ne salyangozda
var öyle incesi derinin,
Billûrlar ay vursa da vermez
parıldayışın öylesini.
Kalçaları, ürkek balıklar,
altımdan kaçıkaçıverirdi,
Yarısı var ateş içinde,
yarısı da var buz kesilip.
O gece gördüm, bir o gece
at sürmenin en güzelini,
Binmiştim bir sedeften taya
hem dizginsiz hem üzengisiz.

Federico Garcia Lorca

Günlerce o gece yaşadıklarımı düşündüm. Anlayamadım. Bir açıklama bulamadım.

Bizim grupla çok sonra yine bir akşam sofrasında buluştuk. Ama bir tatsızlık vardı. Usulen sohbet ediliyor, şarkı da söylenmiyordu. Rakıyı Karanfille İçen Adam, "Bizimki yakalanmış. Gazetelerde gördüm. Bir arkadaşıyla birlikte köşkleri soyuyorlarmış," diyerek sıkıntıyı dile döktü. Donup kaldık. Keman Çalan Esmer Genç'in bu taraklarda bezi olacağı hiç aklıma gelmezdi. Çantasından gazeteyi çıkardı, üçüncü sayfada, "Çingeneler yakalandı," diye bir manşet vardı. Altında da iki kişinin fotoğrafı. Biri bizim kemancı, diğeri ince minyon yapılı, uzun kıvırcık saçlı, esmer bir kadın. Dik dik bakıyorlardı. Haberde kemancının erketelik yaptığı, kadının da köşklere girdiği yazılmıştı. Epey köşk soymuşlar...

"Benim hikâye buraya kadar," dedi Mister Fa. "Daha sonra köşklerde çocuklara gitar dersleri vermeye başladım. O işi de Rakıyı Karanfille İçen Adam ayarladı. Çocuklardan biri beni çok sevince ve her çalışını bana hemen dinletmek isteyince, köşkün müştemilatında kira ödemeden kalmamı istediler. Dayalı döşeli, bahçeli, tek odalı küçük bir ev. Yemeği bile köşkten yolluyorlardı.

Ders vermediğim zamanlar kontrbas çalışmaya başladım. Epey ilerlettim. İstanbul geceleri karakter değiştiriyor, pavyonun yerine barlar geliyordu. Önce oğluna ders verdiğim köşkün sahibi bir küçük barda amatör bir grupla sahneye çıkmama aracılık etti. Sonra üslubum oturdu, daha büyük barlara, daha oturmuş gruplara geçtim. İkinci gruplar için aranan bir müzisyen olmuştum. Kimi barlarda tek başımıza da sahne alıyorduk. Saat ikiyle üç arası solo sırası bana geldiğinde bir kadeh rakı içip öne çıkıyordum. Fa tonunun baskın olduğu buğulu parçayı çalmaya başlayınca ışığı azaltıyorlar, içki servisine ara veriyorlar, masalarda sohbet kesiliyordu. Karanlık, kasvetli, sisli ezgiler çalıyordum. Çalarken hayatımı, devrimi, o geceyi, Raziye'yi düşünüyordum. Başka bir şey düşünemiyordum nedense, hâlâ öyle; sözcüklere dökemediğim ama içime sıkışmış isteklerimi aktaran bir araca dönüşmüştü kontrbas benim için. Solodan sonra barı kapatıyorlardı. Bitime yakın başımı kontrbastan kaldırıp yalnız olduğunu var saydığım kadınlara alıcı gözlerle bakıyordum. Biri mutlaka hareketleniyordu...

Kontrbaslı gecelerde çok kadınla seviştim. Kadın bilgim, görgüm çok arttı. Ama o gece yaşadıklarımı unutamadım."

Biraz ara verdi, dalgın bir ses tonuyla, "Raziye aklımdan çıkmıyor. Başka kadınlarla sevişirken sürekli O'nu hatırlıyor, kasıklarındaki coşkulu sırılsıklamlıkla kıyaslıyorum. O geceki kadın, kadınlıkla, Raziye adıyla özdeşleşti bende.

Daha sonra *Raziye*'yi defalarca okudum. Her okuyuşum-

da yeni bir boyutunu keşfettim. Sen de oku, okumazsan hayata eksik katılırsın," dedi.

Okuduklarımdan, dinlediklerimden derdini yeterince anlamıştım, ama yine de bir yanlış anlama olmasın diye, "Raziye'de seni çeken ne, adlandırabiliyor musun?" diye sordum.

"Raziye'nin kasıkları coşuyordu, diğer kadınların kasıkları istekli, ama coşkulu değil! Raziye kadar hiç değil! Coşku olmayınca ben de erkekliğimi eksik yaşıyorum," dedi.

Bu dolaysız cevaba şaşırmış, kendinden emin halinden etkilenmiştim. Zaman kazanmak için, "Polisle ne yaptın? Rakıyı Karanfille İçen Adam n'oldu?" diye sordum.

"Hakkımda arama kararları 'delil yetersizliğinden' yıllar sonra düştü. Gitar dersi vermek, kontrbas çalmak için kimlik sormuyordu kimse. Ben de hep sahte adlar kullandım. Dikkatli de olunca sorun olmuyor. Rakıyı Karanfille İçen Adam'ı fırsat buldukça görüyorum. Bende çok emeği vardır. Epey yaşlandı, Boğaz'da sofrayı sık kurmuyorlar artık. Evine gidiyorum."

Mister Fa'nın, "Okumazsan hayata eksik katılırsın!" uyarısını ciddiye alarak *Raziye*'yi hemen okumaya başladım.

Raziye, "Sevdalanmaya gidiyormuşum meğer..." cümlesiyle başlayan, "Sonra yukarı, odasına, tapınağına çıktı," sözcükleriyle biten, kendini hemen ele vermeyen bir roman. "Hemen ele vermeyen" diyorum, çünkü ilk okuyuşumda olayların çekiciliğine kapılıp alt anlamı takip edemedim. Alt anlamı takip etmeye çalıştığım ikinci okuyuşumda ise yine başka bir alt anlamın olduğunu fark ettim. Üçüncü kez okursam başka bir alt anlam bulacağımdan eminim...

Raziye bir sevişme romanı! Sevişmeyi düşünerek, tasarlayarak, akıl yürüterek, parçalayarak değil, bedeniyle, çevresiyle bütünlüğü bozulmadan yaşayan bir Çingene kadının romanı. Beden ve çevrenin sevişmeyi tamamlama ve coşturma boyutlarını Dayı ve Devrimci Genç üzerinden gösteren, onların şaşkınlıklarına ayna tutan, benzerine az rastlanan bir edebiyat şöleni. Kitabın adı *Raziye* olsa bile, Raziye'den az söz eden, daha çok Raziye'nin Dayı ve Devrimci Genç üzerindeki çarpıcı etkileri üzerine kurulmuş bir anlatı.

Dayı ve Devrimci Genç doğaya tahakküm kuran yerleşik kültürün temsilcileridir. Neden-sonuç ilişkisine, düşünmeye, anlamaya çok önem verirler. Sürekli düşünme, anlama, değiştirme, daha iyi yapma kaygısıyla yaşarlar. Hayat hep gelecek zamana ertelenir, bugün hep daha önemli işler vardır. Zamanla kurdukları ilişki başı sonu olan düz bir çizgi gibidir. Zamanı derinliğine yaşanacak, içe doğru bir boyutta algılamaz ve yaşamazlar. Bedenleri gelecek zamana aittir.

Dayı, "Göçebeliğin kökünü kazımalı. Oturmuş, toprağa, bir işyerine bağlı insanlar lazım bize. Üretim, eğitim, ahlak hep buna bağlı. Sanıldığından çok daha geç oturmuştur bu halk toprağa. Toprağına oturamayan bir halka ise ulus diyemeyiz. Kimi gençlerin anlayamadıkları budur. Savaşımı asıl halka yöneltmeli. (...) Bir uygarlık merkezi doğacak

nah şuracıkta. Fabrikanın çevresinde okullar, konser salonu, tiyatro, sergievi. Halk bunu bekliyor. Yeter ki omzundaki yükleri atsın, önüne konulan engellerin temizlendiğini görsün. Aklın egemenliği var gücü ile yaşamı yüceltecek. Sabahları beş köy birden İsveç jimnastiği ile başlayacak işe, öğle paydosundan sonra yarım saat Mozart, yarım saat folklorik müzik. Öğleden sonra bir saat araştırmalar merkezinde teorik ve pratik bilim toplantısı. Büyük kentlerden uzmanlar çağıracağız, her konuda köylüye aydınlık bilinç getirmeleri için. (...) Gençlere yapılacak en büyük iyilik, aşktan kurtarmaktır onları," benzeri fikirlere sahiptir, köylüleri bu fikirler üzerinden ikna etmeye çalışmaktadır.

Devrimci Genç ise polisten kaçmak için kendi çevresinden çıkan, küçük bir köy topluluğu ve Çingene kadınla karşılaşınca sarsılan, düşünmeden yaşayamayan, anlam peşinde koşan biridir. Raziye'yle sevişerek doğaya katılan, bu sayede gerçek ile gerçek olmayanı ayırmayı öğrenen, zihinsel olanın anlamının tümüyle yittiği bir hayat boyutuyla ilk kez karşılaşan, alev alan bedeninin kendisini terk etmek istemesi karşısında serseme dönen bir gençtir. Bu onda öylesine bir kopuş yaratmıştır ki, Raziye'nin aklının rahminde olduğunu düşünmeye başlar; salt bir kadın susuzluğu, kadın güzelliği değildir bu. Raziye onu bedenine çağırarak, onun bedenini de ateşlemiş, her an sevişmeye hazır olma yetisini aşılamış, böylece onu doğaya katmıştır. Devrimci Genç, sevişmeyle hayatı parça parça yaşadığı, aralarında bağ kuramadığı için mutsuzluğa mahkûm biridir: "Sorularıma da, aklıma da lanet ederek arkasından koştum, onun köpürttüğü sulara kendimi keyifle bıraktım. Yıkanan etim, bedenim değildi, bir tahta parçasının üstüne boyalı kalemle yazılmış birtakım yazılardı, çivitli sular bu tahtanın üstündeki yazıları silip götürüyorlardı, geriye ne kalıyorsa onlardı asıl benim olan ve başımı sulardan çıkardıkça eski

yazıların birbiri arkasına yok olduğunu görüyordum. Sadece gözümün önünde olanı düşünüyordum."

Raziye ise doğanın uzantısı, toprağın parçası, ağacın yaprağı, çiçeğin kokusudur. Düşünmenin, anlamın ve tahakküm mekanizmalarının dışında yaşayan hareketli bir Çingene kadındır. Bedeninin düşünce ve anlam tarafından parçalanmasına izin vermeyen, kendi bütünlüğünü koruyan; doğanın rüyası olan, bu yüzden rüya *da* görmeyen biridir.

"Seni seviyorum"a, "Elbette ya," diye cevap veren, sevgiyi büyütülecek, ayrıca büyük anlamlar yüklenerek yaşanacak bir şey gibi değil; olağan, üzerinde durmaya değmeyecek kadar sıradan bir hayat uzantısı olarak yaşayan biridir.

Bu yüzden bedeni parçalanmamıştır.

Bu yüzden kasıkları ıslak ve coşkuludur.

(...)

Öyle midir?

Yabanıl topluluklarda insan derisi yeryüzünün derisinden, kabuğundan henüz kopmamıştı. Eski dillerde bugün bitki örtüsü için kullandığımız sözcükler insan derisiyle benzer anlamlara geliyordu. Deri, üzerinde yaşadıkları toprak parçasıydı, atalarının adlarını taşıyan hayvanlar ve ağaçlardı. Beden, doğanın dış yüzeyi değil uzantısıydı; kesiklerle, yarıklarla, deliklerle, kabuklarla doluydu; dokunarak varlığını sürdürüyordu. Terleyen, acıyan, kanayan, kabuk bağlayan, hayatla dokunarak temas eden pürüzlü bedenin yüzeyi böylece çoğalıyor, cinsel yoğunluğun artırıldığı, çoklu bir karakter ediniyordu. İç ve dış ayrımı henüz oluşmamıştı, bedenin ruhu doğanın ve tanrıların ruhuyla iç içeydi, tinsellik bireysel değil kolektifti. Modernlikle birlikte üzerinde hayata dair izler taşımayan, kılları ayıklanan, parfümlü, bakımlı, estetik müdahaleye uğrayan, pürüzsüz, dokunmaktan giderek uzaklaşan tek tip beden devreye girdi. Yüz ve beden ayrıldı. Yüzün bedenin diğer bölgelerine göre görünürlüğü arttı, ayak parmağı unutuldu. Bireyselliğin cisimleştiği yer olarak yüz portre ve büstle kendini çoğalttı. (Paranın üzerinde yüz [= portre], okul bahçelerinde yüz [= büst] vardır!) Bedeniyle dokunmanın yerini görmenin mesafeli uzaklığı aldı. Doğa ve nesneler de görmeye göre biçim almaya, dünyanın doğal derisi bozulmaya başladı. Binalar, parklar, AVM'ler, camiler, kiliseler bedenler görmenin düzleştiriciliğine göre biçimlendikçe insanın derisi ile dünyanın derisi arasındaki doğrudan ilişti koptu, büyü bozuldu. Acıyla, şiddetle, öfkeyle, kahkaha ve şakayla doğrudan ilişki kuran insan bedeni duyumsama yetisini yitirmeye başladı. Doğanın parçası olarak varlığını sürdüren beden, kültürün parçası olarak varlığını sürdüren bedene dönüştü. Kültür, tahakkümcü yayılmasını beden üzerinden pekiştirdi. Oysa, "Benim her yerim yüzümdür," diyen Hintlinin sömürgeci Batı'yla karşılaşana dek yüzü ile bedeni ayrışmamıştı, ayrıca

bir bedeni olduğunun farkında bile değildi. (Belki de) o zamana dek sırtıyla dokunuyor, ayak parmağıyla düşünüyor, göbeğiyle şaka yapıyor, elleriyle görüyordu. – Yazı yoktu, bu yüzden kayıt da yok, neden olmasın?

(...)

Modernlik öncesinde duygular üzerinde tasarlanmış kontroller yoktu; bedenle doğrudanlık ilişkisi kopmamış, duygular bedensizleştirilmemişti. Önce din kadınların duygusal istikrarsızlığını, tekinsizliğini, cinselliğini tehlikeli buldu. Sonra ulus-devletler kuruldu, toplumsal düzenin gereklerine göre duyguların şekillendirilmesine karar verildi. Erkek ve kadın duyguları ayrıldı; erkeğe kamusal duygular (ulusal, militer davalara düşkünlük, rekabet), kadına da özel duygular (aile ve şefkat) düştü. Böylece kamusal hayatta (= pan-kapitalizmin iş düzeninde) yorulmuş, yıpranmış erkek akşam aileye döndüğünde kadının şefkatli duygusallığıyla kendini toparlayabilecek ertesi güne kendini hazırlayabilecekti. Sık sık ulusal bayramlar ve ulusal spor karşılaşmaları düzenlenerek, birlik ve beraberlik duygusunu körükleyecek resmi geçitler tasarlanarak patriarkal duygunun kökleşmesine dikkat edilecek, böylece duyguları yönetmek ve disipline etmek kolaylaşacaktı. Artık polis ve asker üzerinden zorla baskı kurmaya gerek yoktu, zira modern insanın kontrol mekanizmalarını benimsemesi ve bu durumu "normal" kabul etmesi mümkündü.

İnanmayacaksınız ama modernlikle birlikte "yönetilen kalp" sözcükleri kullanıldı.

Yönetilen kalp!

Yönetilen kalp!

Yönetilen kalp!

FISILTI 1: Hissettiklerimiz söylediklerimizden fazladır. Bir diyalog aracı olarak kullandığımız sözcükler hissettiklerimizi eksik, çarpık ya da fazla aktarır.

FISILTI 2: Hissettiklerimiz yazdıklarımızdan *da* fazladır. Belge olarak kullandığımız yazı *da* hissettiklerimizi eksik, çarpık ya da fazla aktarır.

FISILTI 3: Parçalanmamış beden dolaysızdır; dokunurken hissettiğini aktarır, ne ise o kadar; eksik, çarpık ya da fazla yoktur.

FISILTI 4: Parçalanmamış beden sözcüklerden ve yazıdan daha dolaysız (= hakiki, akıcı) konuşur.

DERKENAR 14: "Soru şu değildir: Doğru mu? Ama şudur: Çalışıyor mu? Hangi yeni düşünceleri düşünebilme olanağı yaratmaktadır? Hangi yeni hissetmeleri hissedebilme olanağı yaratmaktadır? Bedene hangi duyumsamaları *(sensations)* ve algılamaları *(perceptions)* açmaktadır?"

DERKENAR 15: "Oysa modernlik öncesinde görme bu denli baskın değildi, duyularımız arasında bu denli büyük mesafe yoktu. Modernlik öncesinde duyular arasındaki hiyerarşide göz, işitme ve dokunmanın ardından geliyordu. Zamanla ilk sıraya yerleşti. Antropolog Ashley-Montagu'ye göre, '(Ten) en eski ve en duyarlı organımızdır, ilk iletişim aracımız ve en etkili koruyucumuz... Gözümüzün saydam ağ tabakasının üzerinde bile dönüşüme uğramış bir deri katmanı vardır... Gözlerimiz, kulaklarımız, burnumuz, ağzımızın atası dokunmadır. Dokunma diğer duyulara dönüşerek farklılaşmıştır; dokunmanın öteden beri 'duyuların atası' olarak değerlendirilmesi bu olgunun tanınması gibi görünmektedir.' "

DERKENAR 16: "Artık zihnimde değil senin vücudunda düşünüyorum. Şimdi vücudun düşüncemin evidir."

Güney Koreli yönetmen Kim Ki-Duk'un *Boş Ev* adlı çarpıcı bir filmi vardır. Filmdeki Erkek *boş ev*'lerde yaşar, nesnelere bağımlı değildir, kendi evi, eşyası yoktur. – Biz bilmeyiz! Önce –çoğunlukla– gökdelen ve villa kapı kollarına *fastfood* broşürleri asar. Sonraki günlerde reklam broşürünün kaldırılmadığını görünce evin boş olduğunu anlar. Ev sahipleri tatile ya da iş seyahatine çıkmışlardır. Maymuncukla kapıyı açar, eve yerleşir. Banyo yapar, yemek pişirir, televizyon seyreder. Bir yandan da evin bozuk aletlerini tamir eder: Çocuk oyuncaklarını, müzik setlerini, duvar saatlerini, tartı aletlerini... vb. Kirli çamaşır ve bulaşıkları yıkar, evi temizler. Çiçekleri sular. Ev sahibi gelmeden de evi terk eder, başka bir eve geçer. Üniversite mezunudur. Motosikleti vardır. Hep böyle yaşamış (= yaşıyor) gibidir...

Bir gün içeri girdiği evde kocası tarafından dövülen bir kadına rastlar; önce kadını fark etmez, ev işlerini yaparken yüzü yaralı kadın onu izler, sonra ortaya çıkar, Erkek'e katılır. Düzeltilmiş tartıda tartılırlar: Erkek 65 kg, Kadın 47 kg gelir.

Koca gelmeden evden ayrılıp başka *boş ev*'lerde yaşamaya başlarlar...

Yakalanırlar.

Erkek "haneye tecavüz" suçundan hapishaneye girer, hücreye atarlar. Çok küçük bir penceresi olan dört duvar arasında yaşamaya başlar. Gardiyan sık sık copla dayak atar, karşı çıkmaz. Duvar'ın gücünü tartıyor gibidir. Erkek bir süre sonra Dört Duvar'ın ve Nesneleşmiş Bedeninin kendisine hükmetmesinden kurtulur, sınırların ötesine geçer.

Kadın kocasına dönmüştür. Önce kocasını tokatlar, sonra bahçe kapısı açık başka bir eve girer. Bahçede çiçek düzenlemesi yapan bir adam vardır. Kadın onunla konuşmadan, gider evin kanapesinde uyur.

Bahçe kapısından gülümseyerek giren başka bir kadın,

"Yine mi o çiçeği temizliyorsun," diye sorar. Adam, "Merhaba tatlım," diye cevap verir. Kadın uyuyan Kadın'ı göstererek, "O kim," der. Adam, "Bilmiyorum, bırak uyusun," der...

Zamanla Kadın *da* Nesneleşmiş Bedeninin sınırlarından kurtulur.

Erkek Kadın'ı bulur.

Tartı aletine beraber çıktıklarında ibre sıfırı gösterir.

Bir nesne olarak *artık* ağırlıkları yoktur.

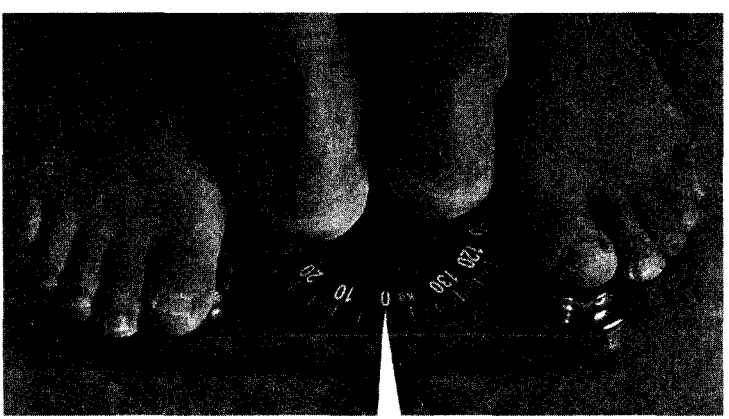
Nesne ve Nesneleşmiş Beden'le ilişkilerini koparmış olarak birbirlerine dönmüşlerdir.

(...)

Erkek film boyunca hiç konuşmaz.

Kadın iki cümle kullanır: İlki, "Seni seviyorum"dur. Polis, karısını döven koca, gardiyan, ev sahipleri... vb. sürekli konuşur.

Kim Ki-Duk[18] böylece *söz*'ün *de* bir ağırlığı (= nesne olarak karşılığı) olduğunu gösterir.

18 Yönetmenin sinema eğitimi almadığını, başka bir yönetmenin yanında asistanlık da yapmadığını bu arada belirtelim.

FISILTI 1: Her ilişki ibrenin gösterdiği kadardır.

FISILTI 2: Nesneler üzerinden varlığını sürdüren kişi önce kendi bedenini kaybeder.

FISILTI 3: Nesneler nesnelerle tartılır.

FISILTI 4: "Bir damla bir damla daha iki damla etmez. Daha büyük bir damla eder. *Andrey Tarkovski*"

FISILTI 5: "Bir damla suda bütün bir deniz yok mu? *Cemil Meriç*"

Raziye'den ben de etkilenmiştim, konuşmak için Mister Fa'nın evine gittim. Çok az eşyalı evi beni hep şaşırtmıştır; kitap, CD, müzik aletleri, yer yatağı ve üç beş bardak çanak... Elbise dolabı yok! Ben söze başlamadan, "Söylemeyi unuttum! Müştemilatta kaldığım sıralarda da sık sık Perili Köşk'e gittim. Yalnızlık, çaresizlik ve umutsuzlukla başa çıkamadığım zamanlar ölmek, Perili Köşk'ten atlamak istedim. Öldürmeyi belimde taşırken ölmeyi beceremedim. Öldürmenin ve ölmenin birbirleriyle tartıldığını, birbirlerini tartmamış ölümlerin büyük acılar biriktirdiğini fark ettim. Uçurumun kıyısında dolaştığım böylesi dönemlerde ayakta kalacak hatıralar biriktirmenin ne denli önemli olduğunu içim sızlayarak anladım," dedi. Gözlerini gözlerime dikerek devam etti: "Olası bir polis operasyonuna karşı Perili Köşk hem sığınağımdı, hem de hayatımın kırılma noktalarından biri; o geceden sonra başka bir nehirde akmaya başlamıştım. Hem yerleşik bir yere kavuşmanın rehavetine kapılmak istemiyor hem de bir gün tekrar Raziye'ye rastlarım diye umuyordum. Raziye'nin hapiste yatacağı belliydi. Ama ne kadar bilmiyordum. Kaç köşk soydular, bu ilk işleri mi, sabıkaları var mı, tekrar aynı bölgede iş tutarlar mı, kestiremiyordum. Belki gelir diye gittim, sık sık gittim. Başlangıçta kadınsızlığın beslediği bir şaşkınlıktı yaşadığım. Ama başka kadınları tanıdıktan sonra o gecenin biricikliğini daha çok hissetmeye başladım."

Görmeyen bakışlarını bana dikerek devam etti: "Bazı geceler rüzgâr çıkar, penceredeki naylonlar hışırdar, kapı gıcırdardı. Geldi sanır, 'Raziye!' diye çığlık atardım. Gelmediğini görünce, ağlardım...

Sıkıntılı gecelerimde tutunabileceğim bir yüz olmasını çok isterdim. Gamze, gülümseme, bir bakış, bir yüz... O gece karanlıktı, üstelik sarhoştum, göremedim... Çok özlediğimde gözlerimi kapatıyorum, kokusu çalınıyor burnuma... Ama yüz yok! Bende O'nun yüzü yok!

Bir kadını yüzü olmadan özlemenin nasıl bir şey olduğunu bilir misin?

İliklerine dek hissettiğin coşkulu bir dokunmanın neye benzediğini, kanının ateş almasının nasıl bir şey olduğunu, yaşamaya kattığı sarhoşluğu tahmin edebilir misin?"

Sözlerinin bendeki karşılığını anlamaya çalışan gözlerle bakarak, "Çok sonra yaşadıklarımın, çaresizliğimden beslenen bir tür sanrı olduğunu düşünmeye başladım.

Zaten, köşk perili değil miydi?" dedi.

"Rakıyı Karanfille İçen Adam'ı görmeye gidelim," dedim.

"Olur, haber vereyim, epeydir ben de görmemiştim," dedi Mister Fa.

İki hafta sonra bir pazar sabahı Beşiktaş'tan otobüse binip, Bebek durağında inerek yürüdük. Önce Aşiyan Mezarlığı'nda konakladık. Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yahya Kemal Beyatlı yan yana yatıyorlardı. Servi ağaçlarının altından yukarı doğru kıvrılan patikadan Orhan Veli Kanık'ın mezarına ulaştık. Sağındaki ince patikayı denize doğru takip edip Mister Fa'nın aradığı ağacı bulduk; üç tarafı mezarlarla çevrili, bir tarafı deniz gören, gölgesi bol bir çam ağacıydı. "Çoğunlukla burada yatardım, gece manzarası çok güzeldir, rüzgâr da almaz," dedi. Yiyeceklerini ve battaniyesini sakladığı çalılıkları gösterdi. Biraz aşağıdaki mezarlığı göstererek, "Kenar mermeri gevşemiş, kaldırılabiliyor, yağmur almasın diye kitapları altına saklardım, gel bakalım," dedi. Hâlâ kalkıyordu. İçinde naylonla kaplanmış üç dört kitap, poşet içinde bir kareli gömlek, bir don, bir fanila. İç içe geçmiş poşetlere sıkıca sırılmış bir 14'lü ve iki şarjör. "Kalsın, unutmamı önlüyor," dedi. Biraz daha dolaşarak başka bir mezarı aramaya başladık. Aşağıdan gelen araba sesleri... Attilâ İlhan'ın mezarını bulunca başında durduk, gözleri nemlenerek, "*Ben sana mecburum bilemezsin / Adını mıh gibi aklımda tutuyorum / Büyüdükçe büyüyor gözlerin / Ben sana mecburum bilemezsin / İçimi seninle ısıtıyorum*"u içli bir sesle okudu. Şiire mi, Attilâ İlhan'a mı, yoksa Raziye'ye mi gözleri doldu bilmiyorum. Trans halinde olduğunu sezip biraz geriye çekildim. Bir süre kendisiyle kaldı, döndüğünde gözlerindeki yaşı silerken, "Gidelim," dedi.

Rumelihisarı'na doğru yürüyüşümüze devam edip, hikâyemizin kahramanlarından olan Perili Köşk'ün önüne geldik. Şimdi bir holdingin yönetim binası olarak kullanılan muhteşem binanın sağındaki merdivenlerden terasa

çıktık. Manzara olağanüstü. Hayatla hesaplaşmak, katılmak ya da vazgeçmek için daha iyi bir yer olamaz. Perili Köşk'e nasıl girdiğini, nerede yattığını, Raziye'yle nerede seviştiğini gösterdi. Bir ara kendinden geçip rüzgâr uğultusunu, pencerelere kaplanmış naylon hışırtısını, Raziye'nin çığlığını, yalnız gecelerinde kendi attığı çığlıkları benzeri sesler çıkararak canlandırmak istedi. Kısa saçlı, sinekkaydı tıraşlı, kravatlı, siyah takım elbise giymiş güvenlik görevlileri "sergi dışı" bir merakımızın olduğunu görünce bize daha dikkatli davranmaya, bakışlarıyla ikaz etmeye başladılar.

Perili Köşk'ü aynı zamanda sergi mekânı olarak kullanıyorlardı. Gezerken Finlandiyalı sanatçı Hannu Karjalainen'in bir videoart gösterisini ilgiyle izledik. Muhtelif renklerdeki boya mimarın yüzüne, bedenine yukarıdan dökülüyor, süsleyerek karakterini yok ediyordu. Duvarların taş, tuğla ya da ahşap kullanılarak verilmiş karakterinin renkli boyalarla süslenerek yok edildiğini anlatan çarpıcı bir gösteriydi.

Binanın dış cephesini aslına uygun olarak restore etmişler, iç mekânları ofis olarak düzenlemişler, duvarlarını ise boru resimleriyle süslemişler.

Boru!?

Bir başka katta ünlü mitolojik figür Uroboros'a rastladık; kendi kuyruğunu yutan ve yeniden doğuran yılan (= ejderha) canlandırmasını metale elektrik vererek yapmış, altın varakla boyamışlar. Yerin ve göğün, doğanın ve tinin henüz ayrışmadığı bilinç öncesi dönemi simgelediği de söylenir. Koreli sanatçı Choe U-Ram başlangıç ve sonun olmadığına, zamanı doğrusal bir biçimde algılamanın sorunlarına işaret eden çarpıcı bir yorum yapmış. Eklersek: "Aslında, üçlemeyi oluşturan üç öğeye denk düşen üç ayrı yılan vardır: Baba için *Uroboros*, Oğul için bronz yılan ve madde için ise çölün yakıcı ve zehirli yılanı. İlk ikisi yaşam ve Gnosis'i/Bilgi'yi

akla getirir; üçüncüsü ise bu dünyaya sıkı sıkı bağlı olan felaketin habercisidir."

Felaket!?

Bilinçle bilinçdışının iki farklı zamanda anlatıldığı *Gölgesizler* adlı romanında Hasan Ali Toptaş Uroboros için çok yaratıcı bir yorum yapar. Köyün delisi Cennet'in Oğlu köy meydanında yılanı beline kemer niyetine dolar, kuyruğunu yılanın ağzına verir. Yılan kuyruğunu yavaş yavaş yutarak Cennet'in Oğlu'nu öldürür. Deliyi ve yılanı seyreden köy ahalisi alkışlayarak, gülmekten katılarak bu ölümü seyreder: "Herhalde kendi varlığına karışarak yok olmak en akıllıca yöntemdi. Belki de bu yüzden delirmişti Cennet'in Oğlu; kendini kendine gömebilmesi için delirmesi, delirmesi için de herkesten akıllıca davranması gerekmişti."

Akıl!?

SORU 1: Modern insan için hayatın anlamı nedir?

SORU 2: Ömrünü mutfak ve tuvalet arasına döşenmiş bir boru gibi geçirenler yaşadıkları hayata ne ad verirler?

SORU 3: Boğaz'da yaşayanlar hayata nasıl bakar, dokunur, sever?

SORU 4: Boğaz, her şeyin fiyatını bilip hiçbir şeyin değerini bilmeyenlere geceleri ne anlatır?

SORU 5: Perili Köşk'ü yapan zanaatkâr usta Boğaz'dan esinlenirken, zarafet yoksulu yüzlerce binayı Boğaz'a diken terbiye almış, eğitim görmüş mimarlar neden esinlenir?

SORU 6: Perili Köşk'e sahip olan kadının kasıkları sevişmelerde coşar mı?

SORU 7: Hırsız Çingene Kadın ile Banka Soyguncusu Devrimci Erkek'in Boğaz'da attığı çığlıklar ne tip bir müziğin habercisidir?

DERKENAR 17: "Ama göçebe illa hareket eden biri değildir: Oldukları yerde yolculuk edenler vardır, yeğinlik yolculukları. Tarihsel olarak bile ***göçebeler***, göçmenler gibi yer değiştirenler değil, (tersine) hareket etmeyenler, ***aynı yerde kalarak kodlarından kurtulmak için göçebeleşenlerdir.***

Bugün devrimci sorunun, devlet aygıtının ya da partinin bürokratik ve despotik organizasyonuna düşmeden, noktasal mücadelelerin bütünlüğünün nasıl bulunacağıyla ilgili olduğunu biliyoruz: yeniden bir devlet aygıtına dönüşmeyecek bir savaş makinesi, içsel despotik birliği yeniden üretmeyecek, Dışarı'yla bağlantılı göçebe birliği.

İşte belki de Nietzsche'de en derin nokta, aforizmada belirdiği kadarıyla felsefeden kopuşunun ölçüsü şudur: ***Düşünceyi bir savaş makinesine dönüştürmek, düşünceyi göçebe bir güç haline getirmek.***

Ve hareketsiz yolculuk yer değiştirmeksizin, görünmeden, beklenmedik ve gizli bir biçimde yapılsa bile, kendimize sormalıyız: Göçebelerimiz kim bugün, gerçek Nietzschecilerimiz kim? (abç)"

DERKENAR 18: "Deleuze-ve-Guattari-dünyasmda göçebe düşüncenin, dünya üzerinde seyahat adına çıkılan uzun yolculuklarla bir ilgisi yoktur. Bilakis göçebe düşünce evden dışarı adım atmadan da gerçekleşebilir."

DERKENAR 19: "Şair Firdevsi'nin anlattığına göre, Pers Kralı Behram Gur, hükümdarlığının sonlarına doğru (İ.S. 420-438), Mobedler yoksulların müziği olmamasından yakınınca, Hint kralından yardım istemiş. 'Ey yardımsever kral! Ustaca lavta çalan, kadınlı erkekli on bin Lur seç!' yazmış.

Lurlar geldiğinde kral, huzuruna getirilmelerini buyurmuş, her birine birer öküz ve eşek vermiş, onlardan birer çiftçi yaratmak istiyormuş; tahsildarları aracılığıyla, bin eşek yüküyle buğday teslim etmiş, çünkü öküzleri ve eşekleriyle toprağı işlemeleri, buğdayları tohum olarak kullanmaları, ürün toplamaları, yoksullar için müzik yapmaları ve bu hizmeti de karşılık beklemeden vermeleri gerekiyormuş.

Lurlar gidip öküzleri ve buğdayı yemişler, bir yılın sonunda sararmış yanaklarla kralın karşısına çıkmışlar. Kral onlara, 'Tohumları, buğdayları ve topladığınız ürünleri har vurup harman savurmamalıydınız. Şimdi eşekler sizin olsun, onlara eşyalarınızı yükleyin, müzik aletlerinizi hazırlayın, onları ipeklerle bezeyin,' demiş.

Lurlar, bugün hâlâ kralın bu sözleri üstüne, bir geçim kaynağı arayarak, başıboş gezinirler. Yeryüzünde ev arkadaşları da köpekler ve kurtlardır, gece gündüz oradan oraya savrulmak için her zaman yollardadırlar. (abç)"

DERKENAR 20: "Onlar çocukluklarında günlük tutmayan toplumlardandır, onlara ilişkin her şeyin bilindiği sanılır. Çingenelerin tarihi, dil, din ya da toprak gibi bir ulusun alışılagelen özellikleriyle kaynaşmaksızm sağlam kültürel bir yapı sunan bir halka aittir. Geri dönmüş ve bilindik doğal bir felaket gibi kovalanan, bir yandan da hoş görülen bir halk."

Akşama doğru Emirgân'ın arkalarındaki büyük bahçeli küçük eve vardık. Kapıyı çiçekli elbiseli, orta yaşlı bir kadın gülümseyerek açtı. "Misafirler geldi," diye arkaya doğru seslenirken Mister Fa'ya sarıldı. Bahçesinde defne, ıhlamur, akasya, limon ağaçlarının olduğu verandalı eve doğru beraberce yürürken Rakıyı Karanfille İçen Adam olduğunu tahmin ettiğim kişi kapıda göründü. Saçı, sakalı beyazlamış, gözlüklü, aydınlık yüzlü, yüz çizgilerine güngörmüşlüğün izleri yerleşmiş, yetmiş yaşlarında birisi. "Hoş geldin, özledik seni," diyerek Mister Fa'ya o da sarıldı. Belli ki samimiler. Mister Fa evin yabancısı değil. İki eliyle benimkini sıkıca sıktı, gülerek, "Çöl ha!" dedi.

Ferah verandaya otururken kadına, "Gülbahar Hanım bize limonata ikram etmeyecek misin?" diye sordu. Bize dönerek, "Evde yapıyor, limonu rendeleyip bekletiyor, tarçın, karanfil falan katıyor, muhteşem bir şey oluyor," dedi. Biraz tereddüt ettikten sonra, "Rakıya bile rakip olabilir, hele benim gibi yaşı ilerlemiş olanlar için ideal avuntu içkisi," diye ekledi.

Mister Fa, "Bizimle rakı içmeyecek misin şimdi?" diye sordu.

"Bir iki kadeh parlatırım. Bugün izin günü, sabahtan beri meze hazırlıyorum, içmezsem onların gönlü kalır," dedi gülerek.

Verandadaki sehpada benim kaleme aldığım, "Varlığın Yokluğu Olarak Çöl!"[19] adlı yazının yayımlandığı dergi ve Mister Fa'nın yazısının kopyası var. Gözümün dergiye takıldığını fark edince, "Yahu nereden aklına geldi çöl, başka konu mu bulamadın? Kendimizce kitap karıştırır, laf üretir, biraz ahkâm keseriz, çölü hiç merak etmedim!" dedi.

"Valla ben de Boğaz'ın hayata kattıklarını, Boğaz'ın başlı başına bir esin kaynağı olduğunu hiç düşünmemiştim. Bu-

19 *Varlık* dergisi, Mayıs/2013.

raya gelirken bir kez daha düşündüm, hak verdim. Görmeyi, yaşamayı bilirsen başlı başına bir hayat kaynağı," dedim.

Ekledim: "Mister Fa'nın sorusunun cevabını buldunuz mu?"

Gülerek Mister Fa'ya baktı, "Seninki hızlı, hiç nefes almaya fırsat vermiyor," dedi. Bir şeyler söylemeye hazırlanırken Gülbahar Hanım elinde bir tepsiyle göründü, "Limonatalar geldi!" dedi. Buğulu bardaklarda nane yaprakları, bir tabağa dereotlu poğaçalar koymuş...

Ahşap bahçe koltuğuna otururken, "Epeydir uğramadın, gece hayatı nasıl gidiyor?" diye Mister Fa'ya sevecen bir ses tonuyla sordu.

Mister Fa, "Bu ara gece hayatını pek düşünmüyorum. Bara saatinde gidiyor, sıram gelince çalıp çıkıyorum," dedi. Gözüyle beni işaret ederek, "Kışkırttı beni. Ben de yıllardır içinden çıkamadığım derdimi yazıya döktüm. Ama bir işe yaramadı. Eskiden kendi kendime düşünür, hissettiklerimi çalardım, şimdi sözcüklerim de var. Ama dert aynı dert. Bir değişiklik yok! Neler yazdığımdan haberin yok mu?" diye sordu.

Gülbahar Hanım gülerek, "Olmaz olur mu. Üç kere okuttum, *gace*[20] kadınlarının gözleri neden dışarı fırlamıyor, onu merak ediyorsun," dedi edepsiz bir edayla.

Konuşmasındaki pervasızlıktan etkilenip güldüm, poğaça boğazımı tıkadı, yutamadım, öksürmeye çalıştım. Mister Fa ayağa kalkıp sırtımı yumruklamaya başladı. "Kadınların gözleri neden dışarı fırlamıyor?" sözcüklerini tekrarlayarak gülmemi bastırmaya çalıştım, gözlerimde yaşlar...

Rakıyı Karanfille İçen Adam, "Trakyalıdır. Raziye soyundandır. Sorunun cevabı ondadır. Üç dört gündür konuşup

20 *Gaco* (tekil), *gace* (çoğul): Çingenelerin tüm "Çingene olmayanlar" için kullandığı ad. "Onlarla gereksiz ilişkiye girmek kirlenmeyi göze almak demektir. Fonseca, s. 22"

gülüşüyoruz, ama önce sofrayı kuralım, rakıyı bekletmeyelim," dedi.

Verandadaki masaya kurulduk. Gülbahar Hanım biz gülüşürken üzerine dereotu serpiştirilmiş çirozu, palamut pilakiyi, ıspanak kökünü, kabak çiçeği dolmasını, kaya koruğunu, levrek marineyi ve balık köftesini masaya getirdi. Rakı kokusu bahçeye dağılırken içeriden bir müzik sesi gelmeye başladı; kıvrak, vurmalı çalgıların öne çıktığı bir şarkı. Şarkı sözlerini anlamaya çalışırken Mister Fa, "Naci En Alamo," dedi, "hem filmi, hem de CD'si var."

No tengo lugar / y no tengo paisaje
yo menos tengo patria / con mis dedos hago el fuego
y con mi corazon te canto / las cuerdas de mi corazon lloran
naci en Alamo / no tengo lugar
y no tengo paisaje / yo menos tengo patria
naci en Alamo / ay cuando canta
y con tus dolores / nuestras mujeres te chican[21]

Kadehleri tokuştururken Rakıyı Karanfille İçen Adam, "Dünyada müzikle bu denli içli dışlı olan başka bir halk yok. Hiçbir kurumsal eğitim almadan küçük yaşlarda müziği hayatlarının ayrılmaz bir parçası yapıyor, yürümeyi öğrenir gibi öğreniyorlar. Hem kendileri için, hem de ekmek parası için. Dinleyicinin nabzını tutmayı, onu müziğe katmayı çok iyi biliyor, müzikle yaşıyorlar. Bestelerini, güftelerini kendileri yapıyorlar. Keman, darbuka, klarnet temel aletleri. Ama onlar da duruma göre değişebilir. Bağlı olduk-

21 *adsız yerlerden geldim / toprağım yok*
anavatanım yok / ateşler yakıyorum parmaklarımla
sana şarkılar söylüyorum kalbimle / yürek telim gönül yakıyor
Alamo'da doğdum / yerim yok toprağım yok yurdum yok
Alamo'da doğdum / böyledir bizim Çingene kadınlarımız
acıyla şarkı söylediğinde / seni darmadağın eder
(Naci En Alamo. Çeviri, www.akormerkezi.com'dan alınmıştır.)

ları hiçbir ekol yok. Nerede yaşıyorlarsa oranın müziğiyle harmanlanıyorlar,"[22] dedi.

Mister Fa, "Ben bir parçayı doğru düzgün çalabilmek için günlerce, bazen aylarca uğraşıyorum. Önümden nota eksik olmuyor. Notada olmayan bir ses çıkacak diye ödüm patlıyor. Bunlar hata yapmaktan zerre kadar çekinmiyorlar, her şarkıyı çalarken yeniden yorumluyorlar," diye ekledi.

"Flamenkoyu dikkatli dinlediniz mi hiç? İzleriz, severiz, ateşleniriz, yerimizde duramayız, ama kalbinin gizli köşelerinde yatan bir de *derin şarkı* vardır, biz onu asla fark edemeyiz, oraya bütün tarihlerini gizlerler; isyan, sadakat, gurur, kıskançlık, intikam, özgürlük, zulüm, hüzün ve ölüm gibi. Lorca bu müziğe *akan kanın sesi* demiş... Bir tek içgörü yeteneği gelişmiş insanların duyabildiği bir ses...

Kadınları da müzikleri kadar kıvrak, küçük yaştan beri sokakta dans etmeyi öğreniyorlar. Geçinmek için müzisyenlere eşlik edip havayı ateşliyorlar. Dinleyiciler kendinden geçince tırtıklama faaliyeti başlıyor. En esaslı vurgunlar en güzel kadınların oynamaya başladığı sırada gerçekleşiyor. Gülbahar Hanım da çok sahne almış," dedi gülerek.

Gülbahar Hanım, "Doğrudur. Erkekler ağızları sulanarak kadınlarımıza bakarken bizim cepçiler bir sürü cüzdana 'kalk gidelim' der. Cüzdan çarpmadan gelenle dalga geçilir." Mister Fa'ya bakarak, "*Gace* kadınları neden şöyle döktüre

22 "Türkiye Çingenelerinde Müzik" adlı makalesinde Melih Duygulu da benzer değerlendirmelerde bulunur: "Her Çingene grup, yaşadıkları bölgedeki kültüre, sosyal yapıya ayak uyduramasa da müzik ve sanat işlerinde yerli halkla bütünleşebilmiştir. Yaşadıkları bölgedeki halk hangi tür müzik karakterini benimsemiş ise, Çingene o müziği kısa zamanda algılar, üslubu (tavrı) sindirerek icra eder ve yörenin kültürüne renk katar. Çingenelerin icra ettikleri müziklerde görülen hızlı varyasyonlar, bol süslemeli pasajlar ve kaydırma sesler (*glisando*) bu müziğin en önemli karakteristik özellikleridir. Yaşamlarındaki kuralsızlık gibi Çingene müziklerinde de kural yoktur. Hoşa gitmek kaydı ile müzikte yapılabilecek her şey serbesttir. Duygulu, s. 39"

döktüre oynamayı beceremez? Gerdan kırmanın, göbek atmanın, kalça titretmenin, etek savurmanın tadına varmaz? Oynarken yarrağını yiyim, amımı yala diye cilve yapmaz? Am suyuyla erkeğini yıkamanın hayalini kurmaz?" diye sordu.

Kendimi tutamadım ağzımdaki rakıyı bahçeye püskürttüm. "N'oluyoruz yahu?" diye düşünüp gülerken Gülbahar Hanım, "Bu da tam temiz aile çocuğuymuş. Oğlum saksıda mı büyüttüler seni?" diye önce sırtıma vurdu, ardından rakımı tazeledi.

"İnsanın büyük idealleri olmayınca geriye kendisi kalıyor. İnsanlık vatan, bayrak gibi kendi kurduğu kapanlarla uğraşırken bunlar sürekli gezmiş, rüzgârı sahiplenmişler, dünyayı, yıldızları yurt bellemişler. Vatanın sınırlarını çizerken kendi hapishanenin de duvarlarını örersin, kendini kendi yaptığın hapishaneye kapatırsın. Çingenelerin bilinen tarihinin geçmişi yaklaşık bin yıl. Bin yıldır devlet kurmayan tek halk Çingeneler. Bütün halklar devlet kurmaya çalışırken bunlar devlet kurmamak için direniyorlar. Yüzlerce devlet kuruldu, yıkıldı. Kurulup yıkılırken yüz binlerce insan savaşlarda öldü. Bunlar inat ettiler, devlet kurmadılar," dedi Rakıyı Karanfille İçen Adam.

Soru dolu bakışlarıma gülerken, "Devlet kurarsan, vatan diye çırpınırsan sahipleneceğin bir şey olur. En önemlisi düşmanın olur. Bu sefer de sahiplendiğin şeyi korumak için uğraşırsın. Bayrak dikmek gerekir, milli marşın olur. Üniforma giyer, ordu kurar, para bastırmak zorunda kalırsın. Kendine bir de 'ulu önder' bulursun, hele 'ulu önder' bir de savaş kazansın kimse tutamaz onu. Heykellerini meydanlara diker, resimlerini pullara basar, devlet dairelerine, okullara fotoğrafını asarsın. Kutsalların artar. Kendi yarattığın kutsallar seni yönetmeye başlar.

Bunlarla uğraşırken kendini, bedenini unutursun. Mü-

zik, dans aklına gelmez. Sevişmek devlet politikasının bir parçasına, üremeye dönüşür, önderler başka devletlerle savaşma planının parçası olarak 'üç dört çocuk' diye dayatmaya başlar. Bedenini devlete devrederek araçlaşırsın, daha kötüsü bunun doğru olduğunu düşünür, savunursun, bedeninle ilişkin giderek kopar..." diye ekledi.

Derdinin cevabı bu olabilir mi? bakışlarıyla Mister Fa'ya baktım, can kulağıyla dinliyordu.

"Bedenin devlete?.." diyecek oldu...

"Bedenin kendi doğası, ritmi vardır. Ama büyük üretim/tüketim mekanizmasının parçası olmaya başladığı andan beri bu ritim bozuldu. Uyumamız, yememiz, içmemiz, tuvaletle ilişkimiz hep bu mekanizmanın isteklerine göre kuruldu. Bir yerlerde okumuştum, yıllar önce New York'ta *prime time* programlarında hep aynı dakikalarda reklama giriliyormuş. Reklam başlar başlamaz herkes tuvalete koştuğu için kanalizasyon boruları patlamaya başlamış. Televizyonlara müdahale edip reklam kuşaklarını kaydırmışlar. Tuvalet saatlerimiz bile kontrol altında!

Reklamcılığın bir sektör olarak yükselmeye başladığı yıllarda ünlü bir reklamcı gelmişti, hatta bazı partilerin seçim kampanyalarında da çalıştı. Ülkesinde *CumartesiPazar* adlı bir hafta sonu gazetesinin reklam kampanyasını hazırlamış, gazete için bulduğu reklam sloganı *'CumartesiPazar sevişirsiniz!'*di. Çalışmaktan, stresten kimsenin hafta içi birbirleriyle ilgilenecek hali kalmıyor, sevişmek hafta sonuna kalıyor!

Kim, 'Bedenim benimdir!' diyorsa boş konuşuyor, bedeninin doğal güdülerinin bile kontrol altına alındığının farkında değil demektir."[23]

23 "... eski Yunan'dan bugüne beden içinde hapsolduğu düşünülen ruh, siyasi modernlikle beraber bedenin ve güçlerinin terbiye edildiği, itaatkâr kılındığı yer, 'bedenin hapishanesi' haline gelmiştir. Büyük kapatılmanın gerçekleştiği asıl mekân insan ruhudur; akıl hastanesi,

"Çingenelerin bedenleri farklı mı?.." diyecek oldu Mister Fa.

"Hayır, ama onlar düzenli bir işte çalışmazlar. Büyük üretim/tüketim mekanizmasının parçası olmamaya dikkat ederler. Hayatlarını sabah dokuz akşam altı, takım elbise giyerek, kravat takarak, her gün tıraş olarak geçirmezler. Bedenleriyle teslim olmazlar. Hiçbir Çingene'yi bankada, fabrikada, bilgisayar başında çalışırken göremezsin. Banka hesapları, tapuları yoktur, günlük ya da mevsimlik yaşarlar. Gökdelende oturan, yaz tatilinde on beş gün denize giden bir Çingene düşünebiliyor musun? Ya da hiç fark ettin mi, çoğu saat bile takmaz?"

---

hapishane gibi normların dışına çıkmış ruhları terbiye edip iyileştirmek için var olan kurumlarsa bu büyük kapatılmanın karanlık yüzünü gizleyen sözde 'insancıl okullar'. Foucault/Aktaran: Ferda Keskin, s. 19"

Herkes alışkın dölyatağı borsalarla ağulanmış bir dünyaya

İsmet Özel

Belli ki biz gelmeden önce düşünüp taşınmış, zihnini hale yola sokmuş, Mister Fa'nın derdini, ziyaretini ciddiye almıştı... Önem verdiği birinin sorularına hak ettiği özenle cevap vermek istiyordu.

Dikkatle dinlememizden hoşnut, rakısından bir yudum aldı. "Yüzyılın başlarında Çingenelerin okuryazarlık denen şeyden haberleri bile yoktu. Dillerinde 'okumak' ya da 'yazmak' anlamına gelecek hiçbir sözcük yoktur. *Gace* ile ticari ilişki kurarken onun dilinden alıp kullanırlar, o kadar! Orijinal bir Çingene dili de yoktur, ihtiyaçları olan sözcükleri başka dillerden alıp kullanırlar. Böylece tahakküm aracı olarak yazı onlara hükmedemez. Çingenelerin çoğu için kitap okumak tuhaf karşılanır, yorgunluk, sıkılmışlık nedeni olarak görülür. Okuma yazma bilenler vardır, ama onlar da edebiyat, tarih, felsefe, sosyoloji falan okumazlar, *gace*'yle işlerini halletmek için öğrenmişlerdir. Yani okuma yazma bilmeyen, bankada, fabrikada çalışacak kadar bile eğitim görmemiş birinin bedeninin ritmi ile *gace*'nin bedeninin ritmi farklıdır. İlkinin içgüdüleri henüz kaybolmamıştır, ikincisi içgüdülerini çoktan unutmuştur."

"Yahu bu adamlar hiç çalışmazlar mı?" diye araya girdi Mister Fa.

"Çalışırlar, ama kalaycılık, sepetçilik, çerçilik, ayı oynatıcılığı, tamircilik, bakırcılık, çilingirlik, boyacılık, nalbantlık, hırsızlık, at alım satımı, falcılık, müzisyenlik gibi, sabit bir işyerine, sabit saatlere bağlı kalmadan yapılabilecek işleri yaparlar. Bulurlarsa mevsimlik işlerde de çalışırlar. Zaten çok çalışmalarını gerektirecek bir zorlama geleneklerinde yoktur. Bir karavan, çoluk çocuğun karnının doyması, bir de kötü günler için bir kenara atılacak üç beş kuruş. Tabii içki parası, içkiyi severler. Eğlenmeye, düğün dernek kurmaya bayılırlar."

Kitabı Mukaddes, "Alnının terile ekmek yiyeceksin," der.[24]

Çalışmayı kutsallaştırır, tahakkümün mimarlarından biri olur.[25-26]

---

24 Kitabı Mukaddes, Tekvin 4:12, s. 4, 2000.

25 Antropoloji profesörü olan Graeber kısa ama özlü makalesinde büyük teknolojik gelişmelerin "boş zaman" olarak geri dönmediğini, yeni "gereksiz işler" çıkartılarak insanların meşgul (= kontrol) edildiğini belirtiyor. Endüstri ve tarım sektöründe çalışanların azalmasına karşın profesyonellerin, idarecilerin, satış ve hizmet sektöründe çalışanların sayısının üçe katlandığına, bir başka deyişle "üretici güçler"in otomotikleştiğine dikkat çekiyor: "Mali hizmetler veya tele-pazarlama gibi tamamen yeni endüstri kolları ortaya çıktı; şirketler hukuku, akademi ve sağlık yönetimi, insan kaynakları ve halkla ilişkiler gibi işkollarında eşi benzeri görülmedik bir büyüme yaşandı." Birileri sırf biz çalışalım, boş kalmayalım, hayal kurmayalım, bedenimizle barışmayalım, sevişmeyelim ve düşünmeyelim diye "gereksiz işler" icat ediyor sanki. Üstelik bu durumun kin ve öfke biriktirdiği, mevcut durumun sürdürülebilir olma özelliklerini tahrip ettiği, toplumun "hırs sahibi" ve "haysiyet yoksunu" bir dokuya doğru evrilerek kendisini yok etmeye başladığı bilindiği halde. Graeber belirtiyor: "Egemen sınıf; mutlu ve üretken bir topluluğun boş vakti olduğunda ölümcül bir tehlike arz ettiğini anlamıştı (bunun bir gerçeklik haline gelmeye başladığı 1960'h yıllarda olanları düşünün)." Aynı durum kendisini sosyalist diye adlandıran SSCB'de de geçerliydi: "Şüphesiz, Sovyetler Birliği gibi çalışmanın hem bir hak, hem de kutsal bir görev sayıldığı, eski verimsiz sosyalist devletlerde sistem, çok fazla sayıda iş icat etmek zorundaydı (Sovyet dükkânlarında bir parça eti üç kişinin satmasının nedeni budur)." Graeber sorar: "Yetenekli şairler ve müzisyenlere yönelik talep bu kadar az iken şirketler hukuku uzmanlarına yönelik talebin bu kadar fazla olması (yaşadığımız) toplum hakkında ne söyler? (Cevap: Eğer kullanıma hazır servetin çoğunu toplumun yüzde biri denetliyorsa, 'piyasa' olarak adlandırdığımız şey bu yüzde birlik kesim neyi faydalı veya önemli buluyorsa onu yansıtır; başka bir şeyi değil.)" Bitirelim: "Cehennem, hayatının büyük kısmını hoşlanmadığı ve özel bir yeteneğinin olmadığı bir işte geçiren insanların meclisidir." *Gereksiz İşler Olgusu Üzerine*, David Graeber, çev.: Cem Mert Dallı. http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=1027. Erişim tarihi: 09 12 2013.

26 Freud da çalışmanın cinsel etkinliğin yerine geçmesinden söz eder:

"Dil duyguları bastırmak amacıyla ayrıntılandırılmıştır; uygarlığın temel kurallarından biri olarak dil, Eros'un boyunduruk altına alınmasını ve uygarlığın özü gereği içgüdülerin bastırılmasını ifade eder. Freud, dilin kökenini ele aldığı bir paragrafta, ilk konuşmayı cinsel birleşmeyle ilişkilendirmiştir. Freud'a göre çalışma, 'cinsel etkinliğin yerine geçmesini ve ona eşdeğer' bir olgu olarak kabul edilmesini konuşma tarafından sağlanan araçsallığa borçludur. Özgün cinselliğin böylelikle çalışmaya dönüştürülmesi bastırılmışlığın ilk biçimidir ve Freud cinsel birleşme arzuları ile çalışma süreçleri arasındaki bağlantının dil tarafından kurulduğunu belirtmiştir. Zerzan, s. 74"

Derin bir nefes aldı, "Yıllar önce Keman Çalan Esmer Genç'in akıbetini araştırmak için biraz etraftan soruşturmuş, akşamları dolaştığı meyhaneleri ben de dolaşmıştım, Gülbahar Hanım'la da o zaman tanıştım zaten," dedi Gülbahar Hanım'a gülümseyerek bakarken. "O günden bu güne benim zihnimi hep şu soru meşgul eder: Neden göçebeliği seçtiler? Hadi kıtlık olur, tufan olur, savaş olur, bir yerden bir yere istemeden göçersin. Evini, toprağını terk etmek zorunda kalırsın. Ama başka bir yerde ev, toprak isteğin hep vardır. Bunlarda bu yok, hiç yok! Üstelik yüzlerce yıldır yok! En eski kayıtlarına Hindistan ve Mısır'da rastlanıyor. Daha öncesi yok! Okumak yazmakla araları hiç olmadığı için kendi tarihlerine ilişkin kendi kayıtları da yok. Bilinen bütün bilgiler hep *gace*'lerin buldukları.

Peki, nasıl oldu da çok erken tarihlerde yerleşmenin bağımlılık yarattığını, yerleşik kültürün tahakküm ürettiğini sezdiler? Bu denli gelişmiş bir öngörü yeteneğini nasıl edindiler? Niçin bütün bir insanlık bu özellikten yoksun da bunlarda bu var?

Neden ve nasıl?"

Heyecandan ayağa kalktı, masanın etrafında dolaştı, ayakta hepimize soran gözlerle baktı, tekrar oturdu. Ellerini çaresizliğini belirtmek için kaldırıp dizlerine vurdu.

"Gidecek ya da dönecek yeri olmayanların uzun yolculuğu bu, hedefleri yok. Tam bir yersizyurtsuzluk, akışkanlık, durmayı reddetme hali. 'Ev' ve 'toprak' özlemi, sahiplenme isteği olmayan bir zihniyet dünyasını nasıl kurarsın?[27] Bu soruya cevap verdiğin an tarih yeniden yazılır. Hatta bu so-

27 Bachelard, *Mekânın Poetikası* adlı incelikli kitabında yerleşik kültürün en temel ögesi olan ev'i içselliği içerip içermemesi açısından tartışır. Salyangoz ve kaplumbağanın kendi yaptıkları ev'le yolculuk yaptıklarına dikkat çeker: " 'Salyangozlar, sırtlarında taşıdıkları küçük evler inşa eder.' Dolayısıyla, 'salyangoz, hangi ülkeye yolculuk yaparsa yapsın hep kendi evindedir.' Bachelard, s. 156"

ruyu sorun olarak kabul ettiğin an yazılmaya başlar! Ama *gace* esas sorulardan kaçıyor hep, bu yüzden kendi kuyusunu kazıyor, farkında değil.

Oysa vatan vurgusu, devlet sınırı, bayrak tutkusu, milli marş heyecanı seni dünyadan mahrum eder! Seni kendi yarattığın duvara, katılaşmış bedenine mahkûm eder!

Bugünlerde gençler, 'Her yer Taksim her yer Direniş!' diye yürüyorlar. Çingeneler bu sloganın daha kapsamlısını yüzyıllardır hayatlarında taşıyorlar ama hiç bağırmıyorlar: 'Her yer İktidar her yer Direniş!' Çok çok çok doğru bir slogan!

Devlet boyun eğmesi için tebaasına baskı uygular, rıza göstermelerini sağlamak için gerekirse öldürür. Rıza gösterildiği an devlet hükümranlığını pekiştirir. Tebaasıyla sözleşme imzalar. Adına anayasa diyorlar...

Çingeneler rıza göstermektense devletlerini değiştirmeyi deneyen, beceren tek halktır!"

Son cümleyi yüksek sesle, ayağa kalkarak, slogan atar gibi bir vurguyla söylemişti.

Onun bu heyecanını gülümseyerek izleyen Gülbahar Hanım, "Anneannemden dinlediğim bir hikâye anlatayım size," dedi. "Binlerce yıl önce toprağın sahibi yokmuş. Hayvanlar, bitkiler, insanlar, kısaca tüm mahlukat toprakta istediği gibi ömür sürermiş, karışanı görüşeni olmazmış. Bir gün Tanrı, kullarım ev kursun, ürün kaldırsın, düğün yapsın, doğurduğu çocuklar evin önünde oynasın diye toprakları paylaştırmak istemiş. İnsan kulları sevinerek kabul etmiş, günlerce şenlik yapmış, Tanrı'ya cömertliği için şükranlarını iletip kurbanlar kesmişler. Ama bazı insanlar istememiş, 'Biz gezmeyi seviyoruz, toprak bizi kendine bağlar, dünyanın bütün topraklarında geceleri yıldızları seyrederek uyumak varken, bütün pınarların suyunu içmek dururken, bütün böğürtlenlerin ve kirpilerin tadı bizi beklerken ne-

den aynı toprak parçasında ömrümüzü geçirelim, neden hep aynı suyu içelim?' demişler. Tanrı çok kızmış, onları lanetlemiş. Onlar da o gündür bugündür sahipsiz topraklarda durmaz dolaşırlar."

"Bunu daha önce anlatmamıştın! Anlattıklarına bakılırsa hayvanlar, bitkiler ve insanlar hayat karşısında eşit olarak yaşarken Tanrı bu eşitliği insan lehine bozuyor. Hayvanlar ve bitkiler varlıklarını sürdürebilmek için gerekli olan kadar toprağa ihtiyaç duyarlar, daha fazlasını istemezler. İnsan ise hep daha fazlasını ister! Savaşlar hep bu daha fazlasını istemek yüzünden çıkmadı mı? Hangi insan Tanrı'nın ilk dağıttığı toprakla yetindi? Hayvanların ve bitkilerin elinde toprak mı kaldı? Binlerce canlı türü yok oldu. Tanrı da, insan da, nasıl diyorlar, 'tür'cü!

Tanrı kendisine tapacak tebaa oluşturuyor; kontrol edebileceği, cezalandırabileceği, kendi hükmünü sürdürebileceği mekanizmalar kuruyor. Durmadan dolaşandan tebaa mı olur? İbadet için mabet yapman gerek, ahlakın kurallarının yazıldığı kutsal kitap gerek, öbür dünya inancının pekişmesi için mezarlık gerek, mezarlığa saygı gerek; inancın pekişmesi için başka insanların da inanıyor olması gerek, cemaat gerek. Aklı fikri gezmekte olanın inançla ne işi olur?

Çingeneler tektanrılı dinlerin tahakkümcü karakterine rıza göstermektense çekip gitmeyi seçen, bunu becerebilen tek halktır!"

Abdûlgaffar el Hayatî, "Irmak ya göle akar ya da okyanusa. Göl durgundur, bekler ve maruz kalır; kısa yoldur, sınırları vardır ve geleceği bellidir. Okyanusu seçen ırmak durmaz, dolaşır, atlar, deler ve hep akar. Okyanus dalgalı, sınırsız ve meçhuldür. Çingeneler okyanusa akan ırmak suyu içmiştir..." der.

Mister Fa, "Yahu kadeh tokuşturmayı unuttuk," dedi. Belli ki dinlediklerimizi zihninde biraz evirip çevirmek için zaman kazanmak istiyor. Hep beraber 'Boğaz'ın şerefine' kadeh kaldırdık, güzelim mezelerin tadına bakmaya başladık.

Kabak çiçeği dolmasına biraz limon sıkıp tadını mayhoşlaştırırken, "Kabak çiçeğini nereden buldunuz?" diye sordum.

Gülbahar Hanım, "Evin arka bahçesine küçük bir bostan yaptı, günün çoğunu orada geçiriyor. Sabahleyin erkenden kalkıp çiçekler kapanmadan topladı, soğuk suda bekletti, dolmanın içine koymak için gitti, kuşüzümü, fıstık, kuru nane aldı," dedi.

Bir süre mezelerle ilgilendik, özenilerek hazırlanmış tatların hazzına vardık, rakımızı yudumladık, bahçenin sessizliğine kendimizi kaptırdık.

Mister Fa, "Biraz abartmıyor musun?" diye tekrar konuya girdi.

"Hayır, hiç abartmıyorum! Sınırların daha sıkı kontrol edildiği dönemde Avrupa'da Çingene karavanları bütün ülkeleri pasaportsuz dolaşırlardı. Giremedikleri ülke, delemedikleri duvar, geçemedikleri sınır yoktu. Sınırların en zayıf yerlerini öğrenir, uygun zamanı kollayıp geçerlerdi. Gerekirse rüşvet verirlerdi, Çingene dilinde buna, *adamı tatlandırmak* denir. Geçtikleri ülkenin Çingeneleri onları bekler, gözetir, çıkabilecek sorunlar konusunda bilgilendirir, hiç tereddüt etmeden nüfus kâğıtlarını değiştirirlerdi. Nüfus kâğıdından bu kadar kolay vazgeçen başka bir halk duydunuz mu? Nüfus kâğıdı devletin sana vurduğu damgadır; seni adlandırır, tanımlar, sayar, adresini belirtir, böylece kontrol eder. Tekrar soruyorum: Nüfus kâğıdıyla ilişkisi bu denli az olan bir başka halk biliyor musunuz? Göçmenlik yasalarının avantajlarını kullanabilmek ya da evlilik dışı doğan çocuklarda sorun yaşamamak için çocuklarını baş-

ka ailelerin üstüne kaydeden başka bir halk duydunuz mu? Çocuklar kendi çocukları, bunu kendileri, arkadaşları ve çocuklar biliyor, ama devlet bilmiyor! *D-e-v-l-e-t b-i-l-m-i-y-o-r!*

Durduğun, yerleştiğin zaman devlet seni kontrol etmeye başlar. Artık adın, adresin bellidir; yontulmaya, tesviyeden geçmeye uygun olursun. Tahakküm mekanizmaları devreye girer. Okula, askere gidersin. Düzenli bir işte çalışmaya, vergi vermeye mecbur olursun. Sürekli hareket eder, nüfus kâğıdını bile sürekli değiştirirsen nasıl kontrol edecek? Başa çıkamayacakları bir tehlike sezdikleri zaman karavanları dağıtarak hedef küçülten, gerektiğinde hemen toplanan başka bir halk duydunuz mu? Böylesi bir esneklik kimde var?"

Abdûlgaffar el Hayatî, "Ölüme karşı gösterilen kahramanca cesaret yaşamaya dair duyulan korkaklığı gizler," der.

Biraz soluklandı, "Balık köftesini beğenmediniz mi çocuklar, yemiyorsunuz?" diye alıngan bir ifadeyle sordu. "Gerçi mantarı fazla kaçmış, tost ekmeği markette yoktu, yerine fırından aldığım ekmeği kullandım, ama yine de yenilemeyecek kadar kötü değil. Soğutursanız tadı esas o zaman kaçar...

Kitaplarla bir yere varamayacağımı anladıktan sonra bari iyi yemek yapayım dedim. Bu konuda kesinlikle iddialıyım. Eleştirileri sofra kalktıktan sonra kabul ediyorum. Bu biraz az mı pişmiş ne?"

Bir şey söylememize fırsat vermeden, "Bunların kutsal kitapları da yok. Hiçbir dine bağlılık duymuyorlar," dedi. Kutsal kitap vurgusunun üzerimizdeki etkisini tarttıktan sonra devam etti: "Bulundukları yerde geçerli olan din kendilerine faydalıysa ilgilenir gibi yapıyorlar, faydası yoksa aldırış etmiyorlar. Kitabı Mukaddes'i de kendilerine göre yorumluyorlar. İbranice ve Aramicede Kabil 'nalbant' anlamına gelir. Nalbantlık Çingenelerin tarih boyunca en çok yaptıkları iş olduğu için Kabil'in lanetli torunları olduklarını söylerler. Eski Ahit, toprağı işlediğin zaman, artık sana kuvvetini vermiyecektir; yeryüzünde kaçak ve serseri olacaksın, der.[28] Bu cümle tarıma karşı ilgisizliklerinin nedeni olarak anlatılır. Çingenelere göreyse toprak onların lanetidir. Tarım yapmamak için Kitabı Mukaddes'i bahane ediyorlar. Düşünsenize insanlık avcı– toplayıcılıktan tarıma geçip binlerce yıldır tarım yapıyor, bunlar aldırış etmiyor.

Tarımın insanı toprağa bağladığını, hayvanları ehlileştirdiğini, verimi az canlı türlerini yok ettiğini, en önemlisi stok fazlası oluşturarak bir kişiyi diğerinden farklı kıldığını, bu fark üzerinden bütün devlet ve ordu mekanizmalarının kurulduğunu, dinin bu tahakkümün en önemli destekçisi olduğunu artık biliyoruz. Tarımla birlikte insanların da eh-

28 Kitabı Mukaddes, Tekvin 3:19, s. 3, 2000.

lileştiği, ehlileştirdikleri hayvanlara benzediği, böylece daha kolay boyun eğdiği biliniyor. Tarımı reddederek insanlığın avcı ve toplayıcı köklerine, yaban geçmişlerine saygı gösterdikleri bile söylenebilir. Bedenlerinin ehlileşmemiş olmasının nedeni bu olabilir mi? Bunlar bütün bu tahakküm süreçlerini öngörerek tarım yapmamışlar. İnsanlığın birbirlerine ve dünyaya karşı işlediği büyük suçu işlememişler...

Sorarım size: Bu büyük suç mekanizmasının dışında kalmalarına neden olan öngörü nasıl oluştu? Neden hiçbir halkta bu öngörü yok da onlarda var?

Neden ve nasıl?

Tarımın durmayı gerektirdiğini, durunca tahakkümün geleceğini, tahakkümün boyun eğmeyle gerçekleşeceğini, bir kere boyun eğersen arkasının geleceğini bildikleri için olmasın?

Durarak iktidar olanların büyük yalanı olan *adalet*'le durarak mücadele etmek yerine çekip gitmenin daha aklı başında bir seçenek olduğunu fark ettikleri için olmasın?"

Mister Fa'nın gözlerinin içine bakarak, "Cinsel arzu içgüdüseldir, yabanidir, terbiyesizdir; durdukları zaman bedenlerinin de terbiyeye tabi olacağını sezdikleri için olmasın?" dedi.

FISILTI 1: Hayvanlar içgüdüleriyle hayatlarını sürdürürler, insanlar boşlukla.

(Şöyle: Tasarlama yetisine sahip olan tek canlı türü insandır. Avcı-toplayıcı toplumdan tarıma, yerleşik kültüre geçerek içgüdülerinden vazgeçmiş ve içgüdünün bıraktığı boşluğu "başka bir şey"le doldurmaya, bu "şey"i tasarlamaya karar vermiştir.

Binlerce yıl geçti, boşluk hâlâ dolmadı!)

FISILTI 2: (İnsanlar bu boşluğu "zorlama" ve "zevk veren uğraşlar"la doldurmaya çalıştılar. Latin dillerinde korkunç işkence anlamına gelen *trepalitum*'dan türetilmiş olan *iş* [*job*] bu zorlama uğraşların başında gelir; insan stok için *iş*'te çalışırken tahakküme uğrar, başkalarının tahakkümüne de katkıda bulunur.

Zevk veren uğraşlar ise avlanmak, dans etmek, yarışmak ve konuşmaktır.[29]

Tarım yapan, hayvanları ehlileştiren, bu arada kendisi de ehlileşen insan için avlanmak binlerce yıldır zorunlu olmaktan çıkmıştır, ama yine de vazgeçmez, avlanmaya devam eder.)

Avlanmak içgüdüye duyulan özlemdir!

FISILTI 3: İnsanın tasarladığı "boşluğu doldurma" projesinin temel taşlarından biri terbiyedir (= eğitim, görgü, hayvanı alıştırma).

FISILTI 4: Terbiyeli bedenler kendiliğindenliklerini yitirmişlerdir.

FISILTI 5: Terbiyeli bedenler terbiyesizlik yap(a)mazlar.

---

29 Gasset soyluların zevk veren uğraşlarla tarih boyunca ilgilendiklerini, hatta avlanmayı yasaklayarak bu zevki kendilerine özgü kılmaya çalıştıklarını belirtir: "Tarihsel devrim dönemlerine bakacak olursak, alt sınıfların üst sınıflara beslediği koyu nefretin nedenlerinden birinin de alt sınıflar için avcılığa getirilmiş kısıtlamalar olduğunu görürüz. Gasset, s. 20"

Hayatında Çingene'yle aynı masaya oturmamış, sohbet etmemiş, Çingene tarihi üzerine hiç düşünmemiş biri olan benim için, söyledikleri çok fazlaydı. Neredeyse dünya tarihini Çingeneler üzerinden yeniden okumaktan söz ediyordu.

"*Gace* kendini eve hapsediyor, kapısını içeriden elleriyle kilitliyor, yatacağı hapishane yapıyor, zombi hayatı yaşıyor. Kapıdan, anahtardan hayat mı olurmuş?[30] Ne öyle aç kapa, aç kapa... Bir Çingene atasözü der ki, *evde oturan ölür!* Yetmezmiş gibi gökdelenler yaparak rüzgâra bile müdahale ediyor; oysa rüzgâr berekettir, tohum dağıtır, hayattır, özgürlüktür, dans eden ağaçların müziğidir. Bir evde, esintinin hapsedildiği bir odada, yıllarca yıldızları görmeden, onları hayallerinin bir parçası yapmadan, ormandan gelen kokuları duymadan yaşanır mı? Dağ çileğini, böğürtleni, üvezi, çakaleriğini, yabanmersinini, ahududuyu, alıcı, kirpiyi yiyince ağzın tatlanır. Atlarımızla yaşar, kişnemelerinden derdini anlardık, şimdiki çocuklar serçe bile görmeden büyüyor," diye araya girdi Gülbahar Hanım.

---

30 "Kapı, anahtar ve eşik" yerleşiklerin dünyasına ait kavramlardır; Çingenelerin bu kavramları içermesi beklenemez. Devam edelim: Kapının içeri doğru açılması ile dışarı doğru açılması farklı hayat tercihlerine işaret eder; kapıyı açık bırakmakla kapalı tutmak da öyle. Yerleşiklerde kapı giderek kapanmakta, çelik kapı ve alarm sistemleriyle güçlendirilmekte, sitelerde ek olarak güvenlik elemanları çalıştırılmaktadır. Kapı ve anahtarı üzerine oturduğu "eşik"le beraber düşünecek olursak anlamın "ayırıcı" yoğunluğunu fark ederiz; kapı, anahtar ve eşik farklı bir hayata işaret eder...
Mekânı içsellik üzerinden tartışan Bachelard belirtir: "İyi ama bir kapıyı açan varlık ile kapayan varlık aynı mıdır? Güvenlik ya da özgürlük bilinci veren hareketler, varlığın kim bilir hangi derinliklerine kadar iner? Bu hareketler, işte bu 'derinlik' nedeniyle, olanca doğallıklarıyla simgeleşmiyorlar mı zaten? (...) Ayrıca, kapılar neye, kime açılır? İnsanların dünyasına mı, yoksa yalnızlık dünyasına mı? Ramon Gomez de La Serna şöyle der: 'Kırlara açılan kapılar, dünyaya sırtı dönük bir özgürlük sunar gibidir. Bachelard, s. 266-269"

"At alım satımı, at bakıcılığı falcılık kadar iyi yaptıkları eski mesleklerinden biridir. Hasta atı satın alıp iyileştirerek eski sahibine yeni diye satacak kadar attan iyi anlarlar. At insanoğlunun en eski arkadaşıdır, ayrılmaz bir parçasıdır, son yüzyılda insanoğlu atı terk etti, yaban hayatla olan en önemli bağlantısını kopardı; bir tek Çingeneler bu arkadaşlığı sürdürüyor," diye ekledi Rakıyı Karanfille İçen Adam.

"Bir Çingene bilmecesi sorayım size: Bir kız kardeşim var, bacakları yok ama koşar, ağzı yok ama ıslık çalar. Bilin bakalım adı ne?"

"Biz aileni tanımıyoruz, nereden bilelim" diye saf saf cevap verdi Mister Fa.

"Rüzgâr," diye gülerek araya girdi bizimki, "Hareketli olduğu için rüzgârı kardeş bellemişler. *Gace*'nin esintiyi eve hapsetmeye kalkmasına çok kızıyorlar. Haklılar da, ağaç gövdesinin yakınına düşen tohum cılız olur, rüzgârın uzaklara götürdüğü tohum daha gür ve güçlü çıkar."

şehrin insanı, şehrin insanı, şehrin
kaypak ilgilerin insanı, zarif ihanetlerin bozuk paraların insanı, sivilcelerin
pahalı zevklerin insanı, ucuz cesaretlerin

İsmet Özel

"Özgürlük vurgusunu biraz abartmıyor musunuz?" diye emin olamadığım bir ses tonuyla itiraz ettim, aklımda sokaklarda gördüğüm Çingeneler...

"Nazilerin Yahudiler dışında soykırım yapmayı planladığı tek ırk Çingenelerdi. Yaklaşık beş yüz bin kişiyi öldürdüler. İnsanlık Almanların Yahudilerden özür dilememesine asla izin vermedi, ama Çingenelerden özür dilenmedi. Kimse Çingenelerin öldürülmesine aldırış etmedi. Auschwitz'de kollarına 'Z' harfi kazınıyor, tuzlu suyla beslenerek ne kadar yaşanabileceğini anlamak için Çingenelere deniz suyu enjekte ediliyordu. Oysa Nazilere karşı direnişin en önemli parçalarından biri Çingenelerdi; ormanları, dağları, kestirme yolları, mağaraları, su ve beslenme kaynaklarını, gece hareket etmeyi ve yerli halkın özelliklerini çok iyi biliyorlardı. Bir tür yeraltı savaşçısıydılar... Ne diyorsun sen?" dedi öfkeli bir ses tonuyla.[31]

"Peki, ama Yahudilerin uğradığı zulmü neden herkes biliyor da Çingeneleri bilmiyor?" diye araya girecek oldum.

"Çok güzel bir soru, bravo! Yahudilerde devlet kurma isteği vardı, 'vaat edilmiş topraklar'ını arıyorlardı. Dünyadaki çiftçi Yahudileri toplayıp Filistin'e yerleştirdiler, onlar da tarım yapmaya başladı. Kurdukları devletin adına İsrail dediler. Dikkatinizi çekerim İsrail 'Tanrı adına güreşen' demek. Burada din ile tarımın devletin oluşumundaki asli rolünü çok açık bir biçimde görüyoruz. Yahudiler Nazi zulmüne çok büyük bir hatırlatma endüstrisiyle cevap verdiler. Bunu yapacak, dünya gündemini belirleyecek tarımdan, ticaretten, devlet olmaktan gelen güçleri vardı. Ama devlet kurduktan sonra devlet gibi davranmaya, devlet suçlarını onlar da işlemeye başladılar.

---

31 "Şubat 1943 ile Ağustos 1944 tarihleri arasında Auschwitz'de yirmi bin Çingene öldürülmüştür. Fonseca, s. 289" Kitapta Çingenelerin kaldığı toplama kampının çizimi de var.

Çingenelerde ise devlet kurma isteği yoktu zaten, onlar unutmayı seçtiler.[32] Devletleri olmadığı için kendilerini sürekli gündemde tutacak herhangi bir mekanizmaya sahip değillerdi. Unutma sanatının nefis bir örneğini verdiler, acılarını müziğe gizlediler. Başka çareleri de yoktu. Sürekli hareket edersen, kendini anlatacak, savunacak yazılı kültürden uzak durursan aksamadan işleyen bir mekanizmayı nasıl kuracaksın? Bu yüzden tarih onları görmezden gelmeyi seçti.

Şunu da eklemek isterim: Çingene *gace*'nin onlara taktığı ad. Çingenelerde ortak bir dil ve hafıza yok. Bir kabileye, bir aileye kadar bile indirgenebilirler. Bu yüzden taşıyıcı, tahkim etme sistemleri oluşmamış. Kolektif hafıza denen mekanizma onlarda çalışmıyor. Ama devletler güçlendikçe, militarizm inanılmaz boyutlara ulaşınca, medya kimsenin kestiremediği kadar etkili bir güç olmaya başlayınca Çingene adlandırmasını onlar da kabul etmek zorunda kaldılar. Hareket edecek yerleri kalmadı çünkü. Artık en küçük arazide bile tarım yapılıyor, sahibi var. Açık havada bile boşluk yok. Hatta *gace* bırak açık havayı, uzaya bile müdahale etmeye başladı, biliyorsunuz uzay hukuku kürsüleri kuruluyor artık. Çingeneler de çaresiz kalıp yerleşmeye başladılar. Bir süre sonra onlar da hatırlama mekanizmaları kurmaya başlarlar, görürsünüz."

32 Heidegger "unutma" ve "hatırlama"ya çarpıcı bir yorum getirir: Ona göre "unutma" hayatı doğrudan deneyimlememize imkân verir, "hatırlama" ise hayatı temsili olarak yaşamamızı içerir: "... başkalarının deneyimlerinin bizim kendi deneyimlerimiz olmadığı ve bu yüzden uygarlaştırma sürecinin temsili olarak yaşanan yapay bir süreç olduğu gerçeği. Zerzan, s. 70"

DERKENAR 21: "Minör bir edebiyatın sorunu, ama aynı zamanda hepimizin de sorunu: Dili eşeleyebilecek ve bunu yalın bir devrimci çizgi boyunca geliştirebilecek minör bir edebiyat, öz dilden nasıl çekip çıkartılır? İnsan nasıl kendi öz dilinin göçebesi, göçmeni ve Çingenesi olur? (...) Ne kadar tarz, tür, ya da çok küçük de olsa edebiyat hareketi varsa, bunların hepsinin de tek bir düşü vardır: Majör bir dili üstlenmek, devlet dili, resmi dil olarak hizmetlerini sunmak."

DERKENAR 22: "Demek ki evrensel bakımdan imkânsız bir yazın, Alman çocuğu doğar doğmaz çalıp onu şu ya da bu şekilde giydirmekte acele eden Çingenelerin yazınıdır."

DERKENAR 23: "Bir dilin minör kullanımı dilbilimsel değişkenleri sürekli varyasyona sokarken, bir dilin majör kullanımı dilbilimsel varyasyonu sınırlar, belirli değişkenleri yalıtır ve onlara değişmezler işlevini yükler. Birçok marjinal dilde ve azınlık lehçesinde ama her şeyden önce Deleuze ve Guattari'nin hayran oldukları modern yazar ve sanatçılarda –diğerleri arasında Kafka, Beckett, Godard ve Gherasim Luca– bir dilin minör kullanımıyla karşılaşılır. Bu tür yazarlar, bir normdan sapmak için değil, dilbilimsel değişkenler içinde içkin olan virtüel varyasyon çizgisine bağlanmak için dilin tipik olmayan kullanımını gerçekleştirirler. e. e. cummings, 'gelmelerine gittiler,' diye yazdığında, basitçe 'geldikleri gibi gittiler, yollarına gittiler, geldiler ve gittiler,' tarzındaki standart deyişleri bir araya getirmez, daha ziyade tipik olmayan deyiş aracılığıyla varyasyon çizgisinden yararlanarak standart deyişleri dengesizliğe sokar."

Majör edebiyat tahakkümün dilini *de* edinerek kurulur: "Milli edebiyat", "milli hafıza", "milli marş" ve "milli eğitim" adlandırmaları üzerinden sahneye çıkar.

Emreder! Emre uyulmasını, emrin içerilmesini sağlar! Majör edebiyatın taşıyıcısı olan yazar böylece *kod* oluşturmaya başlar: "Anadil şu anlama gelir: Ana babadan alınan buyrukların toplamını sahiplenmek. Ardından bunları bir alt kuşağa yeniden püskürtmenin, deşarjın, aktarımın aracısı olabilmek."

Minör edebiyat tahakküme maruz kalanın *da* dilini içerir; acının, korkunun, mücadelenin, başkaldırının, kaçışın çeşitlemeleri (= argo, dedikodu, fısıltı, ninni, ilenme, ağıt, duvar yazısı, şarkı, hıçkırıktaki acı, suskunluk, gülümsemedeki kırıklık, müziğe gizlenen öfke/neşe... vb.) minör edebiyatta şekillenir:[33] "Bir edebi metnin değeri, gramere

33 Faruk Yıldırım *Abdal Gizli Dili* adlı çalışmasında "gizli dil" adlı bir kavramsallaştırma kullanır; minör edebiyatla epey benzerlikler gösteren bu kavramsallaştırma aracılığıyla Abdal, Çingene vb. etnik grupların kendi içlerine yönelik bir dil kullandıklarını örnekleriyle gösterir. Bu dili konuşanların genellikle müzisyen olduklarına, göçebe ve yarı göçebe bir hayat tarzı sürdürdüklerine işaret eder. Kendisinin de kabul ettiği bir tanım olarak şu satırları aktarır: "*Gizli dil*... müstakil bir dil malzemesine ve karakterine maliktir. Bu dilde, muhitte konuşulan anadilden yahut şiveden alma hemen hiçbir şeye rastlanmamaktadır. Hatta ifade bakımından şu veya bu manaya işaret edebilecek herhangi bir iktibastan çekinilmiştir. Bu dilde, herhangi bir dilde olduğu gibi, ifadesi lazım gelen bütün anlamlar ve söyleyişler, cümle halinde yerli yerine konmuştur. Argoda gördüğümüz gibi bu dil, yalnız bir fikri sezdirmemek, yahut muayyen bir ifadeyi kaçırmak için değil, muayyen bir uruğun yahut kabilenin bütün hayat varlığını, bütün düşünce ifadesini, kısaca, bütün dil varlığını gizletmek için yaratılmıştır. (...) Bu dilin en büyük hususiyeti, konuşan uruk veya muhitten, zerre kadar harice sızmamasıdır. Caferoğlu, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar*, 1943; aktaran Yıldırım, s. 12"
Yıldırım, muhtelif kaynaklara başvurarak Abdallar ile Çingenelerin gizli dillerindeki ortak kelime ve cümlelerin dökümünü verir ve belirtir: "Abdal adı toplum nazarında Çingene adından daha prestijli olduğundan, bazı Çingeneler veya Çingene grupları kendilerini Abdal

uygun olup olmamasından çok, yaşayan gerçek dilleri, jargonları, azınlık lehçelerini, çocuk kekelemelerini, ses tonlarını kat ederek güçlendirebilmesiyle ölçülür. (...) Edebiyatçı, kendi dilinde 'azınlık' olabilen kişi demektir ve azınlık dendiğinde sorun, yalnızca etnik dillerde yazan yazarların varlığı değildir."

Edebiyatçı, iç kanamaların sesini *de* aktarır.

Bu tip çeşitlemelerin yakın bir gelecekte Kürtçe edebiyatta patlaması beklenir.[34]

Ahmet Arif'in majör edebiyatın dilini kullanarak tek bir şiir kitabına[35] minör edebiyatın bütün iç dilini sığdırması bu beklentimizi doğrular.

---

olarak adlandırabilmektedir. Üstelik hayat tarzı benzerliği, bazen, dışarıdan bakanların bu iki grubu bir ve aynı saymasına neden olmaktadır. Aynı durum, Teber adlandırması için de söz konusudur. Bugün İç ve Batı Anadolu'daki bazı Çingene gruplarının veya o gruplara dahil bazı kimselerin kendilerini Teber olarak sunduğu bilinmektedir. Yıldırım, s. 29"

Burhan Oğuz *Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri* adlı kapsamlı çalışmasında da "gizli dil"e değinir: "... Osmanlı-halk çelişkisi, bu sonuncusunu sürekli uyarılmış olarak tutmuş, halk patlayıp isyan edemediği zamanlarda edilgin (pasif) bir direnme havasına girmiş. Osmanlı'nın varamadığı ücra köylerde ozan, direnme ve yerıneyi mısralarına dökmüş. Bu arada korunma yöntemlerini de uygulamış olmalı. Bu sonuncu bağlamda karşımıza bir 'gizli diller' olgusu çıkıyor. (...) *Gizli dil*... tam bizim anladığımız dil mahiyetinde olmayıp gizli bir surette ifade edilmek istenen mefhumları içerisine almaktadır. Bundan dolayı bu dilde geniş ve çeşitli gramer şekilleri ile bol kelime haznesi beklenemez. Oğuz, Cilt III, s. 311-312" Bir örnek verir: Osmanlı adına köye gelen memur ya da asker konuşurken köylü daima "sözcü"lerinin arkasına sıralanırmış. Sözcü Osmanlı'yı dinlerken bir ağaç dalını küçük çakısıyla yontarmış; bu hareket işaret dilinde, "Kendine doğru yontarsa kabul edin", "Dışarı doğru yontarsa kabul etmeyin" anlamına gelirmiş. (Bu dipnotun 44 no'lu dipnotla beraber okunması önerilir.)

34 Kürtçe edebiyatın majör karakteri için Zazaca ve Lorca edebiyatın görünür olmasını beklememiz gerekecek.

35 *Hasretinden Prangalar Eskittim,* Ahmet Arif, Metis Yayınları, 2008.

Yazı'nın majör karakteri için ise *söz*'e, *susturulmuşlar*'a, *suskunlar*'a, *yazı*'nın güdümünden uzakta kalmayı becermiş olan Çingenelerin hayatlarına *da* bakmak gerekir...

Bir yerden bıkıp, yeni bir yola çıkan kişi,
çıktığı yolun hiç de yepyeni bir yol
olmayabileceğini; daha önce zaten yürünmüş
bir yol olabileceğini de hesaba katmak
zorundadır: Mutlak yeni yol yoktur:
Ama, yola çıkacak kişi açısından, yeni yol
– çoktur...
(...)
Yerleşik olmaya dayanamayan kişinin yolu,
hiçbir yere varmayacak bir yol olacaktır.

Bir yere ulaşmak isteyen kişinin
tutabileceği tek yol,
hep yolcu olma yoludur.
(...)
Sürekli yolda olması gereken kişi
–yeri yol olan kişi–, bir yere yerleşme
isteğini her duyduğunda,
kendini aldatıyordur.

Oruç Aruoba

Çingeneleri bu denli övmesini aklım almıyordu, "Pek temiz sayılmazlar..." diye bir şeyler geveledi Mister Fa...

Öfkeyle, "Tümüyle önyargı! Çingenelerin *gace*'ye kurduğu bir tuzak bu. Kaldıkları yerin etrafını çöple çevirerek *gace*'nin kendilerine yaklaşmasını önlerler. Elbiselerini yamamazlar, hırpani görünmeye dikkat ederler. Çocukların sokaklarda kirlenmesini, yalınayak dolaşmasını sorun etmezler. Siyah ten, hırpani elbise, yalınayak, çöp *gace*'nin kendilerine yaklaşmasını önler. *Gace* yaklaşmaz, hatta tiksinir, böylece zarar veremez.

Bunlar yüzyılların tecrübesiyle kazanılmış özellikler. Çoğunun sadece bir iki elbisesi vardır, üçüncü elbise fazladır; karavanları, evleri, elbiseleri tertemizdir. Ama dışarıya bilerek karışmazlar, *gace*'nin çöpü kendine!

Gace'nin evde kedi beslemesini de bir türlü anlamazlar. Çünkü kedi kendini, üreme organlarını yalayarak dışındaki kiri içine taşır, içini de kirletir. Örneğin kirpi temiz bir hayvandır, içi de temizdir. Kirpi yemeğine bayılırlar. Atlar da kendilerini yalayarak temizlemedikleri için içi temiz kalan hayvanlardır. Bu yüzden sevilmeye layıktır."

Tükenen mezeleri tazelemekle uğraşan Gülbahar Hanım söze karıştı: "Karavanlarla dağ bayır dolaşanların başına türlü belalar gelir. Erzağımıza el koymaya, atlarımızı çalmaya kalkarlar. Gerçi biz de onların atını çalarız ya, neyse... Bizi en çok acıtanı köylü erkeklerin, jandarmaların aç köpekler gibi kadınlarımıza saldırması, tecavüze yeltenmesi... Kalabalık ve silahlı geliyorlar, kavga etsek mahkeme onlardan yana; ölüm, hapis de cabası. Bizimkiler çok etkili bir yol bulmuşlar, yıllardır uyguluyorlar: Aç köpekler saldırınca erkekler, yaşlılar, çocuklar geri çekiliyor. Meydan genç, güzel kadınlara kalıyor. Tecavüzcüler kadınlarımızı onlara ikram ettiğimizi sanıp, sevinerek yalanmaya başlıyor. Yaklaştıklarında kadınlar önce arkalarını dönüyor, sonra

eteklerini toplayıp çömeliyor ve ortalık yerde küçük büyük demeden ihtiyaç gideriyorlar. Aç köpekler donup kalıyor, kadınlardan iğrenip, arkalarına bakmadan kaçıyorlar. Ben hiç görmedim, ama her seferinde tecavüzcüleri püskürtmüşler."

İğrendirmenin etkili bir savunma aracı olarak kullanılabileceği hiç aklıma gelmemişti. İtiraf etmeliyim, benim de biraz midem bulandı, kadın kalçasını dışkısıyla birlikte hiç düşünmediğimi fark edip, sofradan kalkarak verandada biraz dolaştım... Bir süre masadaki mezelere dokunamadım.

Konuşulanları sessizce dinleyen Mister Fa konuyu değiştirmek için olsa gerek söze girdi: "Yıllar önce medeniyetten söz etmiştin," dedi.

"Haklısın, yazmışsın da, fark ettim. O zaman bunları bilmiyordum, Gülbahar Hanım'la tanışmamıştım. Medeniyet kavramını ulus-devletlerle birlikte düşünüyor, işin içinden çıkamıyordum. Oysa imparatorluklarla birlikte düşünmek gerekirmiş; medeniyetler imparatorlukları, impatorluklar da medeniyetleri biçimlendirmişler. Her ikisi de birbirlerinin mütemmim cüzü. Varlıklarını yüzyıllardır sürdüren bütün imparatorluklar günümüzde dağıldı, buna bağlı olarak medeniyetler dönemi de kapanıyor. İmparatorluk kurmayı amaçlayan medeniyet tasavvuru son demlerini yaşıyor. Oysa Çingenelerde devlet ve ordu kurmadan, imparatorluk rüyası görmeden, milli marş söylemeden, bayrak sallamadan, kahraman yaratmadan, milliyetçilik zehrini içmeden yaşama becerisi var, bu suçlara katılmadan yaşama kaygısı var. Zihinleri ve bedenleri sınırları korumak için değil, sınırları ihlal etmek için tanzim edilmiş, yüzlerce yıl öncesinden beri haritasız yaşamayı seçmiş bir halk bu. Otoriteye itaat etmemek, boyun eğmemek için sınırları delip geçmişler, özgürlüklerini göçebelikte bulmuşlar... Bütün bu hasletleri neden yeni bir medeniyet tahayyülüne dahil etmeyelim? Neden? *N-e-d-e-n?*"

Yine slogan atar gibi konuşmaya başlamıştı...

Mister Fa yazdıklarına göz attı: "Otuz kırk yıl sonra tekrar görüşelim, zamana medeniyet topraklarında yetişen yazarların mı, yoksa devrim topraklarında yetişen yazarların mı direnebildiğini tekrar konuşalım, demiştin."

"Doğru! Hatırlattığın iyi oldu! Son otuz kırk yılda tarih hızlı aktı, büyük kırılmalar gerçekleşti, biz de tanığı olduk. Bu zaman diliminde yaşadığım için kendimi şanslı sayıyorum. O zamanki öngörülerimin hemen hepsi gerçekleşti. Rus medeniyeti Rus Devrimi'ni püskürttü. Bir çekim merkezi olarak bütün dünyayı kendi gündemine davet eden Rus Devrimi yerini Çarlık Rusyası'na benzeyen otokrat bir yönetime bıraktı. Ve şimdi kimse devrimin yetiştirdirdiği Ostrovskiy, Solohov, Çernişevski, Gladkov gibi yazarları; *Ve Çeliğe Su Verildi, Ve Durgun Akardı Don, Nasıl Yapmalı* ve *Çimento* gibi kitapları okumuyor.

Bizde de benzer bir süreç yaşandı; Mustafa Kemal'in Avrupa medeniyetini zorla inşa etme projesi toplumsal desteğini büyük ölçüde yitirdi. İslam büyük bir geri dönüş gerçekleştirdi. Osmanlı padişahları özentili otokratlar yönetime geldi, şimdi intikamlarını alıyorlar. Kimse artık Mustafa Kemal'in Köy Enstitüleri'nde yetişen Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Ümit Kaftancıoğlu, Mehmet Başaran gibi yazarları; *Yılanların Öcü*, *Irazcanın Dirliği*, *Onuncu Köy*, *Bizim Köy, Yer Altında Bir Anadolu, Karanlığı Zorlayanlar, Bu Ne Biçim Ülke, Yelatan, Tüfekliler, Ahlat Ağacı*, *Pıtraklı Memleket* gibi kitapları okumuyor. Yanılıyor muyum, okuyan var mı? Herhangi bir kitapçıda bunlara rastlıyor musunuz? Seninle ilk tanıştığımız yıllarda tek tük de olsa rastlanırdı, şimdi hiç yok! Hiç yok![36]

36 Rusya ve Türkiye 2013 verilerine göre dünyanın en yoğun ilk iki polis devleti. Her 100 bin kişiye düşen polis sayısı Rusya'da 564,6, Türkiye'de 474,8. http://www.haberbudur.com/

Göreceksiniz yirmi otuz yıl sonra paradan Mustafa Kemal fotoğrafları silinecek, devlet dairelerine asılmış tabloları kaldırılacak, şehir meydanlarındaki heykelleri indirilecek, Gençliğe Hitabe'yi kimse hatırlamayacak.

Çünkü:

Itrî kadar olamayanlar Itrî'den fazla olamaz!

Sinan kadar olamayanlar Sinan'dan fazla olamaz!"

"Daha mı iyi oldu? Bunu mu demek istiyorsun?"

"Hayır! Konuştuklarımızı hatırla!" dedi. " 'Medeniyetleri zorla değiştiremezsiniz!' " demiştim, doğru çıktı. Haklı çıkmam eski medeniyetleri onayladığım anlamına gelmiyor. Zaten tüm eski medeniyetler kapitalizme teslim oldu, onu aşan bir kapasiteye sahip olmadıkları ortaya çıktı. Eski medeniyetler bütün sözlerini söylediler, kendi doğal süreçlerini yaşadılar ve sonuna geldiler. Dünyanın geldiği yer ortada, 2050'de su savaşlarının başlayacağı söyleniyor. İslamın bin dört yüz yıllık bir geçmişi var. Tezlerini gerçekleştirebilecek her tür imkâna sahipti, yapamadı, o kadar! Gökdelen camiyi teslim aldı, gerisi boş laf. Haçlı Orduları değil, AVM İslamı yendi.

Büyük fotoğrafı görerek, medeniyet bilgisini edinerek, kapitalizmi aşmayı hedefleyerek, Çingeneleri dikkate alarak yeni bir medeniyet üzerine düşünmenin zamanı geldi. Varlığını Tanrı, peygamber ve kitabın mutlaklığından alan dinler, mutlakiyetçi zihinsel tasavvurlar son demlerini yaşıyorlar. Dinin gardiyanlığını yapan imparatorun, padişahın ve kralın zalimliği ortaya çıktı artık. Salt 20. yüzyılda insanlık tarihinin en kanlı iki savaşı yaşandı, tarihin bütün savaşlarından daha fazla insan bu savaşlarda öldü. Bu kadar ders yeter, bırakalım ölüler ölülerini gömsünler.[37] Dünya-

---

haber/her-yer-polis–2304.html. Erişim tarihi: 30 Ekim 2013. – Bu durum da ayrıca incelenmeye muhtaç.

37 Cümlenin aynı anlama gelen farklı bir çevirisi vardır: "19. yüzyılın devrimi ölülerin kendi ölülerini kaldırmasına izin vermelidir ki, ken-

nın geldiği yer ortada, ekolojik kriz, küresel ısınma, insanlar arasındaki eşitsizliğin ve adaletsizliğin akıl almaz boyutlara ulaşması kıyamet işaretleri veriyor. Artık yeni bir medeniyeti inşa etmenin vakti geldi, geçiyor. Eşitlik, özgürlük ve dayanışmayı murat eden insanların zihinsel barikatlarını yıkarak işe koyulma vakti. Tasarlama ve yapma yetisine sahip canlılar olarak bu haslet insanlarda var, yapamadığımız zaman en tahripkâr ve beceriksiz tür olarak tarihteki yerimizi alacağız."

"Nasıl bir medeniyet bu?"

"Tasarlama, yapma ve kendini ifade etme yeteneğini edinmenin önündeki engellerin kaldırılmasından yana olanların; başkalarının yönetmesine gerek kalmadan bedenine ve zihnine sahip çıkarak yaşamayı seçenlerin; yaratılıştan gelen farklılıkları değişmez kabul etmekten vazgeçerek, diğer canlı türleriyle kendini eşitleyenlerin medeniyeti..."

"İktidar?"

"Belki de iktidarı alma isteğinden vazgeçmek gerekiyor. Doğru söylemek ve hep orada kalmak daha önemli geliyor artık bana. İktidar kendine benzer araçlarla ele geçirilebilir bir tek. Zihni ve fiziki varlık olarak ona benzemeye başladığın zaman kendinden çıkarsın, iktidardan farkın kalmaz; iktidar ise varlığını vitrinini değiştirerek sürdürür..."

---

di öz içeriğine vasıl olabilsin. Marx, s. 34" Cümlenin içeriğini tartışan bir makale için bkz: Faruk 2010.

SORU 1: Site, gökdelen, apartman, duvar, kapı, anahtar ve alarm medeniyetlerinde bedenlerin de kapısı yok mudur?

SORU 2: Medyada, gündelik hayatta bu denli çok göze hitap eden beden vurgusu hangi sorunu gizler?

SORU 3: Görünmek, dokunma (= dokunulma) isteğini mi aşikâr kılar, yoksa mesafe bırakma isteğinin mi altını çizer?

Dayanamadım, "Yalancı ve dilenci medeniyeti mi olacak?" diye biraz çekinerek sordum.

Güldü, "Doğru, Çingeneler çok yalan söylerler. Ama bunu *gace*'ye söylerler, kendilerine değil. *Gace* kandırılmayı sever, yalan için para öder. Doğrusu Çingeneler de *gace*'yi kandırarak para kazanmayı sever. *Gace*'nin kendini iyi hissetmesini sağlamak için falına bakarlar, geçinmek için yalan söylerler. Bazen haklarında inceleme yapmak isteyen bilimadamları ya da gazeteciler aralarına katılmak ister. Çingeneler de onlara hoşlarına gidecek şeyleri anlatırlar, kendilerini anlatmazlar. Üstelik her Çingene farklı anlatır, böylece Çingeneler için, 'onlar aslında şöyledir' demek son derece zordur. Bunu da kendilerini korumak için yaparlar."

Rakılarımızı tazeleyen Gülbahar Hanım, "Bizimkiler, *Gerçek ancak Romanca anlatılır,* derler. Aynı soruyu yirmi Çingene'ye sorsanız yirmi farklı cevap alırsınız. Konuştuğumuz dil bir saklanma, korunma aracıdır. *Gace* şaşırsın, aklı karışsın istenir. Hele Çingeneler hakkında bir soru sorulsun, kimse doğru cevabı vermez. Bin türlü yalan arka arkaya gelir... Hatta çok ağır hastalara düşmanlarının adıyla hitap ederek ölüm şaşırtılmaya çalışılır, ölümün bile bu denli kötü birinin canını almayacağı varsayılır."

Rakıyı Karanfille İçen Adam, "Dilenmeye gelince, dillerinde dilenmek sözcüğü bile yok. *Gace*'nin adlandırması bu. Bizim dilenmek sözcüğüne yüklediğimiz anlamı onlar 'kasabada dolaşmak' diye adlandırıyorlar. Hırpani elbiselerle kasabada dolaşmak tahsilat için avantaj sağlıyor. Onlar dilenmiyorlar, hakları olanı alıyorlar, hırsızlığı da bu yüzden meşru görüyorlar."

"Hırsızlık lafını senin etmen daha iyi oldu. Ben nasıl soracağımı düşünüyordum," diye araya girdim.

"Para biriktirmeyen, mülk satın almayan, stok yaparak diğer insanlara tahakküm etmeyi tasarlamayan, banka ve

devlet kurmamak için özel bir maharet gösteren, yoksul kalmanın başlı başına bir savunma ve hayatta kalma aracı olduğunu fark eden bir halktan söz ediyoruz. Dünyadaki diğer halkların, devletlerini kurarken yaptıkları kaleler var, hiç 'Çingene Kalesi' diye bir şey duydunuz mu? Abdûlgaffar el Hayatî doğru söylüyor: *Kalp kırılmadan kale yapılmaz!* Her kale binlerce insanın kanıyla yapılmıştır, her kale için binlerce insanın emeğine el konulmuştur.

Bu yıl bankaların halkı nasıl soyduğuna dair çok ikna edici haberler yayımlandı; bir gecede milyarlarca dolar kazanmışlar.[38] Parlamento, medya, üniversiteler, partiler, münevverler görmezden, duymazdan geldi, kimse sesini çıkarmadı. Hadi diğerleri bir biçimde sebepleniyor, ama münevver diye geçinenler neden susuyor? Ağzına sıçtığımın artist bozuntularında hiç mi haysiyet kalmadı? Böylesine büyük bir soygun düzeninde Çingenelerin karınlarını doyurmak için biraz tahsilat yapmaları mı hırsızlık oluyor? Ayrıca o kadar çok rüşvet vermek zorundalar ki, bir kısmını geri alıyorlar, n'apsınlar peki?

Üstelik kendilerini günah işlemiş gibi hissetmiyorlar, ihtiyaçlarından fazlasını çalmıyorlar. Unutmayın, hırsızlığın kötü yanı içinde barındırdığı hırstır, bu hırs seni kölesi yapar, hırsa direnemezsen seni yönetmeye başlar. *Gace*'yi hırsı yönetiyor, biriktirdikleri kontrol ediyor; hırsının ve biriktirdiklerinin kölesi olmuş o! Hem ruhu hem de bedeni![39]

Çok zengin bir Çingene tanıyor musunuz, duydunuz mu?"

---

38 Sözü edilen banka haberleri için bkz. *Notlar bölümü*, G maddesi. s. 224.

39 Yerleşik düzendeki akıl almaz adaletsizlikler için bkz. Notlar bölümü, H maddesi. s. 228.

Wilhelm Reich, "Asıl açıklanması gereken, neden aç insanların çaldığı ya da sömürülen adamın grev yaptığı değil, neden aç insanların çoğunun çalmadığı ve sömürülenlerin çoğunun greve gitmediğidir," der.

Söyledikleriyle zihniyet dünyamızı paramparça ediyordu. İçinde yaşadığımız, doğru bellediğimiz bütün değerler allak bullak oluyordu. Ne yapacağımı bilemez halde bahçedeki ağaçlara bakınırken Mister Fa kalkıp eve girdi, birazdan sifonun sesi duyuldu. Masaya tekrar oturduğunda soran gözlerle bana baktı, ben de ona bakıyordum...

Rakıyı Karanfille İçen Adam kaldığı yerden devam etti: "Hiç merak ettiniz mi, neden falcılar genellikle Çingene'dir? Son yıllarda ortalığı dolduran kafelerdeki 'Fal bakılır' tabelaları neyin işareti? Dikkatimi Gülbahar Hanım çekti. Fal, hayatı sürekli erteleyen, geleceğin bir gün geleceğini umarak yaşayanların gelecek kaygısıyla başa çıkamamasının, tedirginliğin tezahürüdür. Hırsın seni yönetmesinin işaretidir. Hayatla kumar masasına otururken hayatın elindeki kartın ne olduğunu falcıdan öğrenme çabasıdır.

Yüzyıllardır Çingeneler muhtelif işlerde çalıştılar; at yetiştirmekten kalaycılığa kadar birçok işi yaparak hayatlarını sürdürdüler. Ama dikkatinizi çekerim, en uzun ömürlü işleri falcılıktır. Doğaya ve Çingenelere hükmeden, Ay'a giden, uçak gemileri yapan, üçboyutlu filmler çeken, cep telefonunu icat eden *gace* neden bu kadar tedirgin ve umarsızca teselli arayışı içinde sizce? Üstelik yüzyıllarca Çingenelere her türlü zulmü, aşağılamayı reva gördü, 'Çingene Belasıyla Mücadele Merkezi' bile kurdu, ama kaygısı berdevam, 'fal' diye Çingene'nin kapısını çalıyor.

Şu durumu da hatırda tutmak lazım, bütün inkâr çabasına rağmen yerleşikler Çingenelerden korkarlar, *yabancı* oldukları için değil, aksine *tanıdık* oldukları için, geçmişlerini hatırlattıkları için korkarlar; sonra da çaresizlikten 'fal'a düşerler. Sinemada, edebiyatta bu kadar çok yol hikâyesi anlatılmasının bir nedeni de göçebe atalarımızdan bize kalan *huzursuzluk* olmasın?

Ayrıca, çok iyi bir istihbarat yöntemidir. Yeteri kadar sa-

bırlı olur, uygun sorularla fal baktıranın ağzından laf almayı bilirsen epey bilgi toplarsın. Çingeneler neden bu denli az yakalanıyor sanıyorsunuz? Yakalanmamak için istihbarat çok önemlidir, sen de bilirsin," deyip Mister Fa'ya güldü.

"Yıllar önce anlatmışlardı... Kadın erkeğini yıllardır aldatıyormuş, son günlerde erkeğinde bir tuhaflık sezmiş, 'biliyor' diye telaşa kapılıp falcıya koşmuş. Kocasının ne bildiğini, ne kadar bildiğini anlamak istemiş. Bu arada evleriyle ilgili çaktırmadan sorulan bütün sorulara da cevap vermiş. Kadının bu kadar rahat dökülmesine sinirlenen Çingene, 'Eviniz soyulacak,' demiş. Sonra da gidip evini soymuşlar. Kadın ne yapıp etmiş bizim falcıyı arayıp bulmuş, 'Evimiz soyuldu, bildin, sen her şeyi bilirsin,' diye tekrar fal baktırmak istemiş," diye gülerek araya girdi Gülbahar Hanım, "Bizimkilerin en sevdiği hikâyelerden biridir..."

DERKENAR 24: "... kollarından, ayaklarından zincirlenmiş insanlar, başları demir mengenelerle sıkıştırılmış başkaları ve boyunlarından demir tasmalarla bağlanmış daha başkaları vardı. Merhametsizce kırbaçlanmanın yanı sıra aç bırakılma, ateşlerin üzerine asılma, tek başına bir yere kapatılma ve çıplak olarak kara ya da donmuş bir nehre fırlatılma, sefil Çingenelere uygun görülen işkenceler işte böyle şeylerdi."

DERKENAR 25: "Gökyüzündeki kuşların yuvaları, tilkilerin toprakta delikleri, kurtların inleri, aslanlarla ayıların mağaraları ve tüm hayvanların kendilerine uygun kalacak bir yerleri varken bizim Czingaros dediğimiz bu biçare Mısırlı soy, acımasız Firavunun zulmünden mi, yoksa kaderin yazgısından mı bilemesek de kesinlikle acınacak durumdadır.

Çağlar öncesinden kalma âdetleriyle, kentlerin dışındaki arazilerde paramparça çadırların altında çok zor bir hayat sürmeye alışmışlardır. Böylece yaşlısı genci, çocuğu yetişkini, bütün bu soy, koruyucu duvarların dışında, yağmur, soğuk ve korkunç sıcaklarla başa çıkmayı öğrenmiştir.

Bu dünyada kendilerine miras kalan bir eşyaları yoktur; kendilerine uygun şehirlerin, kalelerin, kasabaların ya da prens saraylarının peşinde olmaksızın, güvenli bir dinlenme yerlerinden yoksun halde, zenginlik ve hırsı bilmeden, günbegün örs, körük, çekiç ve maşayla ellerinin marifetleri karşılığında yiyecek ve giyecek bir şeyler arayarak bu dünyada dolanıp dururlar. (abç)"

DERKENAR 26: "Çingene, insanın tabiata en yakın kalan güzel bir cinsidir. Zannedilir ki, bu tunç yüzlü ve fağfur dişli kır sakinleri, beşeri şekle istihale etmiş birtakım neşeli yeşil ağaçlardır. Çingene, bizzat bahardır."

SORU 1: Ailede, okulda, askerlikte, dinde, yazıda, tarımda, saatte yaşayan bedenin sahibi kimdir?

SORU 2: Bu bedende aşk barınır mı?

SORU 3: Bu beden coşar mı?

Gece demini alırken dışarıdan gelen bir keman sesi duyuldu. Bizimkiler gülümserken Gülbahar Hanım kalkıp kapıyı açtı. Orta yaşlı, beyaz gömlekli, siyah pantolonlu, kaytan bıyıklı biri kapıdan içeri girdi, bir yandan da keman çalıyordu.

Mister Fa şaşkınlıkla ayağa kalktı, "Sen!" dedi.

Sarılıp, öpüştüler. Hikâyesinde anlattığı Keman Çalan Esmer Genç gelmişti. Rakıyı Karanfille İçen Adam bizim ziyarete geleceğimizi öğrenince ne yapıp edip adamı bulmuş, gece uğramasını istemiş. O da yine Boğaz'da işe çıkmış, dönerken bizim bahçeye uğramıştı. Sofraya oturdu, rakılar tazelendi, hal hatır soruldu. Evlenmiş, çoluk çoçuğa karışmış. Boğaz gecelerinde Mister Fa'da bir gariplik olduğunu o da fark etmiş, ama soramamış.

Öğrenince, "Sen banka soyup dışarıda keyif çatıyorsun, biz üç beş ev eşyası çaldık diye içeride yatıyoruz. Bu mu adalet?" dedi gülerek. Hapishane anılarını neşesini hiç yitirmeden anlattı. Boğaz gecelerinden söz edilirken, "Boğaz başı sonu olmayan büyük bir nehirdir, o da bizim gibi hiç durmadan akar. Üstelik hem üstten, hem de alttan akar," dedi. İlk söylediğinde anlamamıştım, sonra dip akıntılarını kastettiğini anladım. Sohbet kıvamını bulunca kemanı eline aldı, bize sormadan çalmaya başladı. İlk iki parça neşemizi çoğaltmış, masayı ferahlatmıştı. İrice bir yudum rakı içtikten sonra üçüncü parçaya geçti. İlk ezgilerle birlikte Rakıyı Karanfille İçen Adam içeriden bir darbuka getirip eşlik etmeye başladı:

aman bir hecalim var! / – her kime?
–İstanbul'un pahasını, isini pisini, selini çekenlere!
çal bana Çakır gaydayı / oyna oyna, çal gaydayı
habe yoksa, ye yorganları
Gel bize keriz edelim

bugün de perhiz edelim / gel bize, keriz edelim
levan da nanay, kay movasta / yetmedi, kalmadı, yetmedi
yağmur ötelere yağar / bizim mahalleyi sel basar
Hıdrellez geldi, geçer / soske be burda çora kaldık?
Eyüp'te, Balat'ta, Gültepe'de / so tekara, işler nanay

Bu parçayla birlikte Gülbahar Hanım söylemeye, kalkıp oynamaya, müziğe katılmaya başladı. Bedeni bir müzik aletine dönüşerek kıvrılıp, büküldü; pes seslerden tiz seslere hemen geçen, ritme göre biçim alan dinamik bir müzik aletine dönüştü. Bedeninin her parçası ayrı ayrı ses verdi, ahengin tamamlayıcı parçası oldu; kalçasını titretirken keman ve darbuka sesini de püskürttü, müziğin merkezine yerleşti, bedeni müziğe dönüşerek bizleri teslim olmaya çağırdı.

Müziği kulaklarımız kadar diğer duyularımıza da dağıtan bu çağrı karşısında ne yapacaktık, ne yapabilirdik?!

Parçalanmış bedenlerde sakatlanmış hayatlar yaşayan ben ve Mister Fa hiç tereddüt etmeden teslim olduk!

Teslim olduk!

DERKENAR 27: "Sur dibinde, bir Göbekçibaba vardır. İşte gerçek Sulukule orası. Kadınlar darda kalır, 'Aç nasip kapılarını,' diyerek yatırın yolunu tutarlar, dilekleri karşılığında cömertçe göbek atarlar; 'Oğlum hayırlısıyla evlensin, üç göbek de benden... Çocuğu olsun altı göbek daha... Oğlum konservatuara girsin, kaç göbek istersen dile...' "

DERKENAR 28: "Can direği düşmüş keman ses vermez. Sulukule'nin can direği de müziktir. Kültürü, müziği, dansı Roman'ın kolundaki 'altın bileziği'dir. Ona 'öteki' diyenlere gurur duyduğu bir gelenekle ve kıskandıran bir müzikle cevap verir: 'Kırmızıyı severler, birbirini överler, Romanlar böyledir, çalgısız yaşayamaz ölürler...' "

DERKENAR 29: "Ey benim ruhu revânım kaşı kemanım, dilde nihanım, körpe civanım, dudu dilli İrfanım! (...) Gel gelelim, benim halim çok aynasızdır bugünlerde... Senin ol mah cemalini görmiyeliden beridir yüreğimin yağı eriye eriye tükendi... Benzimde kan, yüreğimde can kalmadı. Hasretli (!) iştiyakınızdan benzim betim sararıp soldu; sonbahardaki Çırpıcı çayırına döndü, geceli gündüzlü: 'Yâr ağlamadan didelerim kana boyandı!' (...) Ey benim, şehlevendim, şahbazım, ilkbaharım, ilkyazım, dudakları kirazım, İrfancığım!"

"Küçükken çok dinlediğim bir hikâyeyi de anlatayım size," diye devam etti Gülbahar Hanım terli yüzünü silerken. "Yüzlerce yıl önce dağlarda bir At-İnsan[40] dolaşır, ormanı ve dağı beklermiş. Çok iyi savaşçıymış. Onun gibi ok atan, mızrak kullanan yokmuş. Savaşmayı ve şarabı sever, şehveti sınır tanımazmış. Önüne geleni döllermiş. Bir gün bir atı döllemiş, onun döllediği bu atı insanoğlu evcilleştirememiş. Yüzyıllarca uğraşmışlar, olmamış.

Moğollar kadar ata düşkün, huyundan suyundan anlayan, üzerinde uyuyan, etini yiyen, kımızını içen, savaşta aç kalınca damarını açıp kanıyla karnını doyuran başka bir halk dünyaya gelmemiş. Ata düşkünlükleriyle savaşçı ordular kurmuşlar, girdikleri bütün savaşları kazanmışlar. Yenemedikleri kimse kalmamış. İnsanlık tarihinin en büyük imparatorluğunu kurmuşlar. İşte bu Moğollar bile bu atı evcilleştirememiş."

"Przewalski'leri anlatıyor," diye araya girdi Rakıyı Karanfille İçen Adam, "ilk duyduğumda ben de inanmadım. Ama doğruymuş. Nesli tükenmeden önce bilimadamları Avrupa'ya götürmüşler, geçenlerde Moğolistan'da yeni bir milli park yaptılar, atları Avrupa'dan getirip milli parka saldılar. Avrupalı bilimadamlarının da evcilleştirebilmek için epey uğraştığı ama başaramadığı söyleniyor."

"At-İnsan bir de kadın döllemiş. O kadının Çingenelerin atası olduğu anlatılır. O günden bu güne Çingeneler evcilleştirilememiş. Çiftçilik yaparak, ev kurarak, bir yere bağlı kalarak yaşamayı reddetmişler. *Gace* yüzlerce yıl Çingeneleri buna zorlamış, ama yapamamış, olmamış. Göçebelikten sapmamışlar."

"Peki, neden bu kısrak ve kadında farklı sonuçlara neden olmuş dölleme hadisesi?"

---

40 Kentauros'tan söz ediyor. Yunan mitolojisine göre yarı insan yarı at bedenli düşsel varlık. Hint-Avrupa folklorunda da rastlanır, bulut ve dağlarda yaşadığı söylenir.

"Farklı hikâyeler anlatırlar... Kimisi her iki tarafta aynı gün aynı orman meyvesini yediği için der, kimisi hadise esnasında meteor yağmuru başladığı için der, kimisi de kısrağın ve kadının döle en istekli oldukları zamanda çiftleşme gerçekleştiği için der... Hangisi doğru, bilmiyorum."

FISILTI 1: Milli marş durarak söylenir, kımıldamak yasaktır. Sözcüklerin taşıdığı anlam kendini dikte eder.

FISILTI 2: Bayrak göndere durarak çekilir, kımıldamak yasaktır. Sembol renk ve leke olarak kendini dikte eder.

FISILTI 3: Resmi geçit törenlerinde kitlesel hareket edilir, farklı hareket yasaktır. Beden kalıba dökülür, bir örnek hareketin oluşturduğu kitlesel güç "kendinden geçmiş iktidar hevesi" olarak kendini dikte eder.

FISILTI 4: On Kasım'da, saat dokuzu beş geçe çalan düdük devlet kırbacının sesidir. Göçebeleri durmaya, terbiyeye, teslim ve tahakküme razı olmaya çağırır. "İtaat et!" komutu olarak kendini dikte eder.

FISILTI 5: Çan ve ezan sesi ve "On Emir!"[41] Tanrı'nın kırbacının sesidir. Her emir göçebeleri durmaya, terbiyeye, teslim ve tahakküme razı olmaya çağırır. "İtaat et!" komutu olarak kendini dikte eder.

FISILTI 6: *Fısıltı 4 ve Fısıltı 5*'in çağrısına razı olanlar "tam terbiye" almış makbul kişilerdir, yerleşiktirler.

41 "Çünkü ben, senin Allahın RAB... kıskanç bir Allahım"; "Allahın RABBİN ismini boş yere ağza almıyacaksın; çünkü RAB kendi ismini boş yere ağza alanı suçsuz tutmıyacaktır."; "sen ve oğlun ve kızın, kölen ve cariyen ve hayvanların, ve kapılarında olan garibin, hiç bir iş yapmıyacaksın. Kitabı Mukaddes, BAP 20, s. 76"
Dikkatinizi çekmek isterim: Köleliği ve cariyeliği normal kabul eden, kıskanç bir Allah!

Rakılı yemekli sohbet geç saatlere kadar sürdü. Başlangıçtaki ciddiyet üç dört kadeh rakıdan sonra gevşedi. Keman Çalan Esmer Genç geldikten sonra büsbütün kalktı. Gülbahar Hanım Çingenelerle ilgili bir sürü anı ve hikâye anlattı, şarkılar söyledi. Kalça titretmede, gerdan kırmada, etek savurmada ne kadar mahir olduğunu gördük, sesinin kıvraklığını alkışladık. Ana yemek olarak asma yaprağında sardalye hazırlamışlar, bahçeye kurdukları ızgarada yelleyerek, kokusunu dağıtarak pişirdiler. Dayanamayıp sarmısak, zeytinyağı ve karabiberle marine edilmiş sardalye filetolarının bir kısmını ben de suda bekletilen asma yapraklarına sardım. Gönlümüze, gözümüze, midemize ziyafet çektiler. Bir ara Mister Fa ile Gülbahar Hanım bahçe içerisinde bir köşeye çekilip kendi aralarında konuştular, arada bir Gülbahar Hanım'ın kahkahası duyuluyordu... Biz de "çöl"ü tartıştık, kum ve suyun akıcı, kendini hemen ele vermeyen, kestirilemeyen özelliklerinden söz ettik. Keman Çalan Esmer Genç gülümseyerek dinliyordu, bir ara, "Ateşin başında toplandığımız gecelerde yaşlılar sık sık hikâye anlatırmış. Bizim evde en çok anlatılanlardan birini aktarayım size: Deniz her atılanı geri vermez, bir kısmını kendine saklarmış. Padişahların yayla boğdurup Boğaz'a attırdığı kardeşlerini, ayağına taş bağlatıp denize gömdüğü asileri; çalgı aletini güzel çalamayıp, 'Ben Çingene değil miyim yoksa?' diye kahırından denize atlayanları, aşk acısıyla başa çıkamayıp intihar edenleri, erkeğini donunda çalkalamayı beceremeyip üzüntüden kerhaneye düşenleri, faili meçhulde kaybolup cesedi bulunamayanları, denizi rakı sanıp içmeye kalkan sarhoşları... dip akıntıları saklarmış. Asilerin, âşıkların, kahır çekenlerin, sarhoşların *ah*'ını dip akıntıları dinler, acılarını biriktirirmiş; ölü bedenleri balıkların yemesine izin vermezmiş," dedi. Biz söylediklerini şaşırarak dinlerken gözlerinden bulutlar geçti, ekledi: "Bir gün yüzyıllardır biriken *ah*'ın denize sığmayıp taşacağı söylenir..."

Masaya ağır bir suskunluk çöktü, iki çift söz daha etmeye mecalimiz kalmadı, her söz yakışıksız düşerdi. Artık kalkma vaktinin geldiğini düşünürken Boğaz hakkında söylediklerini zihnimin bir köşesine not ettim. (Dip akıntısını, biriken *ah*'ı unutma! Sakın unutma! Unutma!)

Suskunluğumuza bakarak gitme vaktinin geldiğini hisseden Mister Fa Gülbahar Hanım'la masaya tekrar otururken yüzünde buruk bir gülümseme taşıyordu.

Ne o gece, ne de sonraki gecelerde konuştuklarını benimle paylaştı. Ben de sormadım.

(...)

Rakıyı Karanfille İçen Adam kapıdan uğurlarken, "Sorduğun sorunun farkındayım, ama cevabım yok,"dedi... "İlk sorulduğu zaman şaşırmıştım, sonra dikkat ettim ben de gördüm, soru doğru. Bazı insanlar Boğaz kıyısında Boğaz'a bakmadan oturuyor, rastladığım zaman saatlerce izlemişliğim vardır. Yıllardır düşünürüm, işin içinden çıkamadım."[42]

Gülümsedi: "Bu soru da benim sana armağanım olsun. Bu toprakların geçmişinden hangi şiiri çekersen büyük bir boşluk oluşur?"[43]

---

42 Erhan Altan'ın hazırladığı "Turgut Uyar Üzerine Tomris Uyar'la Söyleşi" adlı kitapçıkta Tomris Uyar Turgut Uyar için, "Mesela deniz kıyısına gidersin, ters oturur masada, denize arkasını döner," der. s. 51.

43 Bu soruya verecek cevabı olanların beni de bilgilendirmesini rica eder, şimdiden teşekkür ederim.

FISILTI 1: Şair kendine beden arayan başıboş ruhtur. Bütün sınırları, dilleri, kimlikleri, dinleri ve *kod*'ları birkaç dizeyle ihlal eder. Kendini savaş makinesi olarak kurgulamış düşüncenin ileri hatlarda savaşan gerillasıdır, hayalet taktiğini çok iyi bilir.

FISILTI 2: Denize sürekli bakarak yaşayanları dip akıntıları (= ters akıntılar) aylaklığa çağırır, baştan çıkarır; toprakla, kök salmakla ilişkisini kopartır. Böylece Boğaz hareket etmeden hareket edenlerin, uyumadan düş görenlerin, şehvetle sevişenlerin, karanfille rakı içenlerin, mülkiyetsiz asilerin *de* mekânına dönüşür.

Tanrının Kuraltanımaz Kulları-İslam Dünyasında Derviş Toplulukları adlı kitaba göre dervişler toplumun yeniden üretilmesine katılmayı reddediyorlar. En belirgin özellikleri yoksulluk, dilencilik, gezginlik, bekârlık ve çilekeşlik. Dünya ötesi bir Tanrı kavrayışından hareketle dünyevi olana karşı güçlü bir tiksinti duyuyor, İran, Hint ve Türk kültürlerinde kök salıyorlar: "Derviş gruplarının toplumsal bileşimini saptamak kolay değil, ancak söz konusu hareketlerin üyelerinin okuryazar olmayanla cahillerden oluşması gerektiğini ileri süren genel görüşün tersine bu hareketlerin pek sık olarak orta ve yüksek toplumsal katmanlardan üye aldıklarını saptamak için yeterince kanıt var. (...) Üyeleri arasında şair, bilgin ve belli bir yetenekte yazarların varlığına bakarak karar vermek gerekirse anarşist dervişler, her zaman, kendilerini küçük görenlerin söylediği gibi okumayazmasız bir kalabalık değildi. Tersine, toplumsal bakımdan sapkın zâhidliğin, pek çok Müslüman entelektüelin gönlü ve beyni için güçlü bir çekiciliği vardı."

Arapçada *fakir,* Farsçada *yoksul* anlamına gelen dervişliğin en önemli özelliği yoksulluk. Cennetten atıldığında çırılçıplak olan ve hiçbir şeyi olmayan Âdem'in izinden giderek çırılçıplak dolaşan, ya da incir yaprağını simgeleyen tennure benzeri kıyafetler giyen dervişler mala, mülke aldırış etmiyor, özellikle parayı boka benzetiyorlar. Saç, bıyık, sakal ve kirpiklerini kesiyor, kıyafetlerine hiç özenmiyor, dilenci çanağı ve derviş değneği taşıyor, yalınayak dolaşıyor, kenevir kullanıyor, toplumun kendilerinden tiksinmesini sağlıyorlar; böylece, toplumla aralarına mesafe koyarak toplumu protesto ediyorlardı.

Yerleşik topluma gezerek ve dilenerek de yaşanabileceğini gösteriyor, topluma ait bir yere ve kişiye bağlanmıyorlardı. Aralarında ayakta durarak, eğilip bükülmeden namaz kılanlar; gezmeyip, mezarlıkta yaşayanlar da vardı. "Gene

bunun gibi, tek bir yerde yerleşmek istemeyişi de, Tanrısalla teması sonucu kendisine verilen, bu geçici dünyaya bağlanmak gerekmediği anlayışının belirtisi idi. Tersine, insan köklerini aramak için sürekli *hareket* halinde olmalıydı; *bu bütün yaratılmış varlıkların ortak isteğiydi.* (abç)"

"Bu dervişler sakallarını kazıyor ve demir halkalar takmak için cinsel organlarını deliyorlardı. (...) Ancak dokuzuncu/onbeşinci yüzyıl sonu geldikte apaçık toplumsal sapkınlık yolu ile toplumu ret, Hint toplumlarında göze çarpan bir seçenek olmuştu." Toplumun yeniden üretilmesi için hareketsiz bir düzen ve disiplin gerektiğini biliyoruz; düzen ve disiplinin kaldıracı ise iş ve aile, bu anlamda çalışmayarak ve kadınlarla ilişki kurmayarak düzenin harcı olmayı reddediyorlar. Hatta sanılanın aksine, inziva değil, toplumsallık içinde kalarak toplumsallığı reddetmek gerekir, diyorlar. 1200-1550 yılları arasında düzen ve disiplin üzerinden kendini var etmeye çalışan, kural koyucu bütün İslam yorumlarını etkiliyorlar. Onlar tarafından sapkın ilan ediliyor, Çingenelere benzetilerek aşağılanıyorlar. Yerleşik yaşamın düzenli beslenme, barınak ve giyim zorunluluklarının dışında bir hayat sürüyorlar.

Çünkü onlara göre yerleşik toplumun kutsalları *iç*'e (batın) değil, *dış*'a (zahir) göre kurulmuştur.

Altını çizmek isterim: En belirgin özellikleri toplumun yeniden üretilmesine karşı çıkma biçimi olarak *yoksulluk, dilencilik ve gezginlik...*[44]

44 Dilbilimciler Çingenelerin Hindistan kökenli olduğunu kabul etmektedirler. Çingenelerin bin yıl süren göç tarihinin yarısı hakkında neredeyse hiç kayıt yoktur. Çingeneler kendi kayıtlarını tutmamışlardır. Çingeneler hakkında ilk dilbilimsel incelemeyi yapan Göttingen Üniversitesi'nden Heinrich Grellman, 1783 yılında yayımladığı *Die Zigeuner*'de (1807 yılında İngiltere'de *Çingeneler Üzerine Bir Tez* adıyla yayımlanmıştır) Çingenelerin kökenleri hakkındaki kafa karışıklığını aktarırken dervişlerden *de* söz eder. "Bazen torlak (dindarlık kisvesi altında her türlü aşırılığa sapmış Müslüman Batıniler), bazen

fakir ya da kalenderidirler. Aktaran Fonseca, s. 102" Karamustafa son derece zengin bir kaynakçayla bezenmiş çarpıcı kitabında dervişlerin yaşadıkları bölgeleri incelerken Anadolu, İran ve Hindistan'a işaret eder. Çingenelerin ve dervişlerin birbirlerini etkilemiş olmaları son derece güçlü bir olasılıktır.

Melih Duygulu da Çingeneler ile Abdallar arasında bir ilişki olasılığından söz eder: "Özellikle İç ve Güneydoğu Anadolu'da Abdal adıyla anılan bir grup daha vardır ki, bunlar kendilerine Çingene denmesini kesinlikle istemezler. Bununla da kalmayıp öz Türk olduklarını söylerler. Abdalların Çingenelerle olan yakınlıklarına rağmen Çingenelerin bir boyu olup olmadıkları konusu hâlâ tartışılmaktadır. Abdallar İç ve Güneydoğu Anadolu'da çalgıcılıkla geçimlerini sağlarlar. Duygulu, s. 38"

Bu olasılık Faruk Yıldırım'ın çalışmasında da belirtilir: "Ancak Abdallar yerli halk tarafından çoklukla Çingene olarak algılanmaktadır. Bu algılanmanın boyutlarını gösteren dil verileri *Derleme Sözlüğü*'nde görülmektedir. 'Bu noktada Teberlerin (ya da eşanlamlı olarak Abdalların) Çingenelerle olan ilişkisinde iki (birbiriyle çelişen) temel görüşün savunulduğu ortaya çıkmaktadır. Yerli araştırmacılar Teberleri Çingenelere benzeyen bir grup olarak ele almaktadır; örneğin Özkan (Nevzat), Ankara'daki Çingeneler için 'Teber' adının kullanıldığını belirtmektedir. Yabancı araştırmacılarsa, onları Çingene diline sahip olmayan ancak Çingene kategorisinde yer alan bir grup olarak değerlendirmektedir.' (Suat Kolukırık 2009: *Çingene Olduğu Düşünülen Gruplarda Kimlik: Teber (Abdal) Kimliği*, s. 248.) Çingeneler ise Abdalları Çingene olarak kabul etmemekte, Abdallarla Çingenelerin dillerinin farklı olduğunu dile getirmektedirler. (Orhan Türkdoğan 1997: *Etnik Sosyoloji-Türk Etnik Sosyolojisi*, s. 438.) *Yıldırım*, s. 30-31" (Bu dipnotun 33 no'lu dipnotla beraber okunması önerilir.)

Konuyu Neşet Ertaş üzerinden düşünmek için bkz. Notlar bölümü, J maddesi. s. 230.

Kalender denen o gezici benim;
Evim malım mutfağım yok.
Gün doğunca dolanırım dünyayı
Geceleri korum başımı taşa.[45]

Baba Tahir Üryan

45 Dörtlüğün bir diğer çevirisi şöyledir:
Ben adsız bir Kalender, evsiz, çıplak, / Gündüzleri ortalıkta aylak aylak… / Bitkin düşerek her gece haykırsam da, / Taşlar, kayalardır benim altımda yatak.
Çevirmen Talât Sait Halman, Baba Tahir hakkında şu bilgileri de aktarır: "Baba Tahir'e 'meczup' ve 'üryan' denildiği biliniyor. Fars edebiyatında 'Hemedanlı Baba Tahir Üryan' olarak ün salmış. Yaşamı hakkında hiç bilgi yok dense yeridir. Yine bir söylentiye bakılırsa Baba Tahir sokaklarda çıplak dolaşırmış. Kendisinden 'üryan' diye söz etmeleri bu yüzdenmiş."

Abdûlgaffar el Hayatî, "Tanrı, peygamber, halife, imparator, kral, sultan, padişah, önder, başkan, reis... kafesine kuş arar," der.

FISILTI 1: Kafese giren her canlı bir *kod*'la hayatını sürdürür.

FISILTI 2: Kafese girmeyi reddeden her canlı bir *kod*'a razı olmaz, hayatı seçer.

FISILTI 3: Başka hayatları merak edip yola çıkan her canlı göçebedir; *kod*'a sığmaz uçar, atlar, akar, dalar, tırmanır, özgürlüğünü arar.

DERKENAR 30: Gilles Deleuze ve Felix Guattari'ye göre, "rizom, bağlantı ve heterojenlik ilkesidir; belli bir yere kök salan ağaçtan farklı olan rizom, her nokta herhangi bir başka noktayla bağlantı kurabildiği için, sonsuz bir ağın oluşmasına imkân verir. Kopsa da kırılsa da, yeniden uç verir ve başka yönlere yayılır. Ne başı bellidir, ne de sonu; durmaksızın doğa değiştirir, dolayısıyla başkalaşımların kaynağıdır. Bir yandan katmanlara ayrılmış ve mekânı belirginleştirmiş olmasına rağmen, yine de mekânların dışına çıkan hatlarla hareket eder; bu hatlar sayesinde yeni temas bağları, başka iletişim ağları kurarak ilerler. Hükümetler, gergin tavırları ve felç edici ağırlıklarıyla ağaç şekilli sistemler halinde kalırken, toplumlar çeşitlenir, gitgide daha fazla göçebeleşir ve yeni dönüşümler doğurma potansiyelini yok etmeksizin, birbirini tutmayan çok sayıda unsuru uç uca getirir."

DERKENAR 31: " 'Ruh istediği yerden üfler.' Ve bu esişi sırasında sınırları aşar, karşılaştığı farklı etkilerle döllenir ve sonrasında, bu defa kendi atılımının dinamizmine kendisini vermeye hazır olanları döllemeye başlar. Kültürün rüzgârı 'kurumun' konformizmini koruma amaçlı aldatıcı bariyerleri alaya alır. Gerektiğinde bir fırtınaya dönüşüp her şeyi önüne katabilir ve böylelikle en güçlü olduğu düşünülen imparatorlukların çatırdayışına tanıklık edilir. İster şiddetli isterse de ısrarcı bir fısıltı şeklinde olsun, böylesi bir rüzgâr engelsiz dolaşımın en iyi ifadesi olacaktır. Nefes ve ilham kaynağıdır. Doğurucu tohumlarını taşır. Özetle, her daim ve yeniden doğacak bir hayatın, köhnemeye yüz tutmuş ölümcül ağırlığa direnmeye muktedir bir canlılığın teminatıdır."

Aslında yeri-yurdu olmaması gereken kişi,
bir yerde yerleşmişse, bir yurtta konaklamışsa,
hep yanlış bir yer, hep yanlış bir yurt
olacaktır bu.
(...)
Yola çıkan kişinin, hep,
ayağına takılır yerleşikler
–hernekadar "yardım" etmek, "yol" göstermek
gibi bir "iyi niyet"leri olsa da–:
Yerleşikler nereden bilsinler ki yolu?!

Kişi yola çıktı mı, yanında başka kişiler
–başka yolcular– bulabilir; oysa yerleşti mi,
bulacakları, olsa olsa, "komşular"dır.
(...)
Yol, iki yer arası değildir –
yer, iki yol arasıdır.
(...)
Başkalarının, kendi
yürüdüğü yolu yürümesini isteyen kişi,
en azından kendisine ihanet ediyordur.

Oruç Aruoba

Ey yolu bu satırlara düşen yolcu!

Emirgân'daki yemekte Rakıyı Karanfille İçen Adam ve Gülbahar Hanım çok hikâye anlattı. Duyduklarım adeta gerçeküstü şeylerdi. Yazmaya karar verince kaynakçada belirtilen kitapları taradım. Anlattıklarının çoğunun bu kaynaklarca doğrulandığını gördüm. Yazıya aktardıklarımın doğrulanmış olgular/olaylar olduğunu, kuşku duyduklarımı elediğimi belirtmeliyim. Ulaşamadığım diğer Çingene kaynaklarında, elediklerimin yer alıp almadığını bilmiyorum. Bizi neşelendirmek için biraz süsleyerek anlatmış olabilirler ya da ben gereksiz yere anlatılanlardan kuşku duyuyor da olabilirim, öyle ya, en nihayetinde ben de bir *gaco*'yum...

Umarım beni evlerine, sofralarına davet etmekten, anlattıklarıyla serseme çevirmekten vazgeçmezler.

Anlattıklarını soğukkanlı bir biçimde düşününce dikkate alınması gereken çok fazla veri olduğunu gördüm. Yaptıkları üzerinden değil yapmadıkları üzerinden de insanlara bakılabileceğini fark ettim, bu tutumun çok zekice ve onurlu bir tavır olduğunu kabul ettim.

Çingeneler çok yakınımızda yaşıyor, çiçek satıyor, müzik yapıyor, evlerimizi soyuyor, falımıza bakıyorlar. Bütün bunları bizim görüş alanımızın dışında kalmayı ustalıkla becererek yapıyorlar, bu anlamda çok uzağımızdalar. Onlar bizim bilgilerimize sahip ama biz onları tanımıyor, tarihlerini bilmiyoruz. Maske olarak kullandıkları "kir", "kırık gülümseme" ve her şeyin farkında olan o "hinoğlu hin" bakışların altında bambaşka bir hayatı adımladıklarının farkında değiliz.

İnsanlık tarihine kısaca göz attığımızda bile elleri kana ve suça en az bulanmış halk olduğunu söyleyebiliriz Çingenelerin. Devlet kurmamış, kale yapmamışlar, düzenli orduları, bayrakları, milli marşları, ulusal önderleri, kahramanları, anıtları yok. "Vaat edilmiş topraklar"a dair efsaneleri

yok. Tarım yaparak diğer canlı türlerinin doğadan yok olmasına neden olmamışlar; dünyanın sonunu getirecek olan ekolojik kriz ve küresel ısınmada hiçbir payları yok. Yaşanmış en kanlı savaşlar olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının sorumluluğunu taşımıyorlar. Toplama kampı inşa etmemiş, insanları sabuna dönüştürmemiş, gazete çıkarmamış, televizyon için uydu yayını yapmamışlar. Nükleer santral deliliğine düşmemiş, atom bombası patlatmamışlar. Heykel dikmiyor, mezarlık kurmuyor; ölülerin öldükten sonra da hüküm sürmesine, kendilerine hükmetmesine izin vermiyorlar. Mezarlığın "durmak"ı pekiştiren bir boyutu olduğunu çok erken tarihlerde fark etmişler. Gökdelenleri, uçak gemileri, barajları yok. Çokuluslu şirketleri, bankaları, borsaları yok! Seri katilleri yok! Dönemin yeni diktatörleri olan CEO'lara tapınmıyorlar. İstihbarat teşkilatları kurup, faili meçhullere bulaşmamışlar. Hiç kerhane işletmemiş, parlamento kurmamış, mabet yapmamış, üniversite diploması dağıtmamışlar. "Bir Çingene dünyaya bedeldir!" gibi asılsız pohpohlamalarla büyüyüp, kişiliklerini sakatlamamışlar.

İnsanlık bütün bunlarla uğraşırken Çingeneler yürüyüp gitmişler; evet, yürüyüp gitmişler.

Bu kadar küçük, basit, kolay ve onurlu.

O kadar!

(...)

Üstelik Göbekçibaba Türbesi[46] gibi başka halklarda kolay kolay rastlanmayacak biriciklikleri de var. Kasvet ve kaygı-

---

46 İlk basımı 1939'da yapılan *Çingeneler*'de Kaygılı türbeyi şu sözcüklerle aktarır: "Bunların bir de Sulukule'de bir evliyaları vardır ki onu da Sulukuleliler pek severler, onlar da bütün dileklerini, hacetlerini adaklarla ondan beklerler. Belki de oradan geçmişseniz görmüşsünüzdür. Edirnekapı'dan inerken sağdaki ikinci evin yanındaki yeşil bir parmaklık içinde yatar! (...) *'Etem baba, Etem baba, / Sakalcığı keten baba, / Eğer ki işim olursa, / Sana göbek atam baba!'* dizelerinden oluşan bir göbek havasından da söz eder. Kaygılı, s. 210-211"

larını göbek atarak gideren, kasvet ve kaygının kendilerini ele geçirmesine izin vermeyen, binlerce yıldan beri süren "kederli türbe" algısına teslim olmayarak –hatta tersyüz ederek– ona neşe katan, göbeğinde çalkalayan, kalçasında titreten, gerdanına yatırarak okşayan başka halk var mı?

FISILTI 1: Her kişi kendi heykelini yontar.

FISILTI 2: Bir medeniyet diğerini zora başvurarak ele geçiremez.

FISILTI 3: İktidar asık suratlıdır.

FISILTI 4: "Kederli ruhların desteklemek ve propagandasını yapmak için bir despota ihtiyaçları olduğu gibi, despotun da amacına ulaşmak için ruhların kederlenmesine ihtiyacı vardır."

FISILTI 4: *Kod*'lanmış kişi kaygı, kasvet, suçluluk, hınç, intikam, kin gibi duyguları baskın olarak yaşar, kontrole teşnedir; neşe *kod*'un dışında kalanlara aittir. Neşe tahakküme aracılık etmez, tahakkümü çözer.

FISILTI 5: "Akıllı köylü, büyük efendinin karşısında yerlere kadar eğilir; ama sessizce osurur. *Etiyopya atasözü*"

FISILTI 6: "Gülümsediğimizde kendimizi veririz karşımızdakine. *Didem Atay*"

Ey yolu bu satırlara düşen yolcu!

"Bu kadar tesadüf fazla," diye düşünüp anlatılanlara inanmayabilirsin, olabilir. Ama böyle düşünmene "hareket etmeden, tasarlanmış bir hayatın parçası olarak yaşamaya alışmanın" neden olduğunu söylemeden geçemeyeceğim. Yaşadığın hayatın "tek" bir hayat olduğunu ve ona "mecbur" olduğunu düşünüyor, "başka" hayatların da olabileceğini kabul edemiyorsun bence; müesses nizam sana bu durumu, "hareketsiz kalma halini" dikte ediyor çünkü. – Yanılmış olmayı dilerim.

Göçebe düşünce'yi benimseyenler ise tıpkı okyanusa akan ırmak gibi durmaz, dolaşır, atlar, deler ve hep akar; onu bağlamaya çalışan *kod*'lara aldırış etmez, hayatın tüm veçhelerine kendini açar, hiçbir sınır onu durduramaz, zihnini ve bedenini bir savaş makinesine dönüştürerek bütün engelleri yıkar geçer.

Onlar için "tesadüf" uzak bir olasılık olmaktan çıkar, mümkün olana dönüşür; hayatın "tesadüf" çağrısı duyulabilir, görülebilir, dokunulabilir, koklanabilir, tadılabilir hale gelir.

"Tesadüf" hayatın sana hazırladığı sürprizdir, yaşadığını gösteren çığlıktır!

(...)

Mister Fa gibi ben de başımdan geçen bir "tesadüf" hikâyesi anlatmak isterim sana. Onunki gibi yoğun bir arka plan sorgulamasını gerektirmeyen çok kısa bir hikâye, ama bendeki etkisi sarsıcılık ve biriciklik açısından benzersiz, hâlâ.

1994 yılında, 12 Eylül Askeri Diktatörlüğü'nün hükmünü zihnimizde ve bedenimizde sürdürdüğü yıllarda bir gece evde oturmuş Mehmet Eroğlu'nun *Yürek Sürgünü* adlı kitabını okuyordum. Yazarın kitaplarında işlediği ölme, öldür-

me, kendini Tanrı gibi hissederek bir başkasının canını alma temalarına ilgi duyuyor, başka yazarlarda pek rastlamadığım bu izleği dikkatle takip ediyordum. Eskiyi öldürmek için silaha sarılan ama yeniyi kurma bilgisini edin(e)mediği için savrulan bir kuşağın acılı hayatından enstanteneler aktarıyordu. Yazar her kitabında başka hikâyelerden söz etse bile döne dolaşa aynı temalara başka kahramanlar üzerinden dönüyordu. Ete kemiğe büründürdüğü, inandırıcı kıldığı kahramanını istediği gibi öldürebilme kudretini yazarların edindiğini de bu arada fark etmiştim.

Yorgun geçen iş gününden sonra hiçbir yere takılmadan eve, romana dönüyor; algımın azalmasından çekiniyor, romanın atmosferinden kopmak istemiyordum. Bir şeyler atıştırdıktan sonra kitaba gömülüyor, dünyayla ilişkimi kesiyordum. Bir gece epey okuduktan sonra evdeki sessizlikten tedirgin oldum. Yeni aldığım, beni çok etkileyen ve özel anlarda dinlemeyi tercih ettiğim kasete elim gitti. Bu müzikten etkileniyor, saygı duyuyor, kendimi vermeye hazır olduğum zamanlarda teybi açıyordum. Kaseti teybe koydum, müziğin başlamasını beklerken kitabın sayfasını çevirdim. Roman karakteri de arkadaşının verdiği kaseti dinlemeye karar vermişti. Teypten, *Uyan ey gözlerim gafletten uyan / Uyan uykusu çok gözlerim uyan* sözlerine eşlik eden bir ezgi yükselirken kitaptan da aynı müzik yükselmeye başladı: "Hiç duymadığı, insanı ele geçiren, neredeyse Uzakdoğu müziğini andıran bir ezgiydi. Sigarayı bırakıp doğruldu. Şimdi art arda tekrarlanan tınıya, kös sesi de eklenmişti. Birden bütün gövdesinin –kolundaki ağrı da dahil– içinden bir yerden boy atan bir dürtüyle dikleştiğini, benliğinin masanın üstündeki eski kasetçalardan yükselen sesin dışındaki her şeye kapandığını hissetti. Ezgi, kanun – belki de santurdu– ve kös sesiyle birkaç kez tekrarlandıktan

sonra neyle birleşip, usul usul, ama büyük bir ırmak gibi heybetle akmaya başladığında, yabancısı olduğu tanımsız bir duyguyla sarsıldığını fark etti."

Tarih: 23 Nisan 1994. Saat: 22.30.

(...)

O gece uyuyamadım!

O gece bu "tesadüf"le başa çıkamadım!

Böylesi bir "tesadüf"ü kim anlatırsa anlatsın yaşamasam inanmazdım!

Hayattan umudumu kestiğim kimi anlarda bu "tesadüf"ün bir tür sanrı olduğunu düşündüm!

Beş on gün sonra bu olağanüstü "tesadüf"ü bir tek benim bilme hakkımın olmadığını idrak edip, yayınevinden yazarın adresini edinip, o gece yaşadıklarımı anlatan bir mektup yazdım. Yedi sekiz gün sonra Mehmet Eroğlu'ndan cevap geldi. O da, "bu tuhaf 'tesadüf'ten çok etkilendiğini belirtip, İstanbul'a geldiğinde arayacağını" belirtiyordu.

Olmadı, aramadı. Ben de unutup gittim. Aradan on dokuz yıl geçtikten sonra Mister Fa'nın yazdıklarının çapaklarını ayıklarken hikâyesinin gücünü "tesadüf"ün zayıflatabileceğini fark ettim. Zihni "tesadüf"e mesafe koyarak kurulmuş okur algısı yazılanlara inanmayabilirdi. "Tesadüf"ü inanılır kılmak için Mehmet Eroğlu'nun yolladığı mektubu bu yazıya eklemeye karar verdim, evde aradım, bulamadım. Evi işgal edip bana yaşama alanı bırakmadıkları bir ara bazı kitapları, dosyaları pek düşünmeden atmıştım; karar verdiğim gün vazgeçerim korkusuyla hemen elden çıkarmıştım, mektubu da o ara kaybettim sanırım.

Bu yazıyı tamamlarken Mehmet Eroğlu'nu tekrar aradım, yazışmalarımızı hatırlattım, şu satırları iletti: "*Yürek Sürgünü* çıktıktan sonra senden bir mektup aldığımı, romanı okurken teybinde *Uyan Ey Gözlerim Uyan*'ın çaldığı sırada benim aynı ilahiden söz ettiğim satırlarla karşılaştığı-

nı şaşkınlıkla fark ettiğini yazdığını hatırlıyorum. Hayatın sırrı yoktur derler. Varsa 'rastlantı ve gereklilikmiş...' Mehmet Eroğlu, 13 08 2013"

Bu hikâyeyi "tesadüf"ten kuşku duyanların hatırda tutmasını isterim.

(...)

Ey yolu bu satırlara düşen yolcu!

Bu yol/cu/luk notlarının sonuna gelirken sana söylemek isterim ki, " 'tesadüf'ü olmayan hayat kurgulanmış, hareketsiz bırakan, araçsallaştıran bir hayattır. Oysa 'tesadüf' yeniler, tamir eder, umutlu kılar, bedenini ve zihnini diri tutar, seni bekler, yeter ki yola çık!"

Belki de bizim gerçek kaderimiz ebedi
olarak yolda olmaktır, hiç durmadan nostaljiyle
pişman olan ve arzulayan,
dinlenmeye susamış ve hiç durmadan
başıboş yola koyulan.
Kutsal olan bir şey varsa o da nereye
vardığını bilmediğimiz fakat inatla
izlediğimiz yoldur, tıpkı karanlık ve
tehlikeler arasında bizi neyin
beklediğini bilmediğimiz şu andaki
yürüyüşümüz gibi.

Stefan Zweig

Abdûlgaffar el Hayatî, "Şaka, şarap, şiir, kahkaha, müzik, tembellik, zanaatkârlık ve zarafeti davet eden bedeni aşk da ziyaret eder," der.

Soru: Ey yolu bu satırlara düşen yolcu! Paranoyak köle mi, *yoksa* şizofren göçebe misin? Hangi yolu adımlıyorsun?

Notlar

A. Kitap okunurken *Le Temps des Gitans-Kuduz,* Goran Bregovic (Universal Music Company, 1990); *Vengo,* Tony Gatlif (Warner Music, 2000) ve *Hemâvâz-Şukar Şukar,* Kardeş Türküler (Kalan Müzik, 2002); *Bahar-Anako/İşler Nanay*, (Kardeş Türküler, Kalan Müzik, 2005); *Urcari Kurca-Uçan Tavuskuşu/Aşkını Tavuskuşuna Adayan Çingene* (De Kulture Music, Mumbai-Hindistan) ve *Cahildim Dünyanın Rengine Kandım, Ah Yalan Dünya, Acem kızı*/Neşet Ertaş adlı müzik parçalarının dinlenmesi ve kırmızı şarap içilmesi (Corvus) önerilir.

B. Massumi sinema ve okul gibi disipliner kurumların aşkınlığın kirli işlerini yürüttüğünden söz eder. Bedenin yönlendirilme ve alışkanlık oluşturma mekanizmalarının kuruluş süreçlerine dikkat çekerek (bedenin) ikna edilme, şekil verilme ve işkence yapılabilme planı olarak *kod*'a işaret eder: "Aşkınlık düzleminin yaşam döngüsü: 1) kodlanmış bir imgenin üretimi, 2) *kod*'un bedenlere tatbik edilmesi/alışkanlık içine kıvrılma, 3) yaşamın patikalarına doğru kıvrımın açılması, 4) kodun yeni imgeler içinde yeniden üretimi (büyük olasılıkla kusurlarla ya da seçici modifikasyonlarla birlikte). Massumi, s. 163"
Ege ise *Kapitalizm ve Şizofreni*'de *(Anti-Ödipus* ve *Bin Yayla)* bastırıcı yapıların (hem toplumdaki/devletteki hem de sol içi örgütlenmelerdeki) dışına çıkan yıkıcı bir yeni örgütlenmenin imkânlarına dikkat çekerken "molar" ve "moleküler" grup tasnifini *kod*'un eşliğinde

yapar: "O halde devrimci grupların niteliğini belirleyen şey (dikey ya da yanal), tam da bu gruplarda toplumsal dönüşümün yönüne dair arzunun niteliğidir. Veya daha doğrusu, arzunun yönüne dayanarak gruplardan sadece birini devrimci olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Deleuze ve Guattari bu ayrıma 'molar grup' ve 'moleküler grup' kavramlarıyla yaklaşır. İkisi arasında, büyüklük ya da ölçü farkı yoktur, ama sayılardan bağımsız olarak niteliksel bir fark vardır. Molar gruplarda, sayısı ne kadar az da olsa, bireyler grubun ölümsüzlüğü adına tekilliklerini geride bırakıp belirli bir özdeşleşme deneyimi yaşar ve belirli bir aşkın imgeyi içselleştirir. Edinilen bu kimlik dışlayıcı ayrımların referans noktası olarak işler ve içerideki bastırma dışarıya doğru genişletilir. Bastırıcı iktidar uygulamaları tam da bu gruplarda gelişir ve onlar vasıtasıyla tatbik edilir. Molar grupların söylemi Deleuze ve Guattari tarafından ağaçsı olarak adlandırılır, merkezi aşkın bir gösteren tüm sistemi kurar ve denetler ve her çatallanma noktasında ben-öteki, erkek-kadın vb. türünden dışlayıcı ayrımlar çizilir. Hâkimiyet, bastırıcı kimliğin bir olumsuzlama mantığıyla kurulduğu, dışarıdan sızan arzu akımlarının bu çatallanmaların tesis ettiği kimlik şebekesindeki öğelere tercüme edilip kodlandığı (ya da onları dizginlemek için yeni kodların icat edildiği), dolayısıyla her an için birinin kendisini dayatılan koordinatlar içinde dizginlenmiş olarak bulduğu düzlemin serilmesiyle bir ve aynı şeydir. Öte yandan moleküler grup, içinde kodlanmamış arzu akımlarının serbestçe aktığı pürüzsüz bir göçebe uzam serer. Ayrık öğelerin birbirlerini dışlamaksızın farklarını koruduğu, heterojen öğelerin homojenize olmaksızın ve aşkın bir kimlik altında bir araya gelmeksizin kurduğu rizomatik (köksapsı) bir morfolojidir bu. Rizom, bir bağlantı

çokluğunu, birbirinden uzak öğelerin arasındaki dolaysız bir etkileşimler ağını ima eder. Diyalektik olumsuzlama mantığının, karşıtlıklar üzerine kurulu ağaçsı modelin ve bundan doğan katı özdeşliklerin yerine, bir deneyim çokluğu, güçlerin yumruk yumruğa bir dövüşü, etkilenme ve etki etme, daimi farklılaşma süreçleri geçer. Rizom bir çokluktur. Heterojen öğelerden kurulu hareketli, hareketteki bir devrimci makinedir. Saf dışarısıdır. Kodlanmamış ya da kodu çözülmüş arzu akımlarının karşı karşıya geldiği, mutasyonları ortaya çıkaran ve destekleyen açık bir sahadır. Molar gruplarda nihai erek (komünizm) ile grubun niteliğinin (dikey) birbirinden farklı olmasına karşın, moleküler gruplar hem devrimcidir hem de devrimin kendisidir (yanal).

Ama sorun sadece iki ayrı morfoloji, ağaç ve rizom arasındaki fark değildir (dolayısıyla sadece iki ayrı grup, molar ve moleküler gruplar arasındaki fark da değildir). Veya daha doğrusu, sorun bu şekilde ortaya koyulduğunda büyük ölçüde eksik bırakılmış olacaktır. İlişkinin de ortaya koyulması gerekir. Rizom, ağaçların köklerini boğma potansiyeline sahiptir. Her molar grup hızlı ya da yavaş bir molekülerleşme ile tehdit edilmektedir. Çünkü dışarıdan kodlanmamış arzu akımları sızmaya devam eder ve sistemi durmaksızın kararsızlaştırır; peki ağırlık hangi tarafa doğru verilmelidir? Deleuze ve Guattari için sorun şüphesiz ki devrimci bir makine ve devrimin kendisi olarak çokluğun tesis edilmesidir. Onların geliştirdiği kavramlar tam da bu çokluğu tesis etmek için müdahil olur. Burada öncelikle kavram/dünya karşıtlığını tesis eden diyalektik mantık (ağaçsı model) askıya alınmıştır, kavramlar hiçbir şeyi temsil etmez, ama aksine kullanılmalıdırlar, bu devrimci makinenin dişlileri ve çarkları haline gelmelidirler. Ege, s. 23"

Bir başka örnek: Siyasi algımız "resmi ideoloji" diye adlandırdığımız bir *kod* üzerinden kurulur ve biçimlendirilir. *Kod*'u sorun olarak görebileceğimiz eleştirel mesafeyi edinemediğimiz zaman *kod*'a maruz kalırız, *kod*'un dışına çıkamayız, *kod* bizi yönlendirmeye devam eder. Örneğin: Sol (kabaca) Türkiye'nin tarihi ve sosyolojik yorumunu Doğan Avcıoğlu (*Türkiye'nin Düzeni-Dün Bugün Yarın I-II*, Tekin Yayınevi, 1998) ve İsmail Cem (*Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2008) perspektifi içerisinde kalarak kurdu ve bu *kod*'un dışına çıkamadı; *kod*'un koordinatları içerisinde kalarak muhalefet yaptı ve yenildi. Oysa Hollandalı yazar Erik Jan Zürcher (*Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev.: Yasemin Saner, İletişim Yayınları, 2007) ve Ermeni yazar Sevan Nişanyan'ın (*Yanlış Cumhuriyet-Atatürk ve Kemalizm Üzerine 51 Soru*, özel basım, 2007) çalışmaları *kod*'un sorunlarının farkında olan ve *kod* ile arasına eleştirel mesafe bırakan çalışmalardır ve zaman bu kitapların perspektiflerini giderek daha çok doğrulamaktadır.

C. Mahmut Memduh Uyan *Ben Bir İnsanım* adlı kitabında Gayrettepe Polis Merkezi'nde 35 gün süren işkence günlerini anlatır. İşkenceci polisler akla hayale gelmeyecek yöntemlerle Uyan'ı konuşturmaya çalışırlar. Uyan konuşmaz, direnir: "Bir gece başımda tek bir nöbetçi bekliyordu... bana sürekli yalvarıyordu... Bak Memduh, ben on yıllık polisim... eve kömür, odun alamıyorum... evde üç çocuğum var... bir sürü polis okumuş komser oldu... biz olamadık... zor geçiniyorum... Memduh bana yardım et... siz fakire, fukaraya, insanlara yardım edersiniz... gel şu evin adresini bana ver... ben o zaman burada kimsenin başaramadığını başarmış olurum, terfi ederim... Memduh, terfi eder, ikramiye alırım... çocuklar biraz rahat eder...ha, ne diyorsun ha?! Uyan, s.

42" Uyan bu yalvarmalara kulak vermez, konuşmaz: "... beni çileden çıkarıyorsun Memduh... sen mazoşist misin oğlum? Beni niçin kızdırıyorsun? Evet sen bir mazoşistsin, kendine işkence yapılmasından hoşlanıyorsun... ben bir insanım Memduh ama sen beni insanlıktan çıkarıyorsun... beni sen işkenceci yapıyorsun Memduh, asıl sen işkencecisin Memduh, tamam mı, sen işkencecisin... Allah belanı versin senin Memduh... Uyan, s. 51" Uyan yine konuşmaz. Malatya, Ordu, Ankara polisi de Uyan'ı sorgulamak için ister; bu noktada artık sözcüklerin yetmediği, trajikomik, minör edebiyatın ifade etmesini bekleyen bir hal oluşur. İstanbul polisi öldürmekle tehdit eder: "Memduh, konuşmadın tamam ama başka yerde de konuşmayacaksın... eğer konuşacaksan burada konuşacaksın... başka yerde konuşup da buraya yer göstermeye gelirsen yemin ediyorum seni öldürürüm... yok öyle burada konuşmayıp başka yerde konuşmak... konuşacaksan burada konuşacaksın... Uyan, s. 55" Altını çizelim: Kendilerinin işkence yaparak konuşturamadığı tutukluyu başka polislerin konuşturmasına tahammül edemeyen, bu sefer, "Başka yerde de konuşmayacaksın!" diye işkence yapan bir polis söz konusu burada: "Konuşacaksan bize konuşacaksın ibne... seni biz yakaladık... bize konuşmazsan kimseye konuşmayacaksın... konuştuğunu bir duyalım seni alır gebertiriz... tamam mı, kimseye konuşmayacaksın... bir konuş bakalım... Uyan, s. 58" Eşine, kız kardeşine tutuklunun gözleri önünde tecavüz eden, aç bırakılmış köpekleri çıplak tutukluların üzerine salan, erkeklerin kasık kıllarını yakarak cinsel organlarına hasar veren bir işkenceci polis tipolojisinden söz ediyoruz. Aynı polisin, evine gidip çocuğunun saçını okşadığını, çay içtiğini, maç seyrettiğini, namaz kıldığını, oruç tuttuğunu, karısına dokunduğunu, pazar

akşamüstleri karısını koluna takıp Boğaz havası solurken çocuğuna simit aldığını, devletinin bekası için dua ettiğini de unutmayalım...

*

Ayşegül Devecioğlu da *Kuş Diline Öykünen* adlı dönem romanında benzer bir sahneye yer verir: "İbrahim! Siz fakire fukaraya yardım edersiniz değil mi? Bana da yardım et. Bak zor geçiniyorum. Eve odun, kömür bile alamadım. Yengen hasta yatıyor. İki çocuğum var. Vallahi et yüzü gördükleri yok İbrahim...Ver şu evin adresini. O zaman terfi ederim İbrahim... İkramiye alırım... Çocuklar biraz rahat eder. Sen iyi insansın İbrahim! s. 143"

D. Geçenlerde '80 öncesi sol hareketin en etkili/kitlesel örgütlenmelerinden biri olan Devrimci Yol'un 1 numaralı sanığıyla yapılmış bir söyleşi kitabı yayımlandı: *Bitmeyen Yolculuk-Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*. "Haklı kalmak mı güçlü olmak mı?"[47-48] ikileminde güçlü olmayı tercih

47 Bu ayırıcı tasnifi tartışan bir makale için bkz. "Haklı Kalmak mı Güçlü Olmak mı?", Ömer Faruk, 09 Mayıs 2009, *Birgün* gazetesi.

48 Benzer bir tasnifi *Yoldaşını Öldürmek* adlı dehşet verici kitabında Aytekin Yılmaz da yapar. 90-99 yılları arasında hapishanelerde sol örgütler tarafından gerçekleştirilen infaz ve işkenceleri, sonrasında kutlamak için çekilen "devrim halayları"nı, dağıtılan tatlıları yer ve isim vererek anlatır: "Devletin doğrudan operasyon yapmak suretiyle koğuşlara baskın düzenleyerek öldürdüğü siyasi mahpus sayısı İHD kaynaklarına göre 28 iken, üç sol örgütün bu yıllarda kendi içlerinde yapmış oldukları iç infazlar 36 kişi. Bu benim tespit ettiklerim. Sayının daha fazla olduğunu tahmin etmek zor olmasa gerek. Çünkü devletin infazlarının kayıtları tutulduğu halde, örgüt içi infazların kayıtlarının tutulmadığını araştırmalarım sonucu öğrenmiş oldum. Bugün hangi insan hakları derneğine ve hak temelli savunuculuk yapan sivil toplum örgütüne giderseniz gidin, önünüze hemen hemen hepsi devlet tarafından kaybedilmiş, öldürülmüş bir kayıplar listesi çıkarabilirler. Ama hiçbirinde örgütler tarafından öldürülmüş olanların bir listesine rastlayamazsınız. (...) ... *iktidar, güç olma peşinde koşup zalim olmaktansa, haklı muhalif kalmayı tercih ed-*

eden sol erkek aklının iktidarla girdiği (silahlı) güç çatışmasının bütün tezahürleri panaromik bir perspektifle gözler önüne seriliyor. Dev-Genç, THKP-C, Devrimci Yol, ÖDP çizgisini belirleyen politik hattın bütün ipuçları kitapta mevcut. Bu çalışma bu metni tartışmayı amaç-

---

erim. (abç)" Yılmaz, s. 178-179-182" Yılmaz, salt parti içinde değil gündelik hayatta da itaatkâr ve disiplinli insanlar yetiştirmenin insanları düşürdüğü aczi bir olayla örneklendirir. Hapishanede hep beraber televizyon izlerken reklamlara geçilir, fakat televizyon sorumlusu dışarı çıktığı için kimse kanah değiştirmeye cesaret edemez. Çünkü kanalı bir tek Örgüt'ün atadığı kumanda (= televizyon) sorumlusu değiştirme yetkisine sahiptir. Gerekçe de şudur: "Bizde her şey devlette olandan daha disiplinli olmalıdır ki onu alt edebilelim. Yılmaz, s. 95" Devlet taklit edilmekle kalınmıyor daha ötesine geçiliyor; karşı çıktığı devletten daha disiplinli, daha itaatkâr insanları talep eden, daha güçlü bir devleti inşa eden bir Örgüt modeli bu...

Kitaba yazdığı sonsözde Ömer Laçiner de "güç-iktidar (= devlet)" olmak istemenin açmazlarına özgürlükçü sol açısından yaklaşır. Ona göre güç-iktidar(= devlet) mantığı hiyerarşi, eşitsizlik, rekabet ve zor üretir, oysa özgürlükçü sol insanların eşdeğer olmalarını, aralarında güç-iktidar ilişkisi olamayacağını, devletin sönümlenmesi gerektiğini savunur. Çünkü insanlar arasındaki ilişkilerde güç ve zor ortadan kalktığı ölçüde devlet sönümlenecektir. 19. ve 20. yüzyıl devrimci güç-iktidar mücadeleleri tarihi göstermiştir ki, "... bu hareketler güç-iktidar olmaya odaklandıkları ölçüde önce iç ilişkileri ve örgütlenme tarz ve kurallarıyla; daha sonra da bizatihi asli amacın içeriği bakımından 'devrim'e, devrimciliğe özgü nitelik ve değerlerden uzaklaşmakta, hatta kopmaktadırlar. (...) Bunca tarihsel tecrübeden sonra artık kesinlikle anlaşılmış olmalıdır ki; kendini gerçekleştirmek için güç-iktidar olmayı ön şart sayıp, bu yönde çalışmayı kendi düşünsel ve davranışsal perspektifinin içine, dahası eksenine yerleştiren bir devrimci hareket, devrimi öldürecek zehri kendi eliyle kendi bünyesine yedirmiş olacaktır. Laçiner, s. 187-88"

Salt güç edinmeye, iktidar olmaya odaklanmış bir siyasi hareket kendi örgütlenmesini de "güç edinmeye" göre yapacak, mikro devletler oluşturacak, insanları yönetilmeye muhtaç kişiler olarak görecektir. Böylesi bir anlayış yöneten-yönetilen ayrımının ortadan kalkması doğrultusunda adım at(a)mayacak, insanları eşdeğer kabul etmeyecek, türcülüğü bir sorun olarak gör(e)meyecektir.

lamıyor, kitapta bazı geçiştirmelerin olduğuna dikkat çekiyor. Örneğin: İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un öldürülmesi, Devrimci Savaş Birlikleri, Mahir Çayan'ın *Kesintisiz Devrim*[49] adlı çalışmasının *kod*'larından bir türlü kopamamanın getirdiği büyük sorunlar, içki yasağı (s. 63) gibi... Duvar'ın yıkılmasıyla tüm dünyada ağır bir yenilgiye uğramış olan bir sol zihniyet dünyasının yenilme gerekçeleri üzerinde aradan otuz yıl geçtikten sonra bile (evrensel düzeyde) düşünme ve söz alma çabasına girilmediğine işaret ediyor. Yenilmiş bir dil ve zihniyet dünyası delikanlılığının (arkadaşların hepsi yirmili yaşlarındaydı, s. 166) hâlâ delikanlıca savunulduğunun altını çiziyor.

Konumuza gelirsek: Söyleşi formatında hazırlanan kitapta soruları Adnan Bostancıoğlu soruyor. ODTÜ'lü, Devrimci Yolcu ve Müftüoğlu'nun yakın arkadaşı olan Bostancıoğlu'nun değinmekten kaçındığı bir konuyu örnekleyelim: Taner Akçam'ın sözünü ettiği "kurumsal bildiri", ODTÜ-ÖTK bildirisi gündeme getirilmez! "Bacı kültürü" tekil olaylara indirgenerek, geçiştirilir:

"OM: Birtakım bölgelerde, mücadele içerisinde birisi birisiyle evlenmek istiyor veya arkadaş olmak istiyor; sorumlu kişiler buna şu veya bu şekilde engel oluyor...

AB: Vardı böyle şeyler...

OM: Ben o dönemden böyle bir olay hatırlamıyorum; ama böyle vakalar olmuş. s. 220"

Tesadüfen aynı yıl yayımlanmış olan Oya Baydar ve Melek Ulagay'ın yine aynı dönemi anlattıkları *Bir Dönem İki Kadın-Birbirimizin Aynasında* adlı kitapta ise evlilikler için *bile* Parti'den onay geldiğinden (s. 376), dul kadınların evine namus kontrolü için yoldaş gönderildiğinden (s. 137), kadınların ayak işlerinde kullanılmasından (s.

49 *Toplu Yazılar*, Mahir Çayan, Birgün Kitap, 2000.

110) söz edilir. Giyim kuşama yönelik müdahaleler aktarılır: "Gayet iyi hatırlıyorum, kızların, yani bizlerin etek boyuyla ilgili bir genelge çıktı: 'Etekler dizin altında olacak. s. 391' " Belirtirler: "Bizim toplumda kadın-erkek ilişkileri konusundaki bağnazlık her kesimde, kadınların da erkeklerin de içine işlemiştir. Temelinde de, erkeğin kadının namusundan sorumlu olduğu, ona karışma, çekidüzen verme hakkına sahip olduğu anlayışı yatar. s. 392"

"İktidar olmaya yönelik güç edinme" üzerinden yürütülen politik mücadeleye her iki kadının yıllar sonra yaptıkları yorum ise sürecin kendilerinde nasıl bir karşılık oluşturduğunu samimiyetle anlatmak biçiminde olur, bu durumu şu sözcüklerle gerekçelendirirler: "Türkiye'de ve dünyada solun durumu, bölünmüşlüğü, geniş kitlelerden kopukluğu, kimilerine göre de yenilgisi üzerine çok yazılıp çizildi. Ama bunların çoğu iktidar konumundan bakan erkek egemen gözün gördükleriydi. Tarihi sadece erkekler yazmamalı; tarih, erkeklerin insandan çok siyasete odaklı resmi tarihi olmamalı; o tarihi yaşarken nasıl bir arada olduysak, yazarken de birlikte yazılmalı... s. 12 (...) Koşulsuz bir itaat ve boyun eğme üzerine kurulu bir yapıdan özgürlük ve eşitlik çıkacağına inanmıyordum. s. 240 (...) ... parti uğruna bireyi harcayan anlayış. *Bunlar o zaman tüm örgütlerde değişik oranlarda ve biçimlerde vardı.* (abç) s. 286 (...) Tam da bu nedenle ben asıl sorunun 'iktidar' olduğunu, örgüt ilişkilerinden başlayıp özel ilişkilere, kadın-erkek ilişkilerine kadar varan yaşamın her alanında 'iktidar'ın sorgulanması gerektiğini söylüyorum. Açıklık ve saydamlık bu nedenle çok önemli. s. 287"

Aynı politik kulvarda (THKP-C) yürüyen İki Erkek, Oğuzhan Müftüoğlu ve Adnan Bostancıoğlu güç savaşını nasıl kaybettiklerini anlatırken akıl veren ve sakınan bir yöntemi seçer; iki farklı politik kulvardan (SBKP ve ÇKP)

gelen İki Kadın ise güç savaşının tahribatını, kendilerinde bıraktığı izleri tartışır, birbirleriyle yüzleşir. İlki *Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı* olarak kendini sunar, diğeri *Birbirlerinin Aynası* olmayı seçer; ilki kendi heykelini dikmeye çalışır, ikincisi dertleşmeyi.[50]

Benim, "Haklı kalmak mı güçlü olmak mı?" biçiminde yaptığım tasnife, dönemin politik atmosferini iyi aktaran az sayıdaki kitaplardan biri olan *Kuş Diline Öykünen* adlı romanında Ayşegül Devecioğlu *da* şöyle katılır: "Biliyor musun, neyin peşindeyim, bir momentin... Siyasi güç olma uğruna, ilkelerden, ideallerden fedakârlık ettiğimizi hissettiğimiz o anın. Birçoğumuza... Hadi birçoğumuza demeyeyim, bazılarımıza, *'Biz yıkmak istediğimiz şeyi, kendi ellerimizle yeniden yaratıyoruz,'* cümlesini kurduran o moment... (abç) s. 151"

E. *Oluş (becoming)*: Dünyanın sürekli meydana geldiği ve bizim ilişki içinde ve bir ölçüde gördüğümüz süregiden süreç. Kimlik söz konusu olduğunda oluş kimliğin deneyim ve muhalefet, başkalık ve farkın düşünümsel anlama yetisi aracılığıyla nasıl biçimlendiğini (ya da şekillendiğini) açıklar.

Köksap (rhizome): Bir yumru gibi yatay büyüyen bitki kökü. Terim Deleuze ve Guattari tarafından derine kök salmaktansa yatay şekilde yayılan köksüz bitkileri –mesela ayrıkotu– anlatmak için kullanılır. Şekil veya etkinlik bakımından, bir köksap gibi yatay veya yanlara doğru büyüme özellikleri gösteren bir şeye köksapsı denebilir, bunun aksi ağaçsı olacaktır. Bir köksap üretmek üzere bilgisinde benzer vasıfları taşıyan bir şeye de köksap-biçimli denebilir.

---

50 Kitapların kapak tasarımında da bu durum fark edilir. İlkinde Oğuzhan Müftüoğlu kapakta yer alırken, ikincisinde Orhan Taylan'ın bir resmine, kadın bedenine bırakılan parmak izlerine yer verilir. Yüz ve iktidar ilişkisi için bkz. Ballantyne, s. 74.

Yersizyurtsuzlaş(tır)ma (deterritorialization): Düzenin, sınırların ve biçimin dağılarak hareket ve gelişme sağlamasıdır, özellikle yeni yaşamın hayatta kalmasını veya yaratılmasını (örneğin doğada) ya da baskı için kullanılan keyfi veya toplumsal kuralların bozulmasını içerdiğinde geçerlidir. Sutton & Martin-Jones, s. 148.

F. Merak edenlere "yönetilen kalp" sözcüklerinin geçtiği yeri bir rakı buluşmasında gösterebilirim.

G. "Geçenlerde bizim bankaların halkı nasıl soyduğuna..." ilişkin haberle 20 Şubat 2001 tarihinde döviz kurunun 630.000.00 TL'den 1.000.100.00 TL'ye yükseleceğini öğrenen bankaların bir gecede milyarlarca dolar kazanmaları kastediliyor. Faizsiz rakam: 5 milyar 338 milyon dolar: "Ancak, 2003'te AKP döneminde kurulan TBMM Yolsuzlukları Araştırma Komisyonu'na gönderilen resmi belgeler, Başbakan'ın 'Merkez Bankası'nı soydular, açıklayacağız' dediği bankaları zaten ortaya çıkardı. *Bu bankalar* AKP'ye yakınlığıyla bilinen medya tarafından defalarca yayımlandı. Meraklısı internette de rahatlıkla bulabilir. 20 Şubat 2001 gecesi, halkın ruhu bile duymadan, 630.000 TL'lik kurdan 5,3 milyar dolar alıp bir gün sonra 1.000.100 bin liradan satma fırsatı yakalayan bankaların tam listesini tablodan görebilirsiniz. *O bankaların patronlarının çoğu bugün hâlâ ayakta.* Bırakın hesap vermeyi, AKP döneminde *çok daha zengin oldular*: O gece en çok döviz alan iki yabancı bankada hesapları olan yüzlerce Türk politikacısı, işadamı, bürokratı bugün hâlâ varlıklı. (...) 28 Şubat sürecinin finalini ifade eden 2001 krizinin Türk ekonomisine maliyeti uzun süredir tartışma konusu. Son olarak Başbakan Erdoğan, 'Bahçeli dönemini inceleteceğiz,' açıklamasını yaptığı konuşmasında yeni bir rakam ortaya attı. Erdoğan, 2001 yılındaki bankacılık krizinin Türkiye'ye maliyetinin 111

milyar lira olduğunu belirterek, 'Hazine'nin bileşik faizi ile hesaplarsak, batık bankaların millete maliyeti 231 milyar liraya ulaşmıştır,' demişti. Tablo: *Citibank... 1.063*; *Deutsche Bank*... 764; *Koçbank*... *463*; *TEB*... *411*; *Yapı Kredi*... *385,7*; *Chase Manhattan*... 332,6; *Osmanlı Bankası*... *269*; *Dışbank*... *258*; *HSBC*... *254*; *Westdeutsche Landesbank*... *227,2*; *Garanti Bankası*... *199*; *ABN Amro*... *135*; *Finansbank*... *121*; *İş Bankası*... *95*; *Türkbank*... *30,9*; *İktisat Bankası*... *58,3*; *Tekstilbank*... *51,7*; *Credit Suisse First Boston*... 50; *İnterbank*... 42,3; Akbank... 27; *TAIB Bank*... *25*; Diğer... 75,3;
TOPLAM: 5 milyar 338 milyon dolar.
Oğuz Karamuk, 02 05 2013, *Taraf*"

*

"Bankalar Modern Mafya" başlıklı haberde ise şu tip iddialar var: "Uyuşturucu parası aklamaktan, ambargolu ülkelerin yasadışı paralarının dolaşıma sokulmasına kadar ardı ardına skandallarm yaşandığı bankacılık sektöründeki itibar kaybı sürüyor. Yapılan yasadışı işlemler ve kesilen cezalar nedeniyle başta uluslararası bankalar olmak üzere tüm finans sistemi ekonomi için kurumsal bir model olmaktan çok modern mafyayı hatırlatıyor. Bankaların yasadışı faaliyetleri için bugüne kadar kesilen ceza 40 milyar dolara yaklaşıyor. Ancak önümüzdeki dönemde ödenecek cezaların, kamu kuruluşları ve tüketiciler tarafından açılan davalar nedeniyle yüzlerce milyar dolara ulaşabileceği tahmin ediliyor. Son iki yıldır uluslararası boyutta yürütülen soruşturmalar kapsamında; İngiltere'de HSBC, mafya ve terör paralarını aklamaktan suçlu bulundu. Standard Chartered, İran'a nükleer çalışmaları nedeniyle uygulanan ambargonun delinmesine aracılık etmekten ceza aldı. ABD'deki denetim kurumlarının gözdesi JP Morgan ise

yatırımcıları yanıltmaktan, enerji piyasasını manipüle etmeye kadar suç teşkil eden işlemlerinin tazminatlarını ödemekten başı dönünce, bu yıl üçüncü çeyrekte zarar açıkladı. İsviçre'deki UBS merkezli döviz piyasasını manipüle etme soruşturmaları hâlâ devam ediyor. Gökhan Erkuş, 17 10 2013, *Taraf*"

*

"2001 öncesi banka patronlarının kendi şirketlerini soymasına neden olan düzene geri dönülüyor. Bankacılık Kanunu'nun, banka yöneticilerinin yüzde 25'ten fazla ortak oldukları şirketlere kredi verilmesi yasağını verdiği bir görüşle deldi. Murat Demirel, Cavit Çağlar ve birçok batık banka patronunun uyguladığı hortum sistemine izin çıktı. 2001 krizinde uygulamaya konulan Derviş yasalarıyla getirilen ve banka patronu ile yöneticilerinin kendi şirketlerine sınırsız kredi açmalarını önleyen yasada gedik açıldı. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) ağustos ayında verdiği bir görüş ile 2001 krizinden bu yana taviz vermediği bir alanda ilk defa geri adım attı ve banka yöneticilerinin kendi şirketlerine kredi kullandırabilmesinin önünü açtığı ortaya çıktı. (...) BDDK'nın banka sahibi patronlara kredi kullanmaya vize vermesi akla Türkiye'yi 2001 krizine götüren süreci getirdi. O dönem, banka patronları kendi şirketlerine kredi vererek Türkiye'yi milyarlarca TL zarara sokmuştu. TMSF'nin 2009 verilerine göre 28 Şubat sürecinde 26 banka battı ve bunların yol açtığı zarar 60 milyar doları aştı. Kendi şirketlerine ve yakınlarına kolaylık sağlayıp, devleti ve milleti zarara uğratanlar arasında Mehmet Emin Karamehmet'in Cavit Çağlar'a sattığı ve Çağlar'ın yakınlarına kredi sağlayan Interbank, Dinç Bilgin-Zafer Mutlu'nun ortağı olduğu Etibank, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yeğeni

Yahya Murat Demirel'in batırdığı Egebank gibi bankalar bulunuyor. 07 12 2013, *Taraf*"

*

"Komplo Teorisi Değil Bilimsel Araştırma: Dünyayı Yöneten 147 Şirket" başlıklı yazısında İsmet Berkan *New Scientist* adlı dergiden şu özeti aktarıyor: "Büyük sistemler analizcisi olarak çalışan üç yazar, oturup, 43 bin uluslararası şirketi incelemiş. Bu incelemelerin sonunda bu 43 bin şirketin aslında 1.318 uluslararası şirket tarafından kontrol edildiğini ortaya çıkarmış.

Ama iş orada da bitmemiş. 43 bin şirketi hissedar olarak kontrol eden 1.318 şirketin sahipleri de başka şirketler aslında. Ve bunların sayısı elbette ki daha az: 147 şirket. Şimdi isterseniz rakamlara bakalım...

Başlangıçtaki 43 bin uluslararası şirket, dünya ekonomisinin ürettiği işletme kârlılığının beşte birini oluşturuyor. Dünyanın şirket kârlarının yüzde 20'si sahiden çok ama çok büyük bir rakam, unutmayın.

Bu 43 bin şirketi kontrol eden, onlara sahip olan veya ortaklaşa iş yapan 1.318 'mega' şirket, gerek kontrol ettiği hisse senetleri yoluyla gerekse doğrudan sahip olduğu işlerle dünya çapındaki cironun yüzde 60'ına sahip. Bitmedi. Bir de bu 1.318 şirketi kontrol eden 147 'süper mega' şirket var. Bunların büyük çoğunluğu *banka* (abç). Yani başa döndüğümüzde, şirketlerin yüzde 1'den bile az bir bölümü, bütün *network*'ün (ağ) yüzde 40'ını kontrol ediyor.

Ekonomik gücün bu biçimdeki temerküzünü hepimiz hayal edebiliriz elbette ama bunun bu kadar sağlam rakamlarla önümüze konması biraz ürkütücü.

Daha da ürkütücü olanı, aslında bu çeşit 'ağ'ların son derece istikrarsız olması. Tepedeki şirket şu veya bu biçimde zora girince kendi *network*'ündeki bütün şirketle-

ri zora sokuyor. Nitekim ETH'den Stefania Vitali, James B. Glattfelder ve Stefano Battiston'un araştırmasında en tepede gözüken banka ve finansal kurumlardan bazıları 2008 krizinde battı. Ve batarken de beraberinde pek çok başka şirketi de sürüklediler.

Üç araştırmacının rakamları ve bulguları elbette çarpıcı ama aslına bakacak olursanız sermayenin ve gücün bu biçimde tekellerde toplanması biraz kapitalizmin doğasından kaynaklanıyor. İsmet Berkan, 30 06 2013, *Hürriyet*"

H. "Malvarlığının net değeri 1 milyon doların üzerinde olanlar dünya nüfusunun yüzde 0,7'sini oluştururken, dünyadaki toplam malvarlığının yüzde 41'ine sahipler. Sadece son bir yılda bu son oran iki puan artmış. Kriz sayesinde! Dünyanın en zengin yüzde 10'u dünyadaki zenginliğin yüzde 86'sına sahip. En zengin yüzde 1 ise yüzde 46'sına. Dünya nüfusunun yarısı ise toplam zenginliğin ancak yüzde 1'ine sahip. Korkunç bir eşitsizlik tablosu bu. ABD 'deki eşitsizlik, Avrupa'dan daha büyük. Rusya'da durum oligarşi kavramının neredeyse tanımı: 110 milyarder Rusya'daki toplam zenginliğin yüzde 35'ine sahip. Ahmet İnsel, 20 10 2013, *Radikal*"

I. Dönemin atmosferi hakkında fikir verebilmek için yazıda belirtilen iki kitabın arka plan bilgisini de aktarmak gerek: İlki *Militana Notlar-Polis Tertiplerinin İçyüzü*. 1971'de yayımlanan bu küçük kitap dönemin devrimciler arasında vazgeçilmez bir kült metindi. Rus Devrimi'nden sonra Çarlık Rusyası'nın güvenlik teşkilatı olan Okhrana'nın belgeleri üzerinde yapılan bir çalışmayı aktaran kitap gizli polisin nasıl düşündüğünü, ne tip yöntemlere başvurduğunu anlatır. Polisin provokasyon yöntemleri, örgütlere sızdırdığı ajanlar, işkence odaları, şifre çözme biçimleri, sorgulama teknikleri kolay anla-

şılır bir dille aktarılır. İllegaliteyi seçen devrimciler için ise polis takibi nasıl savuşturulur, yazışmalarda nelere dikkat edilir, tutuklanınca nasıl davranmak uygundur... vb. öğütler vardır. Parka ceplerinin demirbaşlarından olan kitabın cezaevlerinde elyazısıyla çoğaltıldığı da sık sık anlatılır.

İkinci kitap ise tam bir fenomen: *Şehir Gerillasının El Kitabı*. İlk basımı 1970'te yayımlanan kitap dönemin ruhunun fotoğrafını çekiyor adeta: Ant Yayınları tarafından yayımlanan kitabın kapağında üç kurşun deliği vardı... 1959'da Ernesto Che Guevara ve Fidel Castro liderliğinde bir grup devrimci, gerilla savaşını bir yöntem olarak kullanarak Batista rejimini yıkmış, Küba'yı ele geçirmişti. Bu zafer Che'ye devrimciler arasında müthiş bir saygınlık sağlamış, adı gerilla savaşıyla özdeşleşmişti. Küba'da Merkez Bankası Başkanı olmasına rağmen, koltuğu bırakarak savaşa devam etmesi, gerilla savaşını Bolivya'da sürdürürken ölmesi bu saygınlığı hayranlığa dönüştürmüş, gerilla savaşının mitleşmesinde çok etkili olmuştu. Bu hayranlık Türkiye'de "kır gerillası" ya da "şehir gerillası"nı savunarak devrim yapmayı planlayan grupların oluşmasını, devrim stratejisi olarak "kırlardan şehirlere" ya da "şehirlerden kırlara" türü tartışmaları da beraberinde getirmişti. (Nikaragua ve Vietnam'da da aynı zaman diliminde gerilla savaşına başvurulduğunu, bu durumun tüm dünya devrimcilerini etkilediğini de bu arada belirtelim. Vietnamlı devrimcilerin teknolojik açıdan dünyanın en güçlü ordusuna sahip ABD'yi yenmesi, Nikaragualı gerillaların ABD'nin hemen yanı başında zafere ulaşması da gerilla savaşının bir yöntem olarak benimsenmesinde çok etkili olmuştur. Kürt isyanının askeri temsilcisi konumunda olan PKK'nin bir tür kır "gerilla savaşı" yürüttüğünü de not edelim.) *Şehir*

Gerillasının El Kitabı adlı kitap, şehir gerillası nasıl yaşar, hazırlanır, pusu kurar, adam kaçırır, grev organize eder, soygun ve sabotaj yapar... vb. başlıkları içerir. Yanı sıra gerillanın silahları nelerdir, ispiyoncular, provokatörler nasıl öldürülür... gibi konular da kitapta mevcuttur.

J. Ünlü müzisyen Neşet Ertaş'ın da Çingene olduğuna dair kimi görüşler mevcuttur: "Hurhaber.com'a özel konuşan Dünya Ehl-i Beyt Vakfı Genel Başkanı Fermani Altun, Neşet Ertaş'ın Çingene olduğunu belirterek, 'Ben Neşet Bey'i çok iyi tanıyorum. Hatta Almanya'da da birçok etkinliğe birlikte katıldık. Bir defa bütün bu Abdal geleneği dediğimiz kesimlerin hepsi Pir Kızıldeli Hazretleri'nin (Pir Kızıldeli Hz. aynen Hz. Mevlana ve Pir Sultan gibi büyük bir düşünür) tarikatından ve ona bağlıdır. İbadetlerini yine muhabbet ve cem ile yaparlar. Türkiye'de aslında bunların bir benzeri Çingene toplumudur. Bunlar gizleniyor. Çingeler de aynı şekildedir. Çingeneler Camiye gitmez. 'Pirimiz Kızıldeli' aşkına derler. Nikâhlarını kıyarken, 'Pirimiz Kızıldeli Hazretleri himmeti' ile nikâh kıyarlar. Yani bunlar hep tabii gizli kalmış, bastırılmış insanlardır. Kendi inancını gizliden yaşama zorunluluğuna girmiş, cenazesini istediği şekilde kaldıramamış ve bu sorunları yaşamış bir koldur. Ama artık bunların aşılması gerekmektedir. Doğru. Neşet Ertaş ailesi Çingenelerin bir kolu olan Abdal grubunun bir mensubudur. Ehli Beyt aşkı ve Pir Kızıldeli Hazretleri'ne tabidir. Netice de büyük bir toplum olduğu için büyük imkânsızlıklar içerisinde maalesef kendi varlıklarını gösterememişlerdir,' dedi. www.hurhaber.com/haber/neset-ertas-a-cingene-alevisi-iddiasi/472360. Erişim tarihi: 02 01 2014"
Türkiye Musiki Eserleri Sahipleri Meslek Birliği'ne (MESAM) Neşet Ertaş adına kayıtlı eserlerin sayısı (tekrarlarla birlikte) 330'dur. Neredeyse, bu topraklarda yaşa-

yan her kişiyi etkileyen bu olağanüstü yaratıcının hayat hikâyesine ve bazı görüşlerine kısaca dikkat çekmek isterim. Horasan'dan gelen Abdalların bir kolu Kırşehir'in Yağmurlu köyüne yerleşmiş. Neşet Ertaş o bölgede büyümüş. Okula gitmemiş. Sürekli yer değiştirerek yaşamışlar. Bir yerde bir seneden fazla kalmamışlar: "Zaten bizim bağımız, bahçemiz, tarlamız olmaz. (...) Bağımız bahçemiz yoktu. s. 4-23" Yoksul bir hayat sürmüşler, öyle ki elbiseleri yıkandığı zaman kuruyana kadar yorganın altından çıkmazlarmış: "Bize temiz giyin diyecekleri ikinci bir elbisemiz yoktu. s. 17" Sürekli aşağılanarak yaşamışlar: "Ya davulcuya varır ya zurnacıya" atasözü Çingeneler için söylenmiş. Aç kalıp, hırsızlık yapmamışlar, deşirmeyle (dilencilikle) geçinmişler: "Aç kalır, hırsızlık yapmaz Abdal milletimiz. (...) Biz dileniriz, deşiririz Allah rızası için. Ne verirsen onu yeriz ama hırsızlık yapmayız. Bize yerleşmiş olan duyu, öteden beri budur. Rızasız lokma haramdır bizde. Avuç açarız kapı kapı ama hırsızlık yapmayız. s. 23-53" 11-12 yaşlarına kadar düğünlerde etek giyip, köçeklik yapmış: "Babam saz çalar, onlar keyiflerine bakar, ben de kalkıp oynardım. s. 43" 14-15 yaşlarında babasına bile veda etmeden doğduğu topraklardan İstanbul'a gitmek üzere ayrılır, vakit gelmiştir çünkü. Yanında sazı ve 2,5 TL vardır. Sinema bileti 75, bir tabak kızartma 125 kuruş'tur. 6 gün aç kalıp iş arar. İlk taş plağında bir bozlak söyler: *Neden garip garip ötersin bülbül / Yoksa sen de bahtı karalı mısın?* Sonrasında plaklar doldurur, konserler verir. Ama hiçbir türküsünde adını, soyadını geçirmez, *garip* der; kendi adını zikretmek için özel bir çaba göstermez. Âşık Veysel, Karacaoğlan gibi âşıkların izinden gitmez.

Neşet Ertaş devlet terbiyesinden geçmemiş, zihni tesviyeye uğramamış, *yazı*'dan diploma almamış, hayatında hiç kitap okumamıştır: "Ben hiç kitap okumadım. Mek-

tebe de gitmediğimiz malum. (...) Hiç kitap okumam ben. Hiç okumadım. Artık insanın kitabı kendi beyni oluyor. İnsan kendi beynini okumak istiyor. (...) Ben de okula gitmedim, kitap okumadım. Kelimeleri değiştirmeden, onun okuduğu gibi, ondan duyduğum gibi, onun konuştuğu gibi konuşurum. s. 30-147-39"[51] Belki de bu yüzden *yazı*'da az rastlanan şu tip metaforlar oluşturabiliyor. Aşk: "Getirdi bir katran kazanını, içindeki bütün katranı ağzıma akıttı. s. 41" Çocuk: "Ruhuna yalan girmeyen melektir. s. 55" Nota da bilmemektedir. Bütün o olağanüstü güzellikteki türküleri nota bilmeden saza, söze döker. Okuma yazmayı kendi kendine öğrenir. Dinle arası yoktur: "Yani bir cennete gitmek, gidip günde beş vakit namaz kılmayla olacak biliyorlar. Ötekiler, Hacı Bektaş'a her sene gidip bir kurban kesmeyi öyle sanıyorlar. Tekkelere, türbelere gidenler de. Bunlar, beyinleri bilinçsizce buraya saplanmış olanlar. Doğrusu, kendi aklın, fikrin, mantığındır. Sana, senin aklmdan, senin zikrinden, senin zihninden daha yakın bir dost olabilir mi? s. 209"

Şimdilerde daha çok Yeşil Hareket'in, hayvan hakları savunucularının kullandığı bir terim var: Türcülük. İnsanların, diğer canlı türlerine yönelik tahakkümünü adlandırmak için kullanılıyor: "Hepimiz eşit birer ruhuz. Karıncadaki de aynı, sendeki, bendeki de aynı. Etrafımızdaki dallarda, gelip geçen kedide, köpekte aynı can, aynı ruh var. İnsanları buralarda uyandırmak lazım. Demek istediğim bu canı sen yapmadın. Elmayı, üzümü, insan mı yaptı? (...) Bu dünyada, akrep, yılan, insan, ne dersen de, aynı bütünün parçasıyız. Kimse diğerine göre üstün değil. s. 50-51"

51 Son cümlede babası gibi çalıp söylediğini belirtiyor. *Yazı*'nın, *diploma*'nın tesviyesinden bu sayede kurtulduğunu düşünebiliriz.

"Abdallar ve Neşet Ertaş Müziği"ni uzmanlık alanı olarak seçen öğretim üyesi Erol Parlak'a göre: "Özgün bir topluluk olarak 'Abdallar' Anadolu müzik medeniyetinin beslendiği en önemli kaynakların başında gelmektedir. Abdallar, dört bir yanına dağıldıkları yörelerimizin müzik kültürünü; sevgi, saygı barış ve kardeşlik duygusuyla dolu engin gönülleriyle hak yolunda çağlar boyu yeniden inşa etmişlerdir. Anadolu'ya has bir inanç ve görgü ile sürdürdükleri abartıdan uzak, sade yaşamları boyunca meslekten sanatkâr olmaları ve bu mesleği kuşaklar (boyu) sürdürmeleri sonucu, gelişerek çoğalan münhasır bir müzik hazinesi oluşturmuşlardır. Akman, s. 254"

"Ayaklar turabı gönüller hizmetçisiyiz biz" diyerek devlet sanatçılığı ödülünü reddeden, Unesco tarafından "Yaşayan İnsan Hazinesi" kabul edilen Neşet Ertaş'ın bir dizesiyle bitirelim bu bölümü: *Sevişmek ibadettir!*

*

Avcı toplayıcı topluluklardan bu yana oluşan kimi iç/dış kurumsallıkların (tarım, şehir, yasalar, uzmanlaşma, hiyerarşi, sayı, din, dil, yazı...) tahakküm ürettiğine dair epey veri mevcut. Yeni bir binyılın içinden yürürken insanlık tarihine göz atıp atalarımızın hatalarını tekrarlamamamız doğanın ve çocuklarımızın geleceği açısından gerekli bence (= hâlâ türümüzden umudumuz varsa!). Bunlardan biri de *yazı*: Hiç düşünmeden doğru kabul edip, tereddüt etmeden tapındığımız *yazı*'nın tahakkümcü karakterine de dikkat etmemiz, bu *maruz kalma* hali üzerine düşünmemiz gerek; bizi "büyük kapatılma"ya davet eden, yaratıcılığımızı körelten, algımızı azaltan, duyularımızı sınırlayan *yazı*...

Deneyimden koparak hayatımızın dolayımlaştığına, temsile dönüştüğüne dikkat çeken Zerzan, "Yaban akıl

bütünleştirir, Lévi-Strauss/aktaran Zerzan, s. 65" diyor. Ekliyor: "Gramer, içimizdeki görünmeyen hapishanenin görünmeyen 'düşünce denetleyicisidir.' Zerzan, s. 70" İktidarın tahakküm ihtiyacını karşılayan ilk yazılar, vergi kayıtlarını, kanunları ve emeği köleleştiren anlaşma metinlerini içermektedir: Yazının, "insanlığın aydınlanmasından ziyade sömürüyü desteklediği anlaşılıyor... Yazı, aramızda ilk defa ortaya çıktığında yalancılıkla kol kola girmişti. Lévi-Strauss/aktaran Zerzan, s. 80"

Neşet Ertaş gibi hemen yanı başımızda duran devasa bir sembol üzerinden *yazı*'yı tartışabilir, hiç kitap okumadan yaratıcılığın doruğuna çıkmış, sevme kapasitesi biriktirmiş bu bilge âşık üzerinden yeniden düşünebiliriz. Bilgeliğini *yazı*'ya başvurmadan edindiğini kabul edip, bu durum üzerine kafa yorabilir; yanımıza cevaptan çok soruları alarak yeni bir yolculuğa çıkabiliriz. Not defterimize şu iki küçük cümleyi yazmamızın da hiçbir sakıncası yok: "Kelimeler şeyleri eksilterek duygusuzlaştırır; kelimeler kişiliksizleştirir; kelimeler, olağandışı olanı olağanlaştırır. Nietzsche/aktaran Zerzan, s. 66"; "Çok az kitap affedilebilirdir. Galiba tuval üzerindeki kara, ekrandaki sessizlik ve boş bir beyaz kâğıt daha makuldur. Laing/aktaran Zerzan, s. 82"

Belki de sorun *yazı*'yı hiç tereddüt etmeden kabul eden, Çingeneleri, Neşet Ertaş'ı *yazı* üzerinden düşünmeyen, dikkate almaya değer görmeyen, dertleşmektense öğretmekle meşgul olan sol (= modern) aklımızda. Yazılması olağanüstü zor olan, 954 boşluklu vuruştan oluşmuş ***tek bir cümle*** bu durumun özeti, veciz bir örneği gibi: "Şimdi bahsedeceğimiz yanlarından daha da önemli olabilecek boyutlarını bir yana bırakarak tarif edilecek olursa; Müslüman-Arap dünyasının yüzyıllardan bu yana ilk kez bu denli yaygın ve gerilimlerle yüklü bir 'kıyam' halinde ol-

duğu, belki de tarihinde ilk kez devletlerin ve yönetici elitlerin dışında sıradan halkın da özerk siyasal özneler olarak 'tarih sahnesi'nde belirdiği, korkunç ve kahredici bir iç savaşın girdabına sürüklenmenin de, ilerde de ödenecek bir kan, yıkım bedelinin ortasından gerçek bir 'kurtuluş' ufkunun açılmasının da potansiyellerini taşıyan bu son derece tarihi eşikte; milyonlarca insanın iradesini temsil iddiasının meşruiyeti tartışılmayacak olan –İran'la birlikte– iki devletten biri olan Türkiye devletinin halihazır yöneticilerinin, bu sürece nasıl bir zihniyetle, hangi amaç ve ölçütler dahilinde 'müdahil' oldukları kadar, bu perspektiflerini ne derece yetenek ve tutarlılıkla uyguladıkları da hayati önemde olacaktır. *'AKP'nin Zor Yılları,'* Ömer Laçiner, *Birikim, s. 293"*[52]

K. Yazıdaki kimi yargıları besleyen bazı kitapların *da* altını çizmek isterim. İlki John Zerzan'ın *Gelecekteki İlkel*'i. Tarım yaparak hayvanları ve bitkileri evcilleştiren insanın kendini de evcilleştirdiğini, bu yüzden duyularının zayıfladığını ikna edici bir biçimde anlatıyor. Örneğin: "R.H. Post, !Kung Sanların, tek motorlu bir uçağın sesini 70 mil öteden duyabildiklerini ve Jupiter'in dört uydusunu çıplak gözle görebildiklerini belirtmişti. Zerzan, s. 124" İkinci kitap Jiang Rong'un *Kurt Totemi* adlı romanı. 1960'lar Moğolistan'ı bir Çinli'nin ağzından anlatılır. Moğolistan dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip 19. ülkesi, Türkiye'nin yaklaşık iki katı bir büyüklükte. Üç milyon olan nüfusunun yaklaşık yarısı göçebe olarak hâlâ çadırlarda yaşıyor. Yerleşikliğe geçip tarım yapmak isteyenlerle yaban hayattaki yaşama alanlarını korumak isteyen kurtlar arasında çatışma kurtlar gözetilerek anla-

52 Hayli iddialı tezleri olan Ömer Laçiner'in 1979'da kaleme aldığı "Sosyalizm ve Örgütlenme I" (*Birikim* 52/53) adlı makalesini aradan 35 yıl geçtikten sonra bile tamamlamadığını bu arada hatırlatalım.

tılıyor. Avcılar ve kurtlarla çiftçiler arasındaki çatışmayı bütün renkliliğiyle anlatan kitap bir antropolojik roman adeta! Aslanların, kaplanların sirklerde terbiye edilip gösteriye çıkarıldığını ama kurtların terbiye edilemediğini de bu arada hatırlatalım. Üçüncü kitap Clarissa Pinkola Estés'in *Kurtlarla Koşan Kadınlar-Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler* adlı incelemesi. Kadınların doğadan koparak kapitalist çarka dahil olmasının bedenlerinde ve zihinlerinde yarattığı tahribat kaybedilen vahşilik ve masallar üzerinden inceleniyor. Yazar, "Gülme, kadın cinselliğinin gizli tarafıdır; fizikseldir, temeldir, tutkuludur, hayat vericidir ve bu yüzden uyarıcıdır. Jenital uyarılma gibi bir hedefi olmayan bir cinsellik türüdür," diyerek parçalanmış bedene dikkat çekiyor, cinselliği tüm bedene yayıyor.

Teşekkür

Bir ara *Varlık* dergisine kapak/dosya konusu öneriyor, bazı arkadaşlarla birlikte az bilinen kavramların/durumların üzerine gitmeyi deniyorduk. Bu deneme o dergi için kısa bir yazı olarak tasarlandı. Önerdiğimiz konulardan biri olan "Göçebe Düşünce" tek bir sayıya sığmadı, üç dergiye taştı ("Göç(eme)mek"/Kasım/2013; "Ak(ama)mak"/Aralık/2013; "Dur(ama)mak"/Ocak/2014). Benim yazı da uzadıkça uzadı. Kısa bir bölümü Ocak-Şubat/2014 sayılarında "Yönetilen Kalp" adıyla, dipnotları, kaynakçası ve bazı göndermeleri olmadan yayımlandı. Kitap olarak tasarlamak için yeniden ele aldığımda adını değiştirmeye karar verdim. Şimdi uzaktan bakınca kapak/dosya hazırlama sürecinde zihnimin yazarlar tarafından sürekli uyarıldığını fark ediyorum. Bir tür atmosfer oluşturmuş, birbirimizi uyarmış, aynı havayı solumuştuk. Dosyalarda ürünleri olan arkadaşların atmosferdeki paylarının altını çizerek adlarını zikretmek, bu kitaptaki dolaylı paylarının hakkını teslim etmek isterim: Ali Akay, Umur Bedir, Murat Celep, Aydın Çam, Fahrettin Ege, Cem Ersavcı, Emirhan Esenkova, İlke Karadağ, Merve Kurt, Ahmet Soysal, Emre Sünter, Nilgün Tutal, Alp Tamer Ulukılıç, Hakan Yücefer. (Son aylarında, katledilen Kuzey Ormanları'nı fotoğraflayan Cem Ersavcı'yı bir trafik kazasında kaybettik, bize sessizce ve düşünerek katılan bu güzel çehreli gencin ışıklar içinde uyumasını dilerim.)

Sema Ateş, Turgut Çeviker, Alp Tamer Ulukılıç yazım sürecinin muhtelif aşamalarında denemeyi okudular. Didem Atay, Murat Celep, Behçet Çelik, Samet Güçlü, Alev Özgüner, Özcan Sapan, Asaf Taneri, Nilgün Tutal dikkatimi toparlamama neden olan eleştiri ve önerilerde bulundu. İlke Karadağ ve Ayşegül Sönmezay ikişer kez okudu: İlke, felsefi çıkarımlarındaki kimi belirsizliklerin giderilmesini sağladı; Ayşegül de Türkçe zaaflarımı toparladı,

saçlarımı okşadı. Mister Fa defalarca okudu, kaynakçada belirtilen bazı kitapları (Özellikle kapağında üç kurşun deliği olan *Şehir Gerillasının El Kitabı*) ve Çingene müziğinin az bilinen örneklerini temin edip beni havaya sokmak için çok uğraştı. Ferda Keskin girişe çok yakışan Baudelaire şiirine dikkat çekti, iki kez okuduktan sonra arka kapakta yer alan cümleleri kaleme aldı. Alp Tamer Ulukılıç sergi hazırlıkları arasında kitapta yer alan deseni çizdi. Şükrü Argın yoğun yazı çalışmalarının arasında özenilmiş bir sunuş hazırlama inceliğini gösterdi.

Hepsine teşekkür borçluyum...

Yazım sürecinde benim *hareketsiz hareketlilik* ya da *hareketli hareketsizlik* gibi konulardaki sonu gelmez hezeyanlarıma katlanmak zorunda kalan başta Defne'ye (kızım, 10 yaşında) ve rakı sofrası arkadaşlarıma da özür borçluyum, başlarını çok ağrıttım. Altını çizmeliyim: İşin içinden çıkamayıp dağıldığım zamanlarda Defne'nin ışık saçan gülümsemeleri ve coşkulu sarılmaları olmasaydı bu deneme yazılamazdı.

Devekuşu Dudu'nun tadına doyulmaz çayları çalışmama enerji kattı, ona da kocaman bir teşekkür.

Tabii ki son halinden ben sorumluyum. Kimi kusurlar kaldıysa eleştirileri yeterince dikkatli dinlemediğim içindir.

*

Şu da var: Yakup Coşar'la uzun şaraplı sohbetlerin, gözün doğrudan içine bakarak "delikanlı" diye hitap eden "mahallenin delisi" bakımlı kadının, Dilek Ülger'in dolayımsızlığının, Tuncay Birkan'ın fırlattığı havai fişeklerin, Didem Atay'ın suskunluklarının, Mister Fa'yla rakılı ocakbaşı gecelerinin ve günlerce süren doğa yürüyüşlerinde anlattığı "banka soyma projeleri"nin de zihinsel uyarılmamda payı var, haklarını teslim etmek isterim. –Yılların içinden dağılmadan geçen bu uyarıların birleşerek akması da bir başka yazı konusu.

Şarap, kahve ve sigara lekeleriyle bazı bölümleri anlaşılmaz kılmasına rağmen *Hayata Dair Meseleler*'i çevirmekten vazgeçmeyen, ilerlemiş yaşını kendine öfkelenerek geçiren ve her akşam bir kez *Makber* dinleyen Osman Fuad'a da teşekkür borçluyum;

yapmak istediğimi dinleyip, ikna olduktan sonra hacimli Arapça metni tarayarak ilgili bölümleri benim için çevirdi... – Öfkesine yaraşır bir iki söz edebilmiş olmayı umuyorum.

Son olarak: Kendi *kod*'larım ve yazdıklarımla başa çıkamadığım geceler şarap içmek, denizin siyaha çalan koyuluğunda kaybolmak için sık sık kayalıklara gittim. Geç saatlere kadar kalıyor, bir büyük şarabı bitirip eve sarhoş dönüyordum... Kayalıkların müdavimi olan kısa boylu, seyrek sakallı, kırçıl saçlı başka bir erkek daha vardı. Denize doğru hiç duymadığım türküler söylüyor, geceyle dertleşiyordu. Bir gece, "Cahildim dünyanın rengine kandım"ı içli bir sesle söyledi. Türküyü yorumlayışındaki özgünlük, samimiyetindeki yoğunluk içime işledi. Şarap ikram ettim, "Bir daha söyler misin?" diye sordum. Şarabı şişeden yudumlarken, "Yaranı açan bıçağın kaç santim olduğunu söylersen," dedi. (...)

Kitabın isim babası olan, bana "toprağım" diye hitap eden, o yanık sesli, derviş yankılı erkeğe de çok teşekkür ederim. Bu satırlardan haberdar olmasını ve denize, geceye doğru aynı türküyü bir daha söylemesini dilerim... – Belki biz de duyarız!

Kaynakça

— Adorno, T.W., *Minima Moralia-Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev.: Orhan Koçak & Ahmet Doğukan, Metis Yayınları, 2002. "Kendi evimizi ev olarak görmemek..., s. 41"; "Yerleşik adam imrenmeyle..., s. 174"

— Akman, H., *Gönül Dağında Bir Garip-Neşet Ertaş Kitabı*, İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

— Altan, E., *Ben Koşarım Aşağlara, Koşarım*, 160. Kilometre Yayınları, 2013.

— Anday, M.C., *Raziye*, Hür Yayın, 1980. "Siz, heveslerini..., s. 163-164"; "Sen yüzyıl gecikmiş..., s. 168-169"; "Etin canlılığı..., s. 104"; "Göçebeliğin kökünü..., s. 60"; "Sorularıma da, aklıma da lanet ederek..., s. 94"; "Bir uygarlık..., s. 123"; "Gençlere yapılacak..., s. 124"; "Seni seviyorum..., s. 107-108"

— Argın, Ş., *Yaşlanan İnsanlık, Gençleşen Kapitalizm*, söyleşi: Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 2009. "Pan-kapitalizm adlandırması Şükrü Argın'a aittir."

— Aruoba, O., *Yürüme*, Metis Yayınları, 1992.

— Asseo, H., *Çingeneler-Bir Avrupa Yazgısı*, çev.: Orçun Türkay, YKY, 2004. "Şair Firdevsi'nin anlattığına göre..., s. 116" – Anlamını bozmayacak biçimde paragraf düzenini değiştirdim; "Onlar çocukluklarında günlük tutmayan..., s. 13"

— Bachelard, G., *Mekânın Poetikası*, çev.: Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, 2013. "İyi ama bir kapıyı açan varlık..., s. 268-269"

— Baker, U., *Yüzeybilim Fragmanlar*, Birikim Yayınları, 2011.

"Kederli ruhların..., s. 13/Deleuze"; "Bir edebi metnin değeri..., s. 394-5"; "Anadil şu anlama gelir..., s. 486"

— *Bahar-Anako/İşler Nanay*, Kardeş Türküler, Kalan Müzik, 2005.

— Ballantyne, A., *Mimarlar İçin Deleuze ve Guattari*, çev.: Rahmi Öğdül, Yem Yayın, 2010. "Deleuze-ve-Guattari-dünyasında..., s. 41"

— Bauman, Z., *Akışkan Aşk-İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair*, çev.: Işık Ergüden, Versus Kitap, 2012.

— Baudelaire, C., *Paris Sıkıntısı*, çev.: Tahsin Yücel, Adam Yayınları, 1984. "Çokluk denizinde yunmak..., s. 27"

— Baydar, O., & Ulagay, M., *Bir Dönem İki Kadın-Birbirimizin Aynasında*, Can Yayınları, 2011.

— Burhan, H., *Aşkın Gözyaşları-Makber/Gazel*, güfte: Abdülhak Hamit Tarhan, Kalan Müzik, 2007.

— Braudel, F., *Uygarlıkların Grameri*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 1996.

— Bouge, R., *Deleuze ve Guattari*, çev.: İsmail Öğretir & Ali Utku, Otonom Yayıncılık, 2013. "... *düşünmek, yaşamın*..., s. 39" – Anlamını bozmadan cümlenin yapısıyla oynadım.

— *Boş Ev*, yönetmen: Kim Ki-Duk; oyuncular: Lee Seung-yeon, Lee hyun-kyoon; senaryo: Kim Ki-Duk, Güney Kore-Japonya, 2004.

— Bonnefoy, Y., *Mitolojiler Sözlüğü*, Dost Kitabevi, 2000. "Aslında, üçlemeyi oluşturan..., s. 911"

— Çabuklu, Y., *Toplumsalın Sınırında Beden*, Kanat Kitap, 2004. "Yabanıl topluluklarda..." diye başlayan bölümdeki görüşler bu kitaptan yağmalanmıştır.

— *Çingeneler Zamanı*, yön.: Emir Kusturica; oyuncular: Davor Dujmovic, Ljubica Adzovic, Branko Djuric, Elvira Sall, Bora Todorovic; senaryo: Emir Kusturica, Gordon Mihic; müzik: Goran Bregovic, 1988.

— Cansever, E., *Yerçekimli Karanfil,* Adam Yayınları, 2004. "Örneğin rakı içiyoruz..., *s. 24*"

— Cabezas, O., *Dağdan Kopan Ateş*, önsöz: Carlos Fuentes, çev.: Kudret Emiroğlu, Belge Yayınları, 1988. Anlamını bozmadan kitaptaki paragraf düzenini değiştirdim, Türkçe aksaklıkları düzelttim. "Kurtulmuş dil..., s. 6", "Böylece hemşire geldi..., s. 155-157"

— Carax, L., *Köprü Üstü* Âşıkları, oyuncular: Juliette Binoche, Denis Lavant; senaryo: Leos Carax.

— Chambers, I., *Göç, Kültür, Kimlik*, çev.: Mehmek Beşikçi, Ayrıntı Yayınları, 2005. "Etik *ethos*'tan geliyor..., s. 120. Aktaran Pier Aldo Rovatti"; "Artık Londra vb..., s. 116-143"

— Çernişevski, N.G., *Nasıl Yapmalı*, çev.: Güneş Bozkaya, Yar Yayınları, 2012.

— Deleuze, G., *Issız Ada ve Diğer Metinler-Metinler ve Söyleşiler 1953-1974- Göçebe Düşünce*, çev.: Ferhat Taylan, Bağlam Yayıncılık, 2009; *Göçebe Düşünce*, çev.: Seniha Akar, Dün ve Bugün Felsefe-Kitap 1, 1985; *Göçebe Düşünce*, çev.: Aslı Kayhan, Bağlam Yayıncılık, *Toplumbilim* dergisi, 1996. Makalenin üç çevirisi var; ilk makaleyi kullandım, zikrederken anlamını bozmayacak biçimde paragraf düzenini değiştirdim. "Ama göçebe illa hareket eden biri değildir..., s. 402"

— Deleuze, G. & Guattari, E, *Kafka-Minör Bir Edebiyat İçin*, çev.: Özgür Uçkan & Işık Ergüden, YKY, 2000. "Minör bir edebiyatın sorunu..., s. 29-40"

— Deleuze, G. & Guattari, F., *Anti-Ödipus-Kapitalizm ve Şizofreni 1*, çev.: Fahrettin Ege, Hakan Erdoğan, Mustafa Yitiğalp, bs Yayınları, 2012.

— Deleuze, G. *Proust ve Göstergeler*, çev.: Ayşe Meral, Kabalcı Yayınevi, 2004. "Düşünce, düşünmeye zorlayan..., s. 100"; "Deniz dibi..., s. 104". Düşüncenin İmgesi bölümüne dikkatimi çeken İlke Karadağ'a teşekkür ederim.

— Devecioğlu, A., *Kuş Diline Öykünen*, Metis Yayınları, 2004.

— Duygulu, M., *Türkiye Çingenelerinde Müzik, Tarih ve Toplum*, s. 137, İletişim Yayınları, Mayıs 1995.

— Ege, E, *Devrimci Makine, Varlık* dergisi, Kasım/2013.

— Elias, N., *Uygarlık Süreci I-II*, çev.: Ender Ateşman & Erol Özbek, İletişim Yayınları, 2000-2002.

— Eroğlu, M., *Yürek Sürgünü*, Can Yayınları, 1994. "Hiç duymadığı, insanı ele geçiren..., s. 232"

— Fraser, A., *Çingeneler*, çev.: İlkin İnanç, Homer Kitabevi, 2005. "Gökyüzündeki kuşların yuvaları..., s. 140. Tarih boyunca müthiş bir dezenformasyona maruz kalan Çingeneler için Macaristan'ın imparatorluk valisi Gyorgy Thurzo 1616 yılında yukarıda zikredilen cümleleri kaleme alabilmiştir. – Anlamını bozmayacak biçimde paragraf düzenini değiştirdim. "...Kollarından, ayaklarından..., s. 193 – Anlamını bozmadan çevirinin bazı sözcüklerini değiştirdim."

— Faruk, Ö., " 'Yeni'nin 'Eski' İnadı Sanıldığından Çok Daha Güçlüdür", 11 11 2010, *Birgün* gazetesi.

— Faruk, Ö., "Sessizlikle Nitelik Sevgili midir?", *Varlık* dergisi, Ağustos/2012.

— Faruk, Ö., "Dış İç Kadardır!." *Varlık* dergisi, Mart/2013.

— Febvre, L., *Uygarlık, Kapitalizm ve Kapitalistler*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, 1995.

— Foucault, M., *Büyük Kapatılma*, çev.: Işık Ergüden & Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 2000.

— Foucault, M., *Özne ve İktidar-2*, yayıma hazırlayan: Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 2000. "Bana çarpıcı gelen nokta..., s. 203" Bu alıntının bir başka çevirisi de mevcuttur: "Beni şaşırtan, toplumumuzda sanatın bireylere ya da hayata değil de yalnızca nesnelere ilişkin bir şey durumuna gelmesi. Sanatın yalnızca sanatçı denilen uzmanlar tarafından gerçekleştirilen bir uzmanlık dalına dönüşmesi. Neden her kişi kendi hayatını bir sanat yapı-

tına dönüştürmesin? Neden şu ev ya da lamba bir sanat yapıtı olsun da benim hayatım olmasın? çev.: Mister Fa"

— Fonseca, I., *Beni Ayakta Gömün-Çingeneler ve Yolculukları*, çev.,: Özlem İlyas, Ayrıntı Yayınları, 2002.

— Gasset, J.O., *Avcılık Üstüne*, çev.: Derin Türkömer, YKY, 1997. Avcılıktan söz eden fısıltı 1-2'de bu kitaptan esinlenilmiştir.

— *Gadjo Dilo-Çılgın Yabancı*, yön.: Tony Gatlif; senaryo: Tony Gatlif; oyuncular: Romain Duris, Rona Hartner, Izidor Serben, 1997.

— *Gypsy Caravan: When the Road Bends*, ICA Films.

— Haşim, A., *Bütün Eserleri-II / Bize Göre – İkdam'daki Diğer Yazıları*, haz.: İnci Enginün-Zeynep Kerman, Dergâh Yay., 1. Baskı, s. 20, Eylül 1991. "Çingene, insanın tabiata en yakın..., s. 20"

— Hayatî, Abdülgaffar el, *Hayata Dair Meseleler*, çev.: Osman Fuad, Mesele Neşriyat, İskenderiye, 1896.

— *Hemâvâz-Şukar Şukar*, Kardeş Türküler, 2002.

— Goodchild, P., *Deleuze & Guattari*, çev.: Rahmi Öğdül, Ayrıntı Yayınları, 2005. "Belki de paranoyak bir..., s. 16"

— Jolly, A., *Seni İçime Gömdüm*, çev.: Tomris Uyar, Ayrıntı Yayınları, 1996.

— Karadağ, İ., *Bozkırda Düşünce*, *Varlık* dergisi, Kasım/2013. "Düşüncenin bir imgesinin olmaması..., s. 9"; "Göçebe düşünce hakikati..., s. 9"; "Bu yüzden düşüncenin devletle savaşı..., s. 15 – Cümleyi bozdum, eklemeler yaptım. Ö.F." (Karadağ'ın yazısının Deleuze'ün 1972'de yaptığı konuşmayı epey çoğalttığını belirtmek lazım. Bu yazının ilk versiyonunu bitirdikten sonra edindim, zevkle okudum, yararlandım ve bazı cümleleri yazıya pervasızca yedirdim.)

— Karamustafa, A.T., *Tanrının Kuraltanımaz Kulları-İslam Dünyasında Derviş Toplulukları 1200-1550*, çev.: Ruşen Sezer, YKY, 2008. "Kalender denen..., s. 43"; "Derviş gruplarının toplumsal..., s. 19"; "Gene bunun gibi..., s. 83"; "Bu dervişler sakallarını kazıyor..., s. 68-76"

— Kaygılı, O.C., *Çingeneler*, Bilgi Yayınevi, 1972. "Ey benim ruhu revânım..., s. 271"

— *Kitabı Mukaddes-Eski ve Yeni Ahit*, 2000.

— Krauze, K. & Krauze, J., *Taş Bebek-Papusza*, oyuncular: Jowita Budnik, Antoni Pawlicki, Zbigniew Walerys, Artur Steranko; senaryo: Joanna Kos-Krauze.

— Koçak, O., *Melih Cevdet: İkinci Yeni'den Sonra*, Defter s. 14, Kasım 1990.

— Kovel, J. *Tarih ve Tin-Özgürleşme Felsefesi Üzerine Bir İnceleme*, çev.: Hakan Pekinel, Ayrıntı Yayınları, 2000.

— *Raziye*, yön.: Yusuf Kurçenli; oyuncular: Yasemin Öymen, Oğuz Tunç, Kâmuran Usluer, Boyut Sinema.

— Laçiner, Ö., "Sosyalizm Nedir, Ne Olmalıdır?", *Birikim*, s. 259, 2010.

— Lawrence, D.H., *Çingene ve Bakire*, çev.: Mehmet Harmancı, Koza Yayınları, 1976.

— Lec, S. J., *Hayır-Aforizmalar*, çev.: Mehmet Aşçı-Sait Eroğlu, Ayrıntı Yayınları, 1990.

— Lorca, F.G., *Çingene Türküleri*, çev.: Said Maden, Gün Yayınları, 1969.

— Marx, K., *Louis Bonaparte'ın On Sekiz Brumaire'i*, çev.: Tanıl Bora, İletişim Yayınları, 2010. "Geçinme araçları gibi kökenleri de belirsiz ..., s. 103"; "19. yüzyılın devrimi..., s. 34"

— Marighella, C., *Şehir Gerillası El Kitabı*, çev.: Ahmet Koçtuğ, Işık Yayınları, 1992. İlk basımı 1977 yılında Evren Yayınları tarafından yapılmıştır. "Hiç kimse teknik hazırlık aşamasından geçmeden..., s. 79. Kimi Türkçe bozuklukları düzelttim."

— Maffesoli, M., *Göçebelik Üzerine-İnisiyatik Başıboşluk*, çev.: Mahir Ender Keskin, Bağlam Yayınları, 2011. "Evcilleştirilmesi sadece geçicidir..., s. 13"; "Zincirleri ve oluşturulmuş sınırları..., s. 37"; "Belki de bizim gerçek kaderimiz ebedi..., s. 45"; "Bir şehirde yolunu bulamamak..., s. 96"; "Yaşamı belirsiz kabul edip...,

s. 99"; "Venedik sadece..., s. 100"; "Yabancı benim..., s. 145"; "Her sanatçı..., s. 178"; "Evcil köpeklerle dalga geçen..., s. 172"

— Massumi, B., *Kapitalizm ve Şizofreni İçin Kullanıcı Rehberi-Deleuze ve Guattari'den Sapmalar,* çev.: Fahrettin Ege, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 2013. "Soru şu değildir: Doğru mu?..., s. 19"

— Meriç, Cemil, *Jurnal Cilt 1*, İletişim Yayınları, 1998. "Bir damla..., s. 370"

— Müftüoğlu, O., *Bitmeyen Yolculuk-Oğuzhan Müftüoğlu Kitabı*, söyleşi: Adnan Bostancıoğlu, Ayrıntı Yayınları, 2011.

— *New York'tan Kaçış*, yön.: John Carpenter; oyuncular: Kurt Russell, Lee Van Cleef, Ernest Borgnine; senaryo: John Carperter, Nick Castle, Studio Canal.

— Oğuz, B., *Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri I-II-III*, Simurg Yayıncılık, 1997.

— Ostrovski, N., *Ve Çeliğe Su Verildi*, çev.: Attilâ Tokatlı, Oda Yayınları, 1996.

— Pallasmaa, J., *Tenin Gözleri-Mimarlık ve Duyular*, çev.: Aziz Ufuk Kılıç, Yem Yayın, 2011. "Oysa modernlik öncesinde..., s. 13"

— Platon, *Yasalar,* çev.: Candan Şentuna & Saffet Babür, Kabalcı Yayıncılık, 2012. "Söz etmemiz gereken..., s. 470"

— *Roman Olsun-Türkiyeli Romanlardan Müzikler*, Kalan Müzik, 2008.

— Rong, J., *Kurt Totemi*, çev.: Avi Pardo, Doğan Kitap, 2013.

— Özel, İ., *Erbain*, İklim Yayınları, 1988. "İçimden şu zalim şüpheyi kaldır..., s. 28, 1975"; "Üç firenk havası..., s. 24, 1980". –Anlamını bozmadan dize sıralamasını değiştirdim.

— Sauvagnargues, A., *Deleuze ve Sanat*, çev.: Nurten Arıca, de ki yayınları, 2010. "Demek ki evrensel bakımdan imkânsız..., s. 111"

— Sennett, R., *Zanaatkâr*, çev.: Melih Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, 2009.

— Serge, V., *Militana Notlar-Polis Tertiplerinin İçyüzü*, çev.: Hüseyin Baş, Ant Yayınları, 1971.

— Shayegan, D., *Melez Bilinç*, çev.: Haldun Bayrı, Metis Yayınları, 2013. "Gilles Deleuze ve Felix Guattari'ye göre rizom, bağlantı ve heterojenlik ilkesidir..., s. 13"

— Stancu, Z., *Çingenem*, çev.: Attilâ Tokatlı, Bilgi Yayınevi, 1971.

— Solohov, M., *Ve Durgun Akardı Don*, çev.: Tektaş Ağaoğlu, Ağaoğlu Yayınevi, 1965.

— *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, 5. Cilt-*Nikaragua Devrimi*, s. 1412, İletişim Yayınları, 1988.

— Sutton, D. & Martin-Jones, D., *Deleuze*, çev.: Murat Özbank & Yetkin Başakavak, Kolektif Kitap, 2014. "Deleuze ve Guattari bilinçdışını arzunun..., s. 27"

— Sulukule Çocuk Sanat Atölyesi, İlle de Saat Olsun, s. 57, 2011. "Sur dibinde, bir Göbekçibaba vardır..., s. 57"; "Can direği düşmüş..., s. 26"

— Tanpınar, A.H., *Huzur*, Yapı Kredi Yayınları, 2000. "... hayat..., s. 30"; "Şark..., s. 10"; "... bir insanın..., s. 120"; "Artık..., s. 173"; "... insanlara..., s. 182"; "... bizim..., s. 234"; "Hoşça..., s. 363"; "Bir medeniyetin..., s. 51-144"

— Tanpınar, A.H., *Yaşadığım Gibi- Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan*, 1. basım, haz.: Birol Emir, Dergâh Yayınları, Tarihsiz / 2. basımda 02 03 1951/*Cumhuriyet* tarihi verilmiş. "Bir medeniyet bir bütündür..., s. 35"; " 'İki yüzyıldır...' diye başlayan paragraf bu makaleden esinlenilmiştir."

— Toptaş, H.A., *Gölgesizler*, Can Yayınları, 1995. "Herhalde kendi varlığına..., s. 83"

— *Uyan Ey Gözlerim*, Ayangil Türk Müziği Orkestra ve Korosu, kaset, İnkılap Yapım, tarihsiz. (1985; Seslendirenler arasına kemençesiyle katılan sevgili Fikret Karakaya'ya tarihi netleştirmedeki yardımları için teşekkürler.)

— Uyan, M.M., *Ben Bir İnsanım*, Belge Yayınları, 1993.

— Üryan, B.T., *Aşk Çırçıplak*, çev.: Talât Said Halman, K Kitaplığı, 2003.

— Vassaf, G., *Cehenneme Övgü-Gündelik Hayatta Totalitarizm*, çev.: Ömer Madra & Zehra Gencosman, Ayrıntı Yayınları, 1996. "Asıl açıklanması gereken..., s. 11"

— *Vengo*, yön.: Tony Gatlif; senaryo: Tony Gatlif & David Trueba; oyuncular: Juan Luis Corrientes, Fernando Guerrero Rebolio, Orestes Villasan Rodriguez, 2000.

— Yıldırım, F., *Abdal Gizli Dili*, Karahan Yayınları, 2011.

— Yılmaz, A., *Yoldaşını Öldürmek*, İletişim Yayınları, 2014.

— Yoors, J., *Çingeneler*, çev.: Hale Alpman, Chiviyazıları Yayınevi, 2005.

— Zerzan, J., *Gelecekteki İlkel*, çev.: Cemal Atila, Kaos Yayınları, 2000.

*

Belirtmek lazım: Bu deneme sınırlı bir zihinsel kapasitenin ürünüdür. Ve hata yapmayı göze alarak kaleme alınmıştır.

Hemen belirtelim: *Yarabıçak* hayli cüretkâr bir metin. *Yol*'dan çıkmaya çağıran bir tür "yasak meyve" daveti *de* denebilir...
İnsanoğlunun binlerce yıl önce başlamış olan yerleşikliğe geçme tarihini; sınır, duvar, kapı ve anahtarla, bir *kod*'la yaşamayı seçme tercihini "göçebe düşünce" üzerinden tartışmayı deniyor. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlikle anılan sol da bu tartışmadan üzerine düşen payı alıyor.
Soruyor: İnsanoğlunun en büyük hatası yerleşikliğe geçmek olmasın!
Banka soymuş bir Erkek Devrimci ile hırsızlık yapan bir Kadın Çingene'nin Boğaz'da tesadüfen rastlaşmasıyla başlayan tartışma başka kıvılcımları da tetikliyor.
Soruyor: Bedenimiz neden parçalanıyor, kasıklarımızın coşkusu neden azalıyor?
Hayata dair bu tip temel soruların kökenine hemen hiç denenmemiş bir üslupla, hikâye, şiir, şarkı, sinema ve felsefenin içinden geçerek iniyor; cevapları değil yeni soruları çağırıyor... Aynı ateşin başında geceleyen güngörmüş iki yolcunun dertleşmesi gibi telaşsız ama "ihlalin yaratıcı karakteri ve tahakkümü çözücü özellikleri" gibi kıvılcımlar eşliğinde...
Kabul etmek lazım: Şehrimize yeni bir denemeci geldi...

"*Yarabıçak* insan düşüncesini ve eylemini kuşatan sınırlar üzerine düşünen ve bu sınırların kendisi üzerinde eylemde bulunmayı öneren disiplinlerarası bir deneme. 'Kendim' dediğimiz şeye sahip çıkabilmek için düşünceye, söze, bedene, eyleme, zamana ve mekâna konan sınırların aslında tam da o kendiliği *kuruyor* olmasına işaret ederken herkesi kendi kendinin celladı yaptığını anlatıyor. *Yarabıçak* özgürlüğün bir durum değil, bir pratik olduğunu ve bu pratiğin hedef aldığı sınırların nesnesi olmak ile öznesi olmak arasındaki sinsi geçişliliği görmek ve hatırlamak için dikkatle okunması gereken çok katmanlı bir metin."

Ferda Keskin

THG 0388360 CLN

17 TL
facebook.com/ithakiyayin twitter.com/ithakiyayinlari
ithaki
www.ithaki.com.tr – *İnternet satış:* www.ilknokta.com
9 786053 754169